

GLOBAL İLİSKİLER FORUMU GLOBAL RELATIONS FORUM

GLOBAL İLİŞKİLER FORUMU KÜRESEL DURUM RAPORU 2025

“Uluslararası Kuruluşların Geleceği”

Proje Koordinatörü
Fulya Kocukoğlu / GİF Program Direktörü

Global İlişkiler Forumu

GİF Küresel Durum Raporu 2025

Ocak 2026

Copyright © 2026 Global İlişkiler Forumu. Tüm Hakları Saklıdır.

İşbu raporun üzerindeki mali haklar, yayın hakları, inceleme, yayma, çoğaltma hakları Global İlişkiler Forumu'na aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve/veya paragrafı kısmen ve/veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile, elektronik posta veya başka herhangi bir araçla çoğaltılamaz, dağıtılamaz, basılamaz. Normal ölçüyü aşan iktisaplar yapılamaz. Normal ve kanuni iktisaplarda kaynak olarak gösterilmesi zorunludur.

ISBN: 978-625-97292-3-7

Türkiye'de basılmıştır.

Gren Ajans, İstanbul. www.grenajans.com

Tasarım ve Dizgi

Wodern Tasarım&Yazılım Ajansı. www.wodern.com

GLOBAL İLİŞKİLER FORUMU

Yapı Kredi Plaza A Blok Levent 34330

İstanbul, Türkiye

T: +90 212 339 71 51 F: +90 212 339 61 04

www.gif.org.tr | info@gif.org.tr

Bu raporu ücretsiz olarak www.gif.org.tr adresinden indirebilirsiniz.

İÇİNDEKİLER

RAPORA KATKIDA BULUNANLAR	v
GİRİŞ <i>Büyükelçi (E) Selim Yenel</i>	1
KÜRESEL SİYASİ DEĞİŞİM VE ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN GELECEĞİ <i>Prof. Dr. İlter Turan</i>	3
KURALSIZLIK ÇAĞINDA NATO'NUN GELECEĞİ <i>Büyükelçi (E) Mehmet Fatih Ceylan</i>	14
AGİT BİR YOL AYRIMINDA: ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN GERİLEME DÖNEMİNDE AYAKTA KALABİLİR Mİ? <i>Büyükelçi (E) Ersin Erçin</i>	30
TRUMP'IN DÜNYA TİCARET ANLAYIŞI <i>Büyükelçi (E) Selim Kuneralp</i>	37
ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ETKİNLİK KAYBI VE KÜRESEL YÖNETİŞİMİN GELECEĞİ: KURUMSAL TIKANMA, YENİ AKTÖRLER VE ENFORMEL HÜKÜMETLER ARASI ÖRGÜTLERİN YÜKSELİŞİ <i>Prof. Dr. Emel Parlar Dal</i>	49
EKONOMİK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA TEŞKİLATI (OECD) ve ULUSLARARASI ENERJİ AJANSI (UEA) <i>Büyükelçi (E) Mithat Rende</i>	58
BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN GEÇMİŞİ VE GELECEĞİ <i>Prof. Dr. Füsun Türkmen</i>	68
DÜNYANIN SANCILI DÖNÜŞÜM SÜRECİ <i>Büyükelçi (E) Selim Yenel</i>	75

RAPORA KATKIDA BULUNANLAR¹

Mehmet Fatih Ceylan

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde uluslararası ilişkiler öğrenimi yapmıştır. Üniversite mezuniyetini takiben ABD Rutgers/Princeton Üniversitelerinde lisansüstü çalışmalarda bulunmuş ve yüksek lisans derecesi almıştır. 1979 yılının Kasım ayında Dışişleri Bakanlığına girmiştir. Diplomaside geçirdiği yaklaşık kırk yıllık kariyerinin sonunda, 2019 yılının Şubat ayında kendi isteğiyle emekli olmuştur. Emeklilik sonrasında çeşitli düşünce kuruluşlarında ve medya organlarında dış politikayla ilgili farklı konularda çalışmaları yayımlanmıştır. Büyükelçi düzeyinde Sudan'da (2006-2009) ve son olarak Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatında (NATO-2013-2018) Daimi Temsilci, Büyükelçi olarak görev yapmıştır. Daha önceki yurt dışı görev yerleri arasında İslamabad, Deventer (Hollanda), Brüksel (Belçika), Düsseldorf (Almanya), Brüksel (Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği nezdindeki Türk misyonlarında Daimi Temsilci Yardımcısı) ve son olarak yine Brüksel yer almıştır. Ankara'daki son merkez görevinde ise ikili siyasi ilişkilerden sorumlu Müsteşar Yardımcısı (2010-2013) olarak görev yapmıştır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Ersin Erçin

Büyükelçi Ersin Erçin, 1959 yılında Ankara'da doğmuştur. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunudur. İngilizce ve Fransızca bilmektedir. 1982 yılında Dışişleri Bakanlığı'na katılan Erçin, kırk yılı aşkın diplomatik kariyeri boyunca merkez teşkilatında ve yurt dışında çok sayıda görev üstlenmiştir. Yurt dışı görevleri arasında Paris OECD Daimi Temsilciliği, Hartum Büyükelçiliği, Viyana CFE/AGİK Delegasyonu, Şam Büyükelçiliği, AGİT Daimi Temsilciliği ve New York Birleşmiş Milletler Daimi Temsilciliği bulunmaktadır. Merkez teşkilatında Amerika Kıtası Genel Müdür Yardımcılığı ve Asya-Pasifik Genel Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. 2009–2013 yılları arasında Türkiye'nin Brezilya Büyükelçisi (Surinam nezdinde de akredite), 2017–2022 yılları arasında ise Kore Cumhuriyeti Büyükelçisi (Kuzey Kore nezdinde de akredite) olarak görev yapmıştır. Ocak 2023'te Dışişleri Bakanlığından emekli olmuştur. Halen Global İlişkiler Forumu ve Ankara Politikalar Merkezi üyesidir. İş Holding Ankara Temsilcisi ve Başkanışmanı olarak görev yapmaktadır.

Selim Kunalalp

1951 yılında Prag'da doğmuştur. Eğitimini İstanbul Saint-Joseph Lisesi ile London School of Economics'de tamamlamıştır. 1973 yılında Dışişleri Bakanlığına aday meslek memuru olarak katılmıştır. 1976-78 yıllarında Birleşmiş Milletler Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğinde İkinci Katip, 1978-79 yıllarında Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğinde İkinci ve Başkatip, 1979-81 yıllarında Lefkoşa Büyükelçiliğinde Başkatip görevlerinde bulunmuştur. Merkezde 1981-83 yıllarında Bakan Özel Müşavirliğinde Şube Müdürü görevinden sonra 1983-86 yıllarında Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğinde Müsteşar görevinde

¹ Bu çalışmada yer alan görüş ve düşünceler yazarlara aittir ve kurumumuzun resmi görüşlerini yansıtmayabilir.

bulunmuştur. 1986 yılında Cenevre’de GATT (şimdiki adıyla DTÖ) Sekreteryasına uluslararası memur olarak geçmiş ve 1993 yılına kadar orada kalmıştır. 1993-1994’te Gümrük Müsteşarlığı AB ve Dış İlişkiler Genel Müdür Vekili olarak çalışmış, 1995 yılında Türkiye’nin AB Nezdindeki Daimi Temsilciliğinde Daimi Temsilci Yardımcısı olmuştur. 1997 yılında Dışişleri Bakanlığında AB Genel Müdür Yardımcısı, 1998 yılında Genel Müdür, 2000 yılında Türkiye’nin Stokholm Büyükelçisi, 2003 yılında Seul Büyükelçisi olmuştur. 2006 yılında Dışişleri Bakanlığında Siyaset Planlama Genel Müdürü, 2007’de Müsteşar Yardımcısı olmuştur. 2009 yılında Türkiye’nin AB Nezdinde Daimi Temsilcisi olmuş, bu görevinden sonra 2012 yılında Dünya Ticaret Örgütü Nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi olmuştur. 2014 yılında Dışişleri Bakanlığından emekliye ayrıldıktan sonra 2016 yılına kadar Brüksel’de Enerji Şartı Genel Sekreter Yardımcısı olarak görev yapmıştır. 2011 yılında Fransa’nın Chevalier de la Légion d’Honneur nişanı ile taltif edilmiştir.

Emel Parlar Dal

Emel Parlar Dal, Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde profesör olarak görev yapmaktadır. Lisans derecesini 2001 yılında Galatasaray Üniversitesi’nden almıştır. Yüksek lisans eğitimlerini sırasıyla Paris 1 Panthéon-Sorbonne Üniversitesi (2002) ve Paris 3 Sorbonne Nouvelle Üniversitesi’nde (2003) tamamlamıştır. Uluslararası İlişkiler alanındaki doktora derecesini Paris 3 Sorbonne Nouvelle Üniversitesi’nden 2009 yılında almıştır. 2010-2011 akademik yılında İsviçre Hükümeti bursu ile Cenevre’deki Uluslararası ve Kalkınma Çalışmaları Enstitüsü’nde (Graduate Institute of International and Development Studies) araştırmalar yürütmüştür. 2013 yılında Oxford Üniversitesi St. Anthony’s College Orta Doğu Merkezi’nde misafir akademisyen olarak bulunmuştur. Son dönem yayınları International Affairs (Mart 2025), Third World Quarterly (SSCI), Global Policy (SSCI), Contemporary Politics, International Politics (SSCI), Turkish Studies (SSCI), International Journal: Canada’s Journal of Global Policy Analysis (SSCI) ve Alternatives (SSCI) gibi dergilerde yayımlanmıştır. En güncel çalışmalarından bazıları şunlardır: Assessing Legitimacy of Informal Intergovernmental Organizations in the Changing Multilateralism (International Affairs, 2025); Fragmented Multilateralism and International Institutions: Between Complexities and Challenges (Third World Quarterly özel sayısı, 2025; konuk editörler: Andrew F. Cooper, Emel Parlar Dal, Samiratu Dipama); An informal mode for multilateral cooperation: Assessing the European Union’s engagements with informal intergovernmental organisations (IIGOs) (Third World Quarterly, Mayıs 2025). Avrupa Komisyonu tarafından iki kez Jean Monnet Kürsüsü ile ödüllendirilmiştir: Evolving Multilateralism’de AB ve Yükselen Güçler (2020-2023) ve AB ve Küresel Düzen (2023-2026). Ayrıca AB’den iki Jean Monnet Mükemmeliyet Merkezi desteği almıştır: AB’nin Küresel Yönetişimde Sürdürülebilirliği (2022-2025) ve MULTIPLEX-EU: Çoklu Kriz Çağında Küresel Avrupa (2025-2028). Bunlara ek olarak, Kore Akademisi’nden (2020-2022), NATO Kamu Diplomasisi Bölümü’nden (2020-2023), Japonya Vakfı’ndan (2025-2026), TÜBİTAK 1001 (2025-2026) ve BİDEB 2247-B (2025-2026) kapsamında araştırma destekleri almıştır.

Mithat Rende

Büyükelçi (E) Mithat Rende Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olmuştur. Mithat Rende emekli olmadan önce Doha- Katar Büyükelçisi ve OECD Daimi Temsilcisi olarak görev yapmıştır. Paris'teki görevi sırasında OECD'nin İcra Komitesi Başkanlığını da üstlenen Rende bu konuma seçimle gelen ilk Türk diplomatı olmuştur. Katar'a atanmadan önce Dışişleri Bakanlığında Enerji ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcısı olan Büyükelçi Rende, aynı dönemde Brüksel'de yerleşik Enerji Şartı'nın Ticaret ve Transit Grubu Başkanlığına getirilmiştir. Şam, Roma, Brüksel (NATO) Viyana (AGİT), Sofya, Londra, Doha ve Paris'te çeşitli görevlerde bulunan Rende ayrıca Dışişleri Bakanlığında Çok Taraflı Ekonomik İlişkiler Genel Müdürü, İklim Başmüzakerecisi, Türkiye Nükleer Enerji Komisyonu Üyesi ve Mavi Marmara Vakası BM Özel Paneli nezdinde Türkiye Temas Noktası görevlerini üstlenmiştir. Katar'ın 'Sache of Merit' Devlet Nişanı sahibi olan Büyükelçi Mithat Rende halen TSKB ve ENGIE-Türkiye Yönetim Kurulu Üyesi görevlerini sürdürmekte, bunun yanı sıra birçok üniversite, düşünce ve medya kuruluşu ile STK'nın çalışmalarına konuşmacı ve yorumcu olarak katkıda bulunmaktadır.

İlter Turan

Prof. Dr. İlter Turan, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi Emeritus Profesörüdür. Daha önce İstanbul ve Koç Üniversitelerinde çalışmış, Amerikan ve İngiliz üniversitelerinde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Karşılaştırmalı Siyaset, Türk Siyaseti ve Dış Politika konularında İngilizce ve Türkçe yayınları bulunmaktadır. İstanbul Bilgi Üniversitesi Rektörü olarak görev yapmıştır (1998-2001). Uluslararası Siyaset Bilimi Derneği (2016-2018) ve Türk Siyaset Bilimi Derneğinin (2001-2009) geçmiş dönem başkanıdır. Ekonomi gazetesinde dış politika köşe yazarıdır ve çeşitli şirket ve vakıf yönetim kurullarında görev yapmaktadır. Oberlin College'da Hükümet alanında lisans (1962), Columbia Üniversitesinde yüksek lisans (1964) ve İstanbul Üniversitesinde doktora (1966) yapmıştır. Dr. Gül Turan ile evlidir ve bir çocukları vardır.

Fusun Türkmen

Prof. Dr. Fusun Türkmen, Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesinden mezun olduktan sonra, ABD'de George Washington Üniversitesi Siyasal Bilgiler Bölümünü onur derecesiyle bitirmiş, doktorasını, İsviçre'de Cenevre Üniversitesi Yüksek Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde (Graduate Institute of International Studies)'de tamamladıktan sonra Birleşmiş Milletler Filistin Mültecilerine Yardım Teşkilatı'nda (UNRWA), uluslararası memur olarak çalışmıştır. 1999 yılından itibaren Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olan Türkmen, 2015'ten emekli olduğu 2022 yılına kadar Bölüm Başkanı; aynı zamanda Siyasî İlimler Türk Derneği Başkanı ve Uluslararası Senghor Frankofoni Kürsüleri Ağı Başkanı olarak görev yapmıştır. Halen Notre Dame de Sion Lisesi Eğitim Vakfı Başkanı; Uluslararası Siyasî İlimler Derneği (International Political Science Association) üyesi ve Yönetim Kurulu üyesi (2014- 2018); Uluslararası Senghor Frankofoni Kürsüleri Ağı Onursal Başkanı; İstanbul Bosphorus Enstitüsü Bilim Kurulu Üyesi; ve Global İlişkiler Forumu Yönetim Kurulu

üyesidir. İki kez Prof. Dr. Besim Üstünel Araştırma Ödülü'ne, ayrıca Notre Dame de Sion'lular Derneği Başarı Onur Ödülü'ne ve Fransa Cumhurbaşkanlığı Chevalier de la Légion d'Honneur nişanına lâayık görölmüştür. Fransızca, İngilizce ve İtalyanca bilen Türkmen'in uluslararası insan hakları ve ABD dış politikası üzerine yerli ve yabancı yayınları mevcut olup halen akademik faaliyetlerini sürdürmektedir.

Selim Yenel

Selim Yenel, 1956 yılında İstanbul'da doğmuştur. Dışışleri Bakanlığına 1979'da giren Yenel, 1981-1984 yılları arasında Paris'te OECD Türkiye Delegasyonunda ilk görevine atanmıştır. Kendisi Afganistan'ın Kabul Türkiye Büyükelçiliğinde çalışmış (1984-86), sonrasında Dışışleri Bakanlığı'na geri dönerek New York'taki Birleşmiş Milletler Türkiye Delegasyonuna atanmıştır (1988-1992). 1994-1999 yılları arasında Brüksel'deki Türkiye'nin Avrupa Birliğı Delegasyonunda görev yapan Yenel, Ankara'ya dönerek Türkiye'nin katılım sürecinin başlangıcına kadar AB meseleleri ile uğraşmıştır (1999-2005). Akabinde Aralık 2005'te Viyana Büyükelçisi olarak atanmış, Ekim 2009'da Dışışleri Bakanlığı İkili İşler ve Kamu Diplomasisi Müsteşar Yardımcısı görevinde Ankara'ya geri dönmüştür. Aralık 2011 ile Ocak 2017 arasında Avrupa Birliğı'ne Büyükelçi ve Türkiye Daimi Temsilcisi olarak atanmıştır. Yenel, daha sonra Temmuz 2018'de Dışışleri Bakanlığı ile birleşene kadar AB Bakanlığında Bakanlık Müsteşarı olarak görev yapmıştır. 2019 yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliğı Teşkilatı Genel Sekreter Birinci Yardımcısı tayin edilen Yenel, Ocak 2020'de Global İlişkiler Forumu İcra Komitesi Başkanlığı'na seçilmiştir. 2021 yılında "*Avrupa Birliğı'nin Türkiye Sınırı - Bir Karşılıklı Anlaşılama Hikayesi*" adlı kitabı yayımlanmıştır. Selim Yenel evli ve iki çocuk babasıdır.

GİRİŞ

Selim Yenel

Büyükelçi (E), Global İlişkiler Forumu (GİF) İcra Komitesi Başkanı

Bu yılki raporumuzda, önceki yıllardan farklı olarak belirli bir tema etrafında şekillenen bir çerçeve sunmayı amaçladık. Günümüzde karşı karşıya kaldığımız sorunlar yalnızca çözümsüz kalmakla kalmıyor; aynı zamanda çeşitleniyor, derinleşiyor ve birbirleriyle giderek daha fazla iç içe geçiyor. Bu tablo, ülkelerin söz konusu meseleleri tek başlarına ele almalarını her zamankinden daha güç hale getiriyor. Oysa küresel dayanışmayı güçlendirmek ve ortak çözümler üretmek amacıyla kurulan uluslararası kuruluşların, özellikle böyle dönemlerde, işlevsel olmaları; rehberlik sağlamaları ve çözüm üretmeleri beklenirdi.

Geçmişte, savaşların önlenmesi, çatışmaların durdurulması veya dondurularak yönetilebilir hale getirilmesi yönünde uluslararası örgütlerin belirgin katkıları olurdu. Ancak Covid-19 pandemisi, kitlesel göç hareketleri, enerji krizi ve hızla dönüşen teknolojik meydan okumalar, bu yapıların ne derece etkisizleştiğini çarpıcı biçimde ortaya koydu. Ayrıca çatışmaların durdurulması bir yana, donmuş olanlara çözüm ne yazık ki diplomatik olmayan yollarla bulundu. Bu örgütlerin büyük bölümü yaklaşık seksen yıl önce, İkinci Dünya Savaşı sonrasında tasarlanmış; bir kısmı ise daha eski kurumların dönüşümüyle veya ihtiyaçlara göre yeniden inşa edilerek ortaya çıkmıştı.

Soğuk Savaş döneminde dünya iki kutba bölünmüş olsa da çoğu yeni bağımsızlığını kazanmış ülkeler, ağırlıklı olarak ABD öncülüğünde kurulan yapılara katılmayı tercih etti. Zaman içinde, birkaç finansal kuruluş dışında, bu kurumların belirleyici etkisi ABD ve genel olarak Batı dışındaki aktörlere kaymaya başladı. Bu dönüşüm, ironik bir şekilde, ABD'nin bizzat kurucusu olduğu bazı yapılardan ayrılmasına kadar vardı. Nitekim, 2026'nın başında ABD'nin Birleşmiş Milletler'e (BM) bağlı organlar dahil altmış altı kuruluşun ayrılacağını duyurdu. Mevcut örgütlerin amaçlarını karşılayamaz hale gelmesi ise G7, G20 ve BRICS gibi yeni platformların doğmasına yol açtı.

Ne var ki istisnalar dışında, bu yeni yapılar da küresel yönetim açısından beklenen etkiyi yaratmaktan uzak kaldı. Zira örgütler, ister ulusal ister uluslararası olsun, ancak üyelerinin sahiplenmesi ölçüsünde güçlü olabilirler. Bu da alınan kararlara uyum ve ortak yükümlülükleri yerine getirme iradesi gerektirir. Bugün bu iradenin ciddi

biçimde zayıfladığı bir dönemin içindeyiz. Dünya, köklü bir dönüşümün eşiğinde duruyor: Ülkeler kendi başlarına çözemeyecekleri bu karmaşık sorunları nasıl ele alacak? Mevcut yapılar reform mu edilecek, yoksa tamamen yeni bir küresel sistem mi doğacak?

Bu raporda, uluslararası örgütlerin tarihsel gelişimleri, bugünkü durumları, karşı karşıya oldukları meydan okumalar ve geleceğe yönelik seçenekleri genel bir perspektifle ele alıyoruz. Bunun yanı sıra, BM, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve NATO gibi başlıca kuruluşlar, alanında uzman yazarlarımız tarafından ayrıntılı biçimde değerlendirilmektedir.

Önümüzdeki yıllarda hangi örgütlerin ayakta kalacağı ve hangilerinin dönüşüme gireceklerini birlikte izleyeceğiz.

KÜRESEL SİYASİ DEĞİŞİM VE ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN GELECEĞİ

İlter Turan

İstanbul Bilgi Üniversitesi Eski Rektörü ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Emeritüs Profesörü

Uluslararası örgütlerin, dünya düzeninin sürdürülmesi ve barışın korunması konusundaki etkinliğini 1919-1989 dönemi çerçevesinde incelediğimizde, bu zaman aralığının önce neredeyse tam bir başarısızlıkla, ardından ise makul ölçüde bir başarıyla tanımlanabilecek iki ayrı alt dönemi kapsadığını görüyoruz. Ayrıntıya girecek olursak, Cemiyet-i Akvam'ın egemen olduğu 1919-1939 aralığı genellikle bir başarısızlık dönemi olarak değerlendirilmekte, buna karşılık Amerikan ve Sovyet liderliğinin egemen olduğu 2. Dünya Savaşı sonrası dönem ise uluslararası örgütlerin, her zaman olmasa bile, seçici olarak dünya barışına katkıda bulunduğu bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Bu ikinci dönem Sovyetlerin dağılmasıyla sona ermiştir. 1989 yılı sonrasında uluslararası örgütlerin barışa katkısı ise bu yazının ilgi alanı dışına düşmektedir. İncelediğimiz dönem 1989'da sona ermektedir.

Tarihi Bir Bakışla Uluslararası İş Birliği

Uluslararası iş birliğinin kurumsal düzeyde gelişimine kesin bir başlangıç noktası atfetmek güç olmakla birlikte, bu sürece ilişkin bazı genel gözlemlerde bulunmak mümkündür. Öncelikle, bütün devletlerin yarar sağladığı görülen bazı uluslararası iş birliği biçimleri, zaman içerisinde gelişmiş ve on dokuzuncu yüzyıl sonuna doğru kurumsallaşarak uluslararası örgüt niteliğini kazanmıştır. Bu tür örgütlere örnek olarak Uluslararası Posta Birliği ve Uluslararası Kızılhaç Komitesini vermek mümkündür.

Uluslararası Posta Birliği, 1874 yılında Genel Posta Birliği adı altında teşekkül etmiştir. Amacı ülke içi ve uluslararası posta ayrımını ortadan kaldırarak bunları eşitlemek ve posta ulaşımını standartlaştırmaktır. Birleşmiş Milletler'in (BM) kurulmasının ardından bu kuruluş, BM sistemi bünyesinde bir ihtisas kurumuna dönüşmüş, üye ülkeler arasında posta politikalarının eş güdümünü sağlayarak uluslararası bir posta sisteminin düzenli ve etkin biçimde işlemesini sağlamak için çalışmıştır.¹ Bu kuruluşun gerçek bir ihtiyaca cevap verdiğine dair bir kuşku bulunmamaktadır; zira daha önceki dönemlerde posta hizmetleri, ülkeler arasında akdedilen ikili anlaşmalar yoluyla yürütülen karmaşık bir sistemden oluşuyordu.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi ise 1863 yılında kurulmuş gönüllü bir kuruluş olup, başlangıçta savaş alanında yaralananların bakımı ile ilgilenmiştir.² Tarihçesinde bir yandan savaşan taraflar arasında tarafsız bir aktör olarak işlev görmüş, diğer yandan ise tarafların savaşta yaralananlara nasıl muamele edeceğine ilişkin hukuki normların

¹ Universal Postal Union, *About UPU*, Universal Postal Union resmi sitesi, <https://www.upu.int/en/home>

² International Committee of the Red Cross, *History of the ICRC*, ICRC resmi sitesi, <https://www.icrc.org/en/document/history-icrc>

oluşmasına ve gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Daha sonraki yıllarda açlık ve benzer mahrumiyet yaşayanlara yardım etme işlevini de üstlenmiştir.

İkinci olarak, bilim adamları ve yargıçların katkısı ile zaman içinde “devletler hukuku” olarak adlandırdığımız bir alan gelişmiştir. Her ne kadar bu hukuka uymak esas olarak itibarıyla gönüllülük temelinde şekillenmiş olsa da devletler karşılıklı ilişkilerinde bu hukuk düzenini gözetmeye özen göstermiştir. Uluslararası kurallara uymak uluslararası ilişkiler ortamını daha tahmin edilebilir kıldığı gibi ülkeler arasında diplomatik ilişkiler dâhil birçok etkileşimin de standartlaşmasına katkıda bulunmuştur. Bunun yanı sıra, devletler hukukuna atıf, hükümetlere iç kamuoylarının desteklemekte isteksiz olduğu bazı konularda adım atabilme imkânı da sağlamıştır.

Devletler hukukuna uyulmasını sağlayan herhangi bir kurum bulunmasa da birçok ülke, hukukun tamamen yokluğuna dayalı bir uluslararası ortam yerine, bu alanın temel ilkelerine uymayı tercih etmiştir. Nihayet 1920 yılında Cemiyet-i Akvam bünyesinde bir Uluslararası Daimi Adalet Divanı da kurulmuştur.³ Yargı yetkisini ve vereceği kararları önceden kabul etmiş olan devletler, aralarındaki uyuşmazlıkları bu organa götürmüş ve verilen hükümlere riayet etmişlerdir.

Uluslararası iş birliğinin erken dönem örnekleri incelendiğinde, bu iş birliğinin ağırlıklı olarak, ona katılan tüm aktörlerin açık biçimde fayda sağladıkları alanlarla sınırlı kaldığına işaret etmek gerekir. Bu dönemde, yapılan anlaşmaların uygulanmasını denetleyecek ya da kurallara uymayan tarafları cezalandıracak kurumsal yapılar mevcut değildi. Küresel düzenin korunmasını ve ihlallerin yaptırıma bağlanmasını amaçlayan örgütlerin ortaya çıkışı için ise yirminci yüzyılı beklemek gerekmiştir; zira ancak bu dönemde devletler ve liderler arasındaki iletişim hız kazanmış, devletlerin kısa süre içinde karar alabilmeleri ve bu kararları uygulamaya koyabilmeleri fiilen mümkün hâle gelmiştir.

Cemiyet-i Akvam ve Uluslararası İş Birliği

1. Dünya Savaşı (1914-1918), önceki savaşıra kıyasla daha yıkıcı olmasına ek olarak mağlup devletler kadar galip devletlere de yüklediği ağır maliyetler yükledi. Savaşın getirdiği yüksek maliyet ve bunun tekrarını önleme arzusu 1919’da Paris Barış Konferansı’na katılanların, savaşın tekrarını önlemek için Cemiyet-i Akvam adını alan uluslararası bir kuruluşun kurulması konusunda kolayca anlaşmalarını sağladı.⁴

Cemiyet-i Akvam, siyaset dışı alanlarda uluslararası iş birliğini geliştirmek üzere teşekkül etmiş birçok kuruluşu bünyesine kattı, ancak esas itibarıyla getirdiği yenilik “kolektif güvenlik” kavramı oldu.⁵ Önceki uluslararası iş birliği çabalarında yer almayan

³ Permanent Court of International Justice, *Permanent Court of International Justice*, International Court of Justice arşiv sayfası, <https://www.icj-cij.org/pcij>

⁴ League of Nations, Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/League-of-Nations>

⁵ “Kolektif güvenlik” kavramının mahiyeti, kapsamı ve tarihsel evrimi burada ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır: Erika De Wet and Michael Wood, “Collective Security,” in *Max Planck Encyclopedia of Public International Law* (Oxford: Oxford University Press, last updated July 2023), <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e270>

bu kavrama göre, yeni kurulan örgüt “saldırgan savaşı” uluslararası camiaya karşı girişilmiş bir eylem olarak değerlendirecek ve engelleyecekti. Bu çerçevede, saldırgan savaşa yönelen bir devletin karşısında diğer tüm devletlerin bir araya gelecekleri için saldırgan ülke girişiminden cayacaktı. Böylece ülkeler savaşmak yerine yargıya başvurma, uzlaşma, iş birliği, silahsızlanma ve açık diplomasi gibi araçları tercih edeceklerdi.⁶

Cemiyet, kuruluşunun ilk yıllarında Almanlar ile Polonyalılar arasında Yukarı Silezya bölgesine ilişkin sınır anlaşmazlığının çözümünde uzlaştırıcı bir rol oynadı, ayrıca Avusturya’nın içine sürüklendiği mali çöküşün önlenmesine katkıda bulundu. Bunun yanı sıra, Yunanistan’ı savaş borçlarını ödemeye zorlamak amacıyla Benito Mussolini’nin Korfu Adası’nı işgal etmesi üzerine devreye girerek bu işgalin sona erdirilmesini sağladı.⁷ Cemiyet ayrıca Almanya’nın örgüte katılarak önemli ülkelerin yer aldığı, günümüzde BM Güvenlik Konseyi’nin muadili sayılabilecek Konsey’de yer almasını temin etmiş, buna karşılık Almanya’nın Fransız-Alman sınırını tanımasını sağlamıştır. Böylece Almanya’nın Versay Antlaşması’nda gördüğü hakir muameleyi de telafi etmek istedi.

Tabii, bu muamele kendilerinin de Konsey’de olmayı hak ettiğini düşünen İspanya, Brezilya ve Polonya gibi ülkelerde hayal kırıklığı yarattı; fakat seçimle gelinen koltuklar ihdas edilerek onların da gönlü alınmaya çalışıldı. Ancak tüm bu çabalara rağmen Almanya’nın yeniden silahlanacağı, hatta bu süreci gizlice yürüttüğü yönündeki endişeler ortadan kaldırılamadı.

Cemiyete bağlı Uluslararası Daimi Adalet Divanı gibi bazı kuruluşlar başarılı çalışmalar yaptılar. Türkiye ile İngiltere arasındaki Musul meselesi ve daha sonra karara bağlanan Bozkurt-Lotus Davası (Bu iki davayı Türk kamuoyu da yakından bilmektedir) buna örnek gösterilebilir. Ancak Cemiyet’in kendisi uluslararası camiayı seferber ederek saldırgan savaşı önleme konusunda başarılı olamadı. Bu alanda önemli bir gelişme Büyük İktisadi Buhran sırasında başlayan Alman Nazi partisinin yükselişinin engellenememesidir. Ancak Nazilerin yükselmesinden önce de Almanya silahsızlanma müzakerelerine girmek için diğer ülkelerle aynı statüye sahip olması gerektiğini ileri sürüyordu. Hitler’in, Nazi Partisi’nin lideri olmasından sonra silahsızlanma yasaklarının dört yıl daha devam edeceğinin açıklanması üzerine Almanya Cemiyet’ten ayrıldı ve hızla silahlanmaya başladı.

Aslında Almanya’nın silahlanması, Cemiyet’in kolektif güvenlik girişimine yöneltilmiş ilk meydan okuma da değildi. Eylül 1931’de Japonya Çin’e ait olan Mançurya’yı işgal etmişti. Çin’in konuyu Cemiyet’in gündemine taşıması üzerine Japonya başlangıçta kuvvetlerini geri çekeceğini beyan etti; ancak bu vaadin aksine, 1932 yılının erken bir safhasında işgal altındaki bölgede Mançukuo adı altında bir hükümet teşkil ettirerek, Cemiyet’in müdahalesini gerektiren bir durumun artık mevcut olmadığı iddiasında bulundu. Yine de Cemiyet bir inceleme heyeti gönderdi ve hazırlanan raporda bölgenin

⁶ Milletler Cemiyeti’nin kuruluşuna ilişkin bu özet, Encyclopaedia Britannica’da yer alan anlatımdan yararlanılarak hazırlanmıştır; bkz. *League of Nations, Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/League-of-Nations>

⁷ Ibid.

Çin'e ait olduğu duyuruldu. Söz konusu rapor, Şubat 1933'te Cemiyet Genel Kurulu'nda ittifakla kabul edilince Japonya rapora itirazla yetinmedi, bir ay sonra üyelikten de çekildi. Böylece, Cemiyet Çin'i Japon saldırısına karşı korumakta da aciz kalmıştı.⁸

Ekim 1935'te ise Mussolini Etiyopya'yı (o zamanki adıyla Habeşistan) işgale başladı ve bu süreç yaklaşık bir yıl içinde tamamladı. Her ne kadar İtalya'nın bu yöndeki niyetleri önceden biliniyor olsa da Cemiyet-i Akvam'ın ana sözleşmesinde öngörülen iktisadi yaptırımların uygulanacağı yönündeki tehdit, Mussolini'yi bu girişiminden vazgeçirmeye yetmedi. Yaptırımlar gerçekten de uygulandı ama kendisi işgalde çok kararlıydı. Sonuçta, Cemiyet'in önde gelen üyeleri arasında yer alan İngiltere ve Fransa, İtalya'nın Etiyopya'yı işgalini fiilen kabullendiler.⁹

Cemiyet'in Etiyopya'nın işgali karşısında etkisiz kalışı, devlet saldırganlığını caydıramadığını da göstermiş oldu. Dolayısıyla, ardından Hitler'in Sudetenland'ı işgali ve Avusturya'yı ülkesine katması şaşkınlıkla karşılanmadı. 1939 sonbaharında ise yeni bir Dünya Savaşı başladı. Cemiyet, kurulmasının temel gerekçelerinden birini oluşturan küresel bir çatışmayı önlemek konusunda başarılı olamamıştı.

Hakkaniyet duygusu, kolektif güvenlik sistemi vasıtasıyla küresel çatışmayı engellemeyi ve devletleri aralarındaki uyuşmazlıkları barışçıl yollarla çözmeye yönlendirmeyi amaçlayan ilk büyük uluslararası örgütün neden böylesine büyük bir başarısızlığa uğradığını irdelememizi gerekli kılmaktadır. Çözümlememize, söz konusu uluslararası örgütün kuruluşunda önderlik etmiş olmasına rağmen Mart 1920'de Cemiyet-i Akvam Misakı'nı onaylamayarak örgüte üye olmama yönünde karar alan Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) söz ederek başlayabiliriz.

Aslında Başkan Wilson, Cemiyet'i desteklemektedir fakat kararı onaylama yetkisini haiz olan Senato'da inifratchılar (isolationists) egemendi. Başkan Wilson'un göreve seçilme gelen senatörler tarafından sevilmemesi de ayrı bir zorluk kaynağı olmaktaydı. Nitekim, Wilson'un halefi Warren G. Harding, göreve başlar başlamaz Cemiyet'e karşı olduğunu ilân etmiştir. ABD'nin Cemiyet'ten çekilmesi, örgütün evrensel bir yapı olma iddiasını aşındırarak daha ziyade Avrupa'ya ait bir örgüt olduğu izlenimini pekiştirmekle kalmadı, ABD ile özel bir ilişkisi olduğunu düşünen İngiltere'nin de Cemiyet yerine daha çok Amerikan ilişkilerine vakit ayırması ile sonuçlandı. Belki daha da önemlisi, Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunu belirleyen ülke olan ABD'nin Cemiyet'e önderlik etmekten durması, örgütün güçlü bir liderden mahrum kalması ve kendi içinde mutabakat sağlamakta ve yönünü çizicek kararlar vermekte güçlük çekmesi ile sonuçlandı.

İkinci sırada, Almanya'yı Avrupa siyasetinde etkisiz kılmayı amaçlayan Versay Anlaşması geliyor. Almanya'nın Avrupa siyasetiyle nasıl bütünleştirileceği konusunda Cemiyet tarafından çok gayret sarf edildi. Ancak Almanya'nın kendisini bir tarım ülkesi olmaya mahkum eden Versay Anlaşması sonrasında revizyonist bir güce dönüşmüş olmasına şaşmamak gerekir. Bir yandan Almanya diğer ülkelerle eşit güce kavuşmaya

⁸ Ibid.

⁹ Italo-Ethiopian War (1935–1936). Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/event/Italo-Ethiopian-War-1935-1936>

çalışırken, diğer yandan anlaşmanın diğer tarafları da Almanya'nın tekrar silahlanıp toprak kazanmaya yönelmesinden endişe ediyorlardı. Bu koşullar altında Almanya'nın kuruluşunda zaten yer almadığı Cemiyet'in başarısı yönünde gayret göstermesi için bir nedeni bulunmadığı aşikardır. Hitler'in elde ettiği başarı, ülkenin karşı karşıya bırakıldığı iktisadi sıkıntıların ürünü olmaktan öteye, ülkelerinin ikinci sınıf bir güç olarak görülmesini kabul etmeyen Alman ulusal psikolojisine de önemli ölçüde dayanıyordu.

Üçüncü olarak, Büyük İktisadi Buhran, Cemiyet üyesi olsun veya olmasın, bütün ülkeleri ekonomilerine öncelik vermeye ve izledikleri iktisadi politikaların sonuçlarını değerlendirmeye itti. İtalya'nın Habeşistan'ı işgali sonrasında iktisadi yaptırımların yeterince uygulanmamasını burada bir örnek olarak hatırlayabiliriz.

Dördüncü olarak, Cemiyet'in kurucuları ve önde gelen üyelerinin hemen hepsi sömürgeci devletlerdi. Bu nitelikleri iki soruna yol açıyordu: Avrupa merkezlik ve Avrupalı olmayan ülkelerin sorunlarına karşı duyarsızlık. Cemiyet'in Avrupa merkezli olduğuna kuşku yoktur. Her ne kadar Avrupa dışında kalan sorunlarla ilgilendiyse de vaktinin büyük bölümünü Avrupa ülkelerinin dertlerine ayırmıştır. Örneğin sömürgeciliğin yerini alması öngörülen manda sistemi, aslında Avrupa ülkelerinin sömürgeciliğine başka kılıf uydurmaktan öteye bir çaba değildir. Dolayısıyla Cemiyet sömürgecilik olgusuna ve bu olguyla yakından bağlantılı olan temsil ve katılım sorunlarına kayıtsız kalmıştır. Sömürgeciliğin ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası sona ermesi Cemiyet'in iki savaş arası dönemde sorunla ilgilenmediğinin bir kanıtı olarak düşünülebilir. Bu yaklaşımı Cemiyet'in hem evrensellik hem de kapsayıcılık iddialarına ciddi gölge düşürmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'na girildiği dönemde, Cemiyet-i Akvam ülkelerin dış siyasetlerini şekillendirirken hesaba hemen hiç katmadıkları etkisiz bir örgüte dönüşmüştü. Örgüte son başvuran ülke 1939'da Rusya'nın saldırısına uğrayan Finlandiya olmuştur. Cemiyet'in yapabildiği tek şey Rusya'nın üyelikten ihracıdır. Dolayısıyla Büyük Devletler, ikinci savaş sona ererken barışı korumayı ve ülkelerin ihtiyaç duyduğu diğer ihtiyaçlara cevap vermeyi başaramayan Cemiyet'in devamını sağlamak yerine, onun ifa etmeyi öngördüğü işlevleri üstlenecek yepyeni bir örgüt kurmayı tercih etmişlerdir.

Birleşmiş Milletler'in Doğuşu

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi İkinci Dünya Savaşı'nı kazanan ülkeler Cemiyet-i Akvam ile devam etmek yerine yeni bir örgüt kurmayı tercih ettiler. Bu defa geçmişten farklı olarak ABD yalnızca yeni kurulacak örgütü desteklemekle yetinmedi, aynı zamanda onun asli bir üyesi olmayı da kabul etti. Gerçekten de bu sefer ABD, müdahalesi ile savaşın belki de Almanya lehine olacak gidişatını değiştirmekle kalmadı, savaş sonrası düzenin oluşmasının önderliğini de üstlendi. Amerikalılar kurmak istedikleri dünya düzeninin siyasi organı olarak Birleşmiş Milletler'i düşünmüşlerdi. İktisadi alanda ise Uluslararası Para Fonu, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası) ve kuruluşu ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından tamamlanabilen Dünya Ticaret Örgütü gibi bir dizi kurumun oluşturulmasını tasarlamışlardı. İktisat konuları bu makalenin dışında kaldığından, onların sadece kurulduklarına işaret etmekle yetineceğiz.

ABD savaştan galip çıkan diğer ülkeleri de yanına alarak kolektif güvenliğin sağlanmasında uluslararası yönetişimi Cemiyet'i andıran bir şekilde düzenlemeyi tasarlamıştı. Ancak oldukça erken bir dönemde Sovyetler Birliği'nin Amerikan liderliğini benimsemek yerine, ABD ile rekabetçi bir ilişki içerisine gireceği belli oldu. Nitekim ilk çatışma iki ülkenin üzerinde anlaştığı Kore'nin 38. paralel sınır kabul edilerek ikiye bölünmesi konusunda çıktı. Şayet Rus desteğini alacak olurlarsa Güney'i ele geçirebilecekleri konusunda Stalin'i ikna eden Kuzey Kore, Çin'i de arkasına alarak 1950 yılında 38. paraleli aştı ve Güney'e inmeye başladı. Amerikalılar, oldukça mütevazı olan Güney Kore güçlerinin de desteğini alarak bu girişime karşı koymakla kalmadı, aynı zamanda Birleşmiş Milletler'in de Güney Kore'nin savunmasını üstlenmesini de başardı.

Birleşmiş Milletler'in Güney Kore'nin savunulmasına kolektif güvenlik bayrağı altında dâhil olması, gerçekte büyük ölçüde tesadüfî bir nitelik taşımaktadır; zira Kuzey Kore, bilindiği üzere Sovyetler Birliği tarafından desteklenmekteydi. Sovyetler Birliği ise başka bir gerekçeyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni boykot etmekteydi. Bu durum, Amerika Birleşik Devletleri'ne, örgütü Kuzey'den gelen bir işgal girişimine karşı Güney Kore'yi desteklemeye yönlendirme imkânı sağlamıştır. Her ne kadar İngiltere ve Türkiye gibi bazı ülkeler savaşa destek verdilerse de savaş aslında ABD'nin düzenlediği ve yürüttüğü, Birleşmiş Milletler'in ise bunu meşrulaştırdığı bir girişimdi. Savaş bazen bir tarafın bazen diğer tarafın üstünlüğü ele geçirdiği sonuçsuz bir mücadele olarak üç yıl kadar sürdü; sonuçta 38. paralel sınır olarak kaldı ve günümüzde de bu şekilde devam etmektedir.

Kore Savaşı, kolektif güvenliğin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında da ilk öngörüldüğü biçimde işlemeceğini göstermiş oldu. Bunun üzerine ABD, bir "savunma" (?) paktı kurularak Sovyetlerin Batı Avrupa yönünde ilerlemesinin durdurulmasını ve mümkünse Doğu'ya doğru geri itilmelerini öngören bir girişimin öncülüğünü yaptı. Buna karşılık Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa üzerindeki hâkimiyetini pekiştirdikten sonra, 1955 yılında Varşova Paktı'nı kurarak bu girişime karşılık verdi. NATO ve Varşova Paktı, birbirlerine karşı mücadele etmekten ziyade, aralarındaki ilişkilerde barışçıl bir dengenin egemen olmasına gayret etti. Hatta her iki taraf da kendi paktlarının içindeki gelişmelere karşılıklı olarak müdahale etmekten uzak durdu ve rekabeti daha ziyade dünyanın diğer bölgelerine taşımayı tercih etti. Aralarındaki rekabet, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi bünyesinde, dünyanın bazı bölgelerinde sürmekte olan çatışmalar karşısında birlikte hareket etmelerine engel olmadı. Nitekim taraflar, gerektiğinde barış gücü kuvvetlerinin konuşlandırılması dâhil olmak üzere, bu çatışmalara müdahale ederek barışı tesis etmeye ya da muhafaza etmeye yönelik ortak adımlar atıldılar.

1948-1989 aralığı genellikle iki blok arasında rekabetin süregeldiği Soğuk Savaş dönemi olarak bilinir. Bloklar arası çatışmanın yoğunluğu konunun niteliğine göre değişiklik göstermekle beraber, zaman içinde tamamen ortadan kalkmadıysa da belirli ölçülerde yumuşamış; nihayet Varşova Paktı'nın sona ermesi ve Sovyetlerin dağılması sonrasında bitmiştir. Soğuk Savaş sırasında taraflar, aralarındaki rekabetin denetimsiz biçimde seyretmesi durumunda kolaylıkla sıcak bir çatışmaya dönüşebileceğinden endişe etmişler; dolayısıyla ilişkilerinde her zaman duyarlı ve ihtiyatlı davranmışlardır. Tecrübeler, başka aktörlerin de yer aldığı Birleşmiş Milletler'in aralarındaki

uyuşmazlıkları gidermek için en uygun yer olmadığını göstermiştir. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler'i bir yandan propaganda yapmak, diğer yandan iki tarafın da fazla ilgi duymadığı çatışmalara çözüm aramak için kullanmaları söz konusu olmakla birlikte, ikisi arasındaki ihtilafları gidermek için kullanmayı tercih etmemişlerdir. Başka türlü ifade edecek olursak, Birleşmiş Milletler'in faaliyeti iki tarafın da ancak "ikincil" derecede önem verdiği konulara inhisar etmiştir.¹⁰

Birleşmiş Milletler, çatışma ortamlarına barış getirebilmek için iki araç kullanmıştır. Birinci araç büyük ölçüde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin gayretine bağlı olarak işleyen "iyi niyet" (good offices) girişimleridir. Bu araç Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer almamaktadır. Bununla birlikte, birbirini takip eden genel sekreterlerin hemen hepsi çatışan taraflar arasında iletişimi sağlamak ve bazen de kendi geliştirdikleri fikirleri ortaya koyarak tarafların anlaşmasını kolaylaştırmak için hizmetlerini ve diplomatik becerilerini kullanmışlardır. Örneğin Day, Dag Hammarskjöld'un Süveyş Krizinde çatışan taraflarla iletişime geçerek onların güvenini kazandığından, onları ateşkesin etkili olacağına inandırdığından söz etmektedir.¹¹

Türklerin genel sekreterin iyi niyet girişimlerine yabancı olmadığını biliyoruz çünkü ya kendileri ya da görevlendirdikleri diplomatlar Kıbrıs sorununa çözüm bulmak için uğraşmışlardır. Her ne kadar gerek Kurt Waldheim gerekse Butros Gali, Ada'nın birleşmesi amacıyla tarafları bir araya getirmişlerse de 1989'dan çok sonraki bir tarihte kendisi de bir plan geliştirerek tarafların uzlaşmasını sağlamak için en çok Kofi Annan çalışmıştır. Bu girişimler günümüze kadar, özellikle Rum tarafının Avrupa Birliği'ne katılmasından sonra, başarılı olmamışsa da Tufan Erhürman'ın KKTC Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra yeniden canlandırılmaları beklenmektedir.

Birleşmiş Milletler'in barış için başvurduğu ikinci araç bir bölgeye barış gücü göndermektir. Bu girişim, gözlemci göndermekle sınırlı kalabileceği gibi çatışan tarafların arasına girerek çatışmalarını sağlayan, hafif silahlarla donatılmış askeri birlikler gönderme şeklinde de olabilmektedir. Örneğin, 1948'de Filistin'e gözlemci gönderilmiş, tarafların Arap-İsrail Barış Anlaşması'nın hükümlerine ne kadar riayet ettiklerinin saptanmasına çalışılmıştır. Keza 1949'da da benzeri bir heyet Hindistan ve Pakistan arasındaki barış anlaşmasının ne oranda gözetildiğini tespit etmekle görevlendirilmiştir. Ancak, daha yaygın olan uygulama daha sonra gelişmiş, buna göre Birleşmiş Milletler'e bağlı silahlı birlikler çatışan tarafların arasına girerek onları durdurmaya çalışmış ya da daha başlamadan çatışmayı engelleme gayretine girişmiştir. Birleşmiş Milletler'in barış gücü misyonlarının listesi buraya konulmayacak kadar uzundur. Tartışmamız sırasında bu misyonların bir niteliği ortaya çıkmış bulunuyor. 1989 yılında sona eren bir dönemi incelediğimizi hatırla tutsak da gördüğümüz kadıyla, Barış Güçleri'ne, gerek Batı gerekse Doğu'nun nispeten daha az ilgi duyduğu bölgelerde ve sorunlarda başvurulmaktadır. Bu birimlerin maliyeti genellikle iktisaden müreffeh olan Batı ülkeleri tarafından karşılanmakla beraber, çatışmanın mekanına,

¹⁰ Matja Peter, "Peacekeeping: The Resilience of an Idea," UN Peace Operations in Changing Global Order, ed. Cedric de Coning ve Matja Peter (Cham, İsviçre: Springer / Palgrave Macmillan, 2019), 27.

¹¹ Adam Day, "Politics in the Driving Seat: Good Offices, UN Peace Operations, and Modern Conflict," *UN Peace Operations in Changing Global Order* içinde, ed. Cedric de Coning ve Matja Peter (Cham, İsviçre: Springer / Palgrave Macmillan, 2019), s. 71.

kimler arasında ve ne büyüklükte bir barış gücüne ihtiyaç duyulduğuna bağlı olarak askerler muhtelif ülkelerden gelmektedir. Çoğu zaman gücün büyük bölümü pek de müreffeh olmayan Asya ve Afrika ülkeleri askerlerinden oluşmaktadır.

Kıbrıs'ta da Birleşmiş Milletler'e bağlı bir Barış Gücü biriminin bulunduğunu (UNFICYP) hatırlamak önemlidir. Bu birlik, 1964 yılında Ada'daki Türklerin ve Rumların çatışmasını engellemek üzere kurulmuştur. 1974'te Türkiye'nin Barış müdahalesi sonrasında görevi yeniden tanımlanmış ve genişletilmiş; Türkler ve Rumlar arasında çatışmaları engellemeye ek olarak Genel Sekreterlerin iyi niyet girişimlerine destek sağlamak olmuştur. Barış Gücü iki ülke arasındaki tarafsız bölgede konuşlanmıştır. Kadrosu büyük değildir ve çoğunlukla Avrupa ülkelerinden gelen askerlerden oluşmaktadır.

Barış Güçleri, çatışan tarafların aralarında tarafsız bir gücün bulunması ve böylelikle kaza niteliğindeki istenmeyen çatışmalar çıkmasını engellemek istedikleri zaman etkili olabilmektedir. Buna karşılık, aralarında gevşek ve düzensiz bağlar bulunan ve merkezi bir güç tarafından denetlenemeyen birkaç grubun birbiriyle çatıştığı ortamlarda etkisi sınırlı kalmaktadır. Yine de Barış Gücü varlığının çatışmaları durdurmaya, bazen de tamamen sona erdirmeye katkısı olduğunu teslim etmek gerekmektedir. Belki de ifade edilmesine gerek yok ama çatışan aktörlerin kendileri Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün varlığını ve desteğini destekliyorlarsa, gücün etkili olma şansı çok artmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in Çok Yönlü Faaliyetleri

Şu ana kadar daha ziyade Birleşmiş Milletler'in güvenlik alanındaki eylemleri ile ilgilendik. Konumuz uluslararası kuruluşların küresel ihtiyaçlara cevap vermesi olduğuna göre kısa da olsa Birleşmiş Milletler'in diğer faaliyetlerinden söz etmemiz gerekiyor. Hemen belirtelim ki Birleşmiş Milletler çatısı altında iki düzineden fazla örgüt yer almakta ve bunlar muhtelif topluluklara hizmet etmektedir. Bu örgütlerin bir bölümü, Birleşmiş Milletler'in kurulduğu dönemde zaten mevcuttu ve mali destek de dâhil olmak üzere yeni kuruluşun kendilerine katkı sağlayacağı varsayımıyla onun bünyesine katıldılar. Diğer bir kısmı ise daha önce Cemiyet-i Akvam'a bağlıyken, Birleşmiş Milletler'in onun yerini almasıyla birlikte yeni örgüt yapısına dâhil oldular. Buna ek olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya ekonomisine yön vermek amacıyla kurduğu bazı kurumlar da Birleşmiş Milletler sistemi içinde yer almıştır.

Bu kuruluşların bir bölümü çok ihtiyaç duyulan uluslararası iş birliğini gerçekleştirmiş oldular. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü ve Uluslararası Denizcilik Örgütü bu olgunun örnekleri olarak zikredilebilir. Diğerleri, Gıda ve Tarım Örgütü gibi gelişmekte olan ülkelere teknoloji aktarmakta önemli rol üstlenmişlerdir. Bunun yanında, Uluslararası Hukuk Komisyonu uluslararası anlaşmalar için metinler hazırlamış; bu metinler yeterli sayıda ülkenin imzalaması sonucunda uluslararası hukuk belgeleri niteliğini kazanmışlardır. Buna karşılık, UNESCO gibi bazı kuruluşlar özgürlük ve demokrasi değerleriyle bağdaşmadığı ileri sürülen bazı değerleri yaygınlaştırdıkları ithamıyla suçlanmışlar ve bazı dönemler bütçelerine büyük katkı yapan ülkelerin desteğinden mahrum kalmışlardır. Dünya Sağlık Örgütü bile güvenilir istatistikler yayımlamakla suçlanmıştır. Birleşmiş Milletler çatısı altında yer alan kuruluşların genel bir değerlendirmesini yapacak olursak, bu örgütlerin dünya nüfusunun

refahına katkıda bulunduklarını ve başarılı çalışmalar yaptıklarını teslim etmemiz gerekmektedir. Bazılarını yeterince faal olmadıkları veya yanlış işler yaptıkları için suçlamak mümkünse de gerek genel olarak gerekse özellikle dünyanın gelişmeye muhtaç bölgelerinde faydalı faaliyetler yürüttüklerini inkar etmek de mümkün değildir. Savaş sonrası ABD'nin, dünya ekonomisinin düzenli işleme amacıyla kurduğu örgütler, Birleşmiş Milletler çatısı altında yer almakla birlikte, daha ziyade zaten nispeten düzenli işleyen pazar ekonomisine sahip Batı ülkelerinin çıkarlarına hizmet etmiştir. Her ne kadar Soğuk Savaş Sonrası (bu yazının incelediği dönemin dışında kalıyor) daha geniş bir camiaya hizmet etmeye başlamışlarsa da şu sıralarda onların üstün konumuna meydan okuyan yeni kuruluşların da tedricen ortaya çıktığına şahit olunmaktadır.

Bölgesel Örgütler

Şimdiye kadar 1945–1989 döneminde uluslararası sistemin başat kurumsal çerçevesini oluşturan Birleşmiş Milletler üzerinde durduk. Daha önce de vurguladığımız üzere, Birleşmiş Milletler siyasal bir örgüt olarak çoğu zaman iki bloktan hiçbirinin hayati çıkarlarının doğrudan söz konusu olmadığı uyuşmazlıklarla ilgilenmek üzere devreye sokulmuştur. Bununla birlikte, nadir de olsa, yalnızca tek bir bloğun ilgi alanına giren bazı meselelerde de rol üstlendiği görülmüştür. Kıbrıs sorunu bu duruma örnek teşkil etmektedir; zira söz konusu meselede, blokların aktif üyelerinden hiçbirisi, blok içi bütünlüğü zedeleme riskini göze alarak açık biçimde taraf olmayı tercih etmemiştir.

Soğuk Savaş yıllarında, küresel düzeyde faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler'in yanı sıra, bölgesel nitelikte çeşitli örgütlerin de varlığına tanık olunmuştur. Ancak bu örgütler, 1989 sonrasında ortaya çıkan bölgesel yapılarla karşılaştırıldığında, genellikle mevcut blokların sınırları içinde faaliyet göstermiş; küresel iki kutuplu yapıya bir alternatif oluşturma iddiası taşımamışlardır. Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Latin Amerika ülkeleriyle birlikte Batı Yarımküre'de bir dayanışma ve refah alanı tesis etmek amacıyla kurduğu Amerikan Devletleri Örgütü dikkat çekici bir örnek olarak zikredilebilir. Her ne kadar bu örgüt, kökenleri on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanan bölgesel iş birliği girişimlerinin sembolik bir devamı niteliğinde olsa da merkezinin Vaşington'da bulunması, ABD'nin örgüte liderlik ettiğini ve faaliyet alanını büyük ölçüde kendisinin belirlediğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Küba, hukuken örgütün bir üyesi olmakla birlikte, Moskova ile kurduğu yakın ilişkiler nedeniyle 1962 yılından sonra örgütün faaliyetlerine fiilen katılmamıştır. Avrupa Birliği de kuruluş döneminde evrensel bir örgüt olma iddiası taşımaktan ziyade, Batı Bloku içinde faaliyet gösteren ve öncelikli amacı Batı Avrupa ülkeleri arasındaki dayanışmayı güçlendirmek olan bir yapı olarak değerlendirilmelidir. Birliğin ilk aşamadaki hedefi, ABD ile küresel liderlik rekabetine girmek değil, Batı Avrupa'nın kendi içinde siyasal ve iktisadi bütünlüğünü sağlamaktır. Birliğin Doğu Avrupa ülkelerini de kapsayacak biçimde genişlemesi, ancak Varşova Pakti'nin dağılması ve Sovyet hâkimiyetinin sona ermesinin ardından mümkün olabilmektedir. Bu ülkeler, yeniden Rus nüfuzu altına girme ihtimalini bertaraf etmek amacıyla Birliğe katılmayı tercih etmişlerdir. Söz konusu gelişmeler, bu çalışmanın kapsadığı 1989 sınırının ötesinde gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği'nin Avrupa bütünleşmesine verdiği karşılık ise, Varşova Pakti üyesi ülkeler arasında Moskova'nın liderliğinde ekonomik bütünleşmeyi hedefleyen COMECON olmuştur.

Avrupa bağlamında anılması gereken bir diğer önemli bölgesel örgüt ise insan haklarının korunması amacıyla kurulmuş olan Avrupa Konseyi'dir. Bu örgütün üyeleri de başlangıçta Batı Bloku'na dâhil ülkelerden oluşmakta ve NATO üyelerinin tamamı Konsey bünyesinde yer almaktaydı. Avrupa Konseyi'nin kurumsal yapısı içinde oluşturulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarının üye devletler tarafından tanınması ve uygulanması öngörülmüştür. Bu örgüt de Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Doğu Avrupa ülkelerini ve hatta Rusya'yı kapsayacak şekilde genişlemiştir. Rusya ise Avrupa'nın bir parçası olma hedefinden vazgeçip bağımsız bir siyasal rota izlemeye yönelmesi sonrasında, 2022 yılında Konsey üyeliğini sona erdirmiştir.

Sonuç Değerlendirmesi

Bu bölümde, 1919–1989 döneminde uluslararası örgütlerin faaliyetleri ele alınmıştır. Okurun da başından itibaren fark etmiş olacağı üzere, söz konusu dönem, İkinci Dünya Savaşı ile birbirinden ayrılan iki alt dönemi kapsamaktadır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında daha düzenli ve kurallara dayalı bir dünya düzeni kurma yönünde ciddi bir çaba ortaya konmuş olmakla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel siyasette aktif bir rol üstlenmekten geri durması, savaşın galibi olan devletlerin sömürgeci politikalarını sürdürmeleri ve mağlup devletlerin giderek revizyonist taleplerle sahneye çıkmaları, meşruiyeti geniş ölçüde kabul gören etkili bir uluslararası örgütün varlığını sürdürmesini güçleştirmiştir. Bu koşullar altında Cemiyet-i Akvam, devletlerin toprak genişlemesine yönelik girişimlerini engellemekte başarısız olmuş ve dış politika kararları alınırken dikkate alınan bir aktör olmaktan giderek uzaklaşmıştır. Sonuç itibarıyla, İkinci Dünya Savaşı'na giden süreci durdurmayı başaramamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan küresel düzenin kurumsal yapısı ise bu kez dünya liderliğini üstlenmeye karar veren Amerika Birleşik Devletleri tarafından şekillendirilmiştir. Her ne kadar dünya kısa süre içinde biri ABD, diğeri Sovyetler Birliği öncülüğünde iki kutuplu bir yapıya bürünmüş olsa da sömürgeciliğin sona ermesiyle birlikte uluslararası toplumun kapsamı önemli ölçüde genişlemiştir. Başlangıçta iki süper güç arasındaki rekabetin başlıca sahnesi olan Birleşmiş Milletler, zaman içinde iki kutuplu sistemin dışında kalan ülkelerin ihtiyaçlarına da cevap verebilen bir kurumsal yapıya dönüşmüştür. Günümüzde küresel düzeni zorladığı düşünülen bölgesel örgütler ise 1945–1989 döneminde büyük ölçüde mevcut kutuplu sistemin sınırları içinde faaliyet göstermiş ve kendilerini küresel düzene bir alternatif olarak sunmamışlardır. Genel bir değerlendirme yapıldığında, söz konusu dönemin görece istikrarlı bir dönem olduğu ve uluslararası örgütlerin bu ortamda nispeten rahat bir şekilde faaliyet gösterebildikleri söylenebilir. İki kutuplu dünyanın belirgin biçimde sona ermesiyle birlikte ise yeni bir dünya düzeni arayışı başlamış; hem uluslararası ortam hem de uluslararası örgütler bir belirsizlik ve çözülme sürecine girmiştir.

KAYNAKÇA

Day, Adam. "Politics in the Driving Seat: Good Offices, UN Peace Operations, and Modern Conflict." *UN Peace Operations in Changing Global Order* içinde. Editörler Cedric de Coning ve Matja Peter. Cham, İsviçre: Springer / Palgrave Macmillan, 2019.

De Wet, Erika ve Michael Wood. "Collective Security." Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Erişim 12 Ocak 2026. <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e270?prd=EPIL>.

International Committee of the Red Cross. "History of the ICRC." Erişim 12 Ocak 2026. <https://www.icrc.org/en/document/history-icrc>.

"Italo-Ethiopian War (1935–1936)." Encyclopaedia Britannica. Erişim 12 Ocak 2026. <https://www.britannica.com/event/Italo-Ethiopian-War-1935-1936>.

League of Nations. "League of Nations." Encyclopaedia Britannica. Erişim 12 Ocak 2026. <https://www.britannica.com/topic/League-of-Nations>.

Permanent Court of International Justice. "Permanent Court of International Justice." Erişim 12 Ocak 2026. <https://www.icj-cij.org/pcij>.

Peter, Matja. "Peacekeeping: The Resilience of an Idea." *UN Peace Operations in Changing Global Order*. Editörler Cedric de Coning ve Matja Peter, 19–38. Cham, İsviçre: Springer / Palgrave Macmillan, 2019.

Universal Postal Union. "About UPU." Erişim 12 Ocak 2026. <https://www.upu.int/en/home>.

KURALSIZLIK ÇAĞINDA NATO'NUN GELECEĞİ

Mehmet Fatih Ceylan

Büyükelçi (E), Türkiye'nin NATO Nezdinde Eski Daimi Temsilcisi, Ankara Politikalar Merkezi (APM) Başkanı

Giriş

21. yüzyılın başından bu yana dünya siyaseti, giderek derinleşen bir dizi savrulma, çatışma ve istikrarsızlık sarmalına girmiş durumda. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), yeni yüzyılın başında muhafazakâr güç ve çevrelerin desteğinde George W. Bush'un işbaşı yapması, hemen aynı yıllarda Rusya'da Putin'in iktidara gelmesi, ilk aşamalarda hissedilmeyen ancak zamanla belirginleşen revizyonist akımların her iki ülkede de siyaset sahnesine giderek hâkim olmasına zemin hazırladı. Bu gelişmeler, küresel siyasetin ilk başta nispeten yavaş da olsa “kurallara dayalı sistemden” emin adımlarla uzaklaşmaya başlaması sonucunu doğurdu.

ABD'nin, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde kendi öncülüğünde tesis ettiği uluslararası düzenin kural ve normlarını zorlayan adımlar atması, tek kutuplu bir küresel sistemin oluşumuna yönelmekte olduğunun işaretlerini verdi. Bu durum, başta Putin olmak üzere Rus yönetici sınıfının ilk aşamada revizyonist bir çizgi benimsemesine, ilerleyen aşamalarda ise açık bir şekilde saldırgan bir tutum izlemesine zemin hazırladı. ABD-Rusya ilişkilerini gerilime sürükleyen tasarruflar arasında; ABD'nin, 2002'de Anti Balistik Füze Antlaşması'ndan çekilerek temelleri 1970'li yıllarda atılan ve son kertede nükleer caydırıcılığa dayanan stratejik dengeyi ciddi biçimde bozması, 2003'te uluslararası meşruiyeti olmayan bir hamleyle Irak'ın işgaline yönelmesi ve aynı yıllarda Avrupa'da münhasıran kendisine bağlı bir füze kalkanı projesini dolaşıma sokması yer alıyordu. Bu gelişmelerin Rusya nezdinde, Avrupa-Atlantik güvenliğini hedef alacak bir karşılık bulmaması mümkün değildi.

Nitekim bu gelişmeler sonucunda Putin'in ABD ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) yönelik söylemlerinin giderek sertleştiği,¹² bu durumun Rusya'nın dış politika, güvenlik ve askerî strateji belgelerine de yansıdığı görüldü. 2015'ten itibaren ABD ve NATO, Rusya için artık birer ortak değil; mücadele edilmesi gereken rakip ülke ve kuruluş olarak tanımlanmaya başlandı.

Mart 2014'te Rusya'nın Kırım'ı işgal ve ilhakıyla başlayan süreç, küresel siyasetin ciddi ölçüde dönüşümüne, Avrupa-Atlantik güvenliğinin derinden sarsılmasına ve kurallara dayalı düzenin çöküş sürecinin başlamasına sahne oldu.

Haziran 2014'te Suriye ve Irak'ta DAES'in terör estirmesi ve sözde “Hilafet Devleti” ilân etmesi, uluslararası topluluğun dikkatini tekrar terörizme odaklamasına meydan verdi. Orta Doğu'nun istikrarsızlık ve çatışmaları, yeniden ve tüm gücüyle dünya kamuoyunun gündemine oturdu.

¹² Steven Pifer, “One. More. Time. It's not about NATO”, *Brookings*, 26 Temmuz 2022, <https://www.brookings.edu/articles/one-more-time-its-not-about-nato/>

2016'da Trump'ın ABD'de işbaşına gelmesi ise transatlantik topluluktaki dayanışma ve uyum geleneğine gölge düşüren gelişmelere sahne oldu. Trump için NATO "modası geçmiş bir örgüt", Avrupa Birliği (AB) ise ekonomik ve ticari anlamda ABD'nin "düşmanı" olan bir topluluktur.¹³ Birinci Trump dönemi, ABD yönetiminin bu yaklaşımı nedeniyle yara alsa da transatlantik çerçevenin çok büyük bir hasar almayacak şekilde yönetilmesiyle sonuçlandı.

Avrupa-Atlantik bölgesinde bu çatlakların ve Avrupa güvenliğine yönelik tehdit ortamının patlak vermesine paralel olarak, Çin'de Xi Jinping'in iktidara gelmesi ve Çin'in hem Asya-Pasifik bölgesinde hem de dünya çapında iddialı ve zaten olumsuzluğa sürüklenen uluslararası sistemi kendi lehine zorlayan politikaları hayata geçirmesine paralel olarak küresel ortam daha da ağırlaştı.

Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya karşı ikinci kez ve daha büyük ölçekli saldırıları başlatması ve Ekim 2023'te başlayan Gazze krizinin İsrail'in amansız saldırıları sonucunda Orta Doğu'yu ateş çemberine sürüklemesiyle birlikte, temelleri zaten iyice dumura uğramış küresel sistem kuralların ve normların yerle bir edildiği bir ortamda belirsizliğe, güvensizliğe, oynaklığa ve çatışmacı bir ufka doğru tam yelken yol almaya başladı.

ABD'de Trump'ın ikinci kez ve çok daha güçlü bir destek tabanıyla işbaşına gelmesi, genelde dünya siyaseti ve özelde transatlantik topluluk, dolayısıyla NATO'nun Avrupa kanadı için yeni külfetlerle yüzleşmeyi zorunlu kılan, farklı parametrelere dayalı bir çağa zemin oluşturan dayanakları ortaya çıkaran bir dönüşümü hızlandırdı.

21. yüzyılın ilk çeyreğinin bu derece köklü dönüşümlerinden NATO'nun payını almaması tabiatıyla mümkün değildi. Bu çerçevede İttifak, başta kendi bünyesinde karşı karşıya kaldığı ayrışmalarla önce yüzleşmek, bilahare bunlara karşı kendisini uyarlamak yükümlülüğüyle sınanmaya başladı.

Kısa Bir Perde Arkası

Aralık 2019'da Londra'da düzenlenen NATO Liderler Zirvesi sonrasında zamanın NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, ABD'de Biden yönetiminin işbaşına gelecek olmasının İttifak'ın Avrupalı müttefikleri nezdinde yol açtığı görece rahatlamayı da gözeterek,¹⁴ NATO'nun 2030' a kadar izleyeceği stratejiye temel oluşturmak üzere bir Rapor hazırlanması için bünyesinde Büyükelçi Tacan İldem'in de yer aldığı on kişiden oluşan bir Bağımsız Uzmanlar Grubu ihdas etmek kararı aldı.

Nisan 2020'de çalışmalarına başlayan Grup, "NATO 2030: Yeni Bir Çağ İçin Birliktelik"¹⁵ başlıklı raporunu Kasım 2020'de Genel Sekreter'e sundu. Bu Rapor aynı zamanda

¹³ Sidra Khan, "Paradigm Shift in the US Foreign Policy towards NATO during Trump Administration." *Strategic Studies* 41, no. 3 (2021), <https://www.jstor.org/stable/48732276>

¹⁴ Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, "London Declaration", 4 Aralık 2019, <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2019/12/04/london-declaration>

¹⁵ Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, "NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General", 25 Kasım 2020 <https://fpa.org/wp-content/uploads/2025/03/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf>

dünya kamuoyuna da açıklandı. Bu rapor, sadece bir değerlendirme belgesi değil, aynı zamanda İttifak'ın stratejik zihniyet dönüşümünün çerçevesini oluşturan referans bir metin niteliği taşıyordu. İttifak, bu Rapora dayalı olarak, on iki yıl aradan sonra olağan koşullarda İttifak'ın gelecekteki on yıllık sürede gerçekleştireceği faaliyetlere yön verecek olan temel stratejik belgeyi (Stratejik Konsept/SKON) 2022 NATO Madrid Zirvesi'nde ilan etti.¹⁶

Dünya sahnesindeki köklü değişikliklere rağmen yeni SKON'un gecikmeyle kabul edilmesinin başat nedeni, ilk Başkanlık döneminde Trump'ın NATO'ya karşı yaklaşımının bir ABD Başkanı'ndan beklenmeyen sıra dışı niteliğinin Avrupalı müttefik ülkelerde ortaya çıkardığı tedirginlik ve bunun yol açtığı ihtiyatlı tutumdur.

2020'de ABD'de Biden'ın işbaşına gelmesi Amerika'nın müttefik ve ortaklarını teskin etti; NATO'nun Avrupa kanadına da nispeten rahat bir nefes alanı sundu. Çünkü ABD, "çok taraflı politika ve çerçevelere"¹⁷ geri dönmüştü.

Diğer yandan, Biden döneminin neredeyse başlangıcında, NATO'yu da doğrudan ilgilendiren kararların alınması sürecinde nükseden tek yanlı kimi tasarrufların Avrupalı müttefiklerde rahatsızlık yarattığı gözlemlendi. Örneğin, Biden yönetiminin Avrupalı müttefikleriyle gerekli danışmaları yapmaksızın Nisan 2021'de ABD kuvvetlerinin Afganistan'dan çekileceklerini açıklaması NATO'nun diğer üyelerinde hayal kırıklığına yol açtı. ABD'nin bu tek yanlı kararı sonrasında Ağustos 2021'de Afganistan'da konuşlu NATO kuvvetlerinin bu ülkeden son derece düzensiz şekilde çekilmelerinin neden olduğu travma, belleklerde ve kayıtlarda yerini halen korumakta.

"Afganistan fiyaskosunun" ortaya çıkardığı düş kırıklığı yetmezmiş gibi ABD'nin Eylül 2021'den itibaren AUKUS (ABD, Birleşik Krallık ve Avustralya) paktını açıklaması ve hemen ardından dördümlü QUAD (ABD, Avustralya, Hindistan ve Japonya) platformunu canlandırması, Çin'le olan rekabete hız ve ivme kazandırdığını ve dolayısıyla ABD'nin odağını Asya-Pasifik'e yönlendirdiğini gösterdi. Bu gelişmeler, Avrupa'da kaşların kalkmasına ve Trump dönemiyle kıyaslanması mümkün olmasa da transatlantik ilişkilerde yeni bir tedirginliğin patlak vermesi sonucunu doğurdu.

Şubat 2022'de Rusya'nın ikinci kez ve daha geniş ölçekte Ukrayna'ya karşı başlattığı işgal girişimi genel olarak Batı dünyasını, dolayısıyla transatlantik topluluğunu konsolide etti. Rusya, Batı için artık konvansiyonel nitelikte ana bir tehdit kaynağı olarak algılanmaya başlandı. Bu algı, NATO'nun aynı yılda düzenlenen Madrid Zirvesi'nde, Rusya'nın, İttifak için en önemli ve doğrudan tehdit olarak tanımlanmasında ifadesini buldu.¹⁸

¹⁶ Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, "NATO 2022 Strategic Concept", 29 Haziran 2022, <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/strategic-concepts/nato-2022-strategic-concept>

¹⁷ Matthew P. Goodman, "Variable Geometry Takes Shape in Biden's Foreign Policy", CSIS, 19 Mart 2021, <https://www.csis.org/analysis/variable-geometry-takes-shape-bidens-foreign-policy>

¹⁸ Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, "Madrid Summit Declaration", 29 Haziran 2022, <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2022/06/29/madrid-summit-declaration>

2023 NATO Vilnius Zirvesi'nde¹⁹ kararlaştırılan savunma planlarının ana eksenini, Rus saldırganlığı karşısında Ukrayna'yı desteklemek suretiyle Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğini sağlamaktı. Bu doğrultuda planlar, İttifak üyesi ülkelerin savunma kapasitelerini ve yeteneklerini güçlendirmek marifetiyle dayanıklılıklarını artırmaya ve yeni SKON'a doğrudan asimetrik tehdit olarak yansıtılan terörizme karşı mücadeleye dayandırıldı.

Ekim 2023'te Hamas'ın İsrail'e karşı geręekleřtirdięi saldırıyı takiben patlak veren olaylar zinciri ise, DAES teröründen sonra Avrupa-Atlantik güvenliğini de etkileyen Orta Doğu'daki çatışma ve istikrarsızlıkların yeniden ve güçlü şekilde NATO'nun gündemine girmesinde önemli rol oynadı.

2014 sonrasında, başta terör olmak üzere "Güney'den gelen sinama" olarak tarif edilen tehdidin temel kaynağı olan Orta Doğu'daki çatışma ortamı, İsrail'in Gazze'yle sınırlı kalmayıp bölge çapında geręekleřtirdięi orantısız ve hukuk tanımaz eylemleri sonucunda daha da ağırlaştı.

NATO içinde temel tehdit olarak görölen Rus saldırganlığına, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Sahel bölgesindeki gelişmelerin Avrupa-Atlantik güvenliği bakımından doğurduğu sonuçlar da eklendi. Bu durum karşısında İttifak, Madrid Zirvesi'ne giden süreçte olduğu gibi, bünyesinde Türkiye'den Büyükelçi Refik Ali Onaner'in de yer aldığı bağımsız uzmanlardan oluşan bir Grubun hazırladığı "NATO'nun Güney Komşularındaki Sürece Dair Kapsamlı ve Derinlemesine Düşünme"²⁰ başlıklı raporu kamuoylarına ilân etti. Rapor, NATO'nun kuruluşunun 75'inci yıl dönümü vesilesiyle Vaşington'da düzenlenen Liderler Zirvesi'nde İttifak'ın güney kuşağına ilişkin olarak alınan kararlara zemin oluşturdu.²¹

Rapor, NATO'nun Güney komşularını "iç" ve "dış" katmanlar üzerinden ele alarak Orta Doğu-Kuzey Afrika ve Sahel hattındaki kırılganlıkların Avrupa-Atlantik güvenliğine doğrudan etkilerini vurgulamakta; bölgenin geleceğine ilişkin istikrarlı devletler, kırılgan devletler ve devlet kapasitesinin çöktüğü kaotik ortam olmak üzere üç senaryo sunmaktadır. Bu çerçevede Rapor'da, NATO'nun güney komşularına yönelik yaklaşımının daha tutarlı, bütüncül ve 360 derece bir anlayışla güçlendirilmesi; istihbarat, deniz güvenliği, füze savunması, hibrit tehditlerle mücadele ve kapasite geliştirme alanlarında daha etkin bir rol üstlenmesi; ayrıca AB ve bölgesel kuruluşlarla iş birliğinin derinleştirilmesi önerilmektedir.²²

¹⁹ Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, "Vilnius Summit Communiqué", 11 Temmuz 2023, <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2023/07/11/vilnius-summit-communicue>

²⁰ Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, *Independent Expert Group Supporting NATO's Comprehensive and Deep Reflection Process on the Southern Neighbourhood: Final Report*. Mayıs 2024, <https://www.nato.int/content/dam/nato/legacy-wcm/media-pdf/2024/5/pdf/240507-NATO-South-Report.pdf>

²¹ Luis Simón, eds., *NATO and the South: A Tale of Three Futures* (Real Instituto Elcano, Mayıs 2021) <https://media.realinstitutoelcano.org/wp-content/uploads/2021/07/nato-and-the-south-a-tale-of-three-futures-1.pdf>

²² Tacan İldem, "NATO's Reflection Process on the Southern Neighbourhood(s)", EDAM, 9 Mayıs 2024, <https://edam.org.tr/en/foreign-policy-and-security/natos-reflection-process-on-the-southern-neighbourhood-s>

Bu değerlendirmeler Vaşington Zirvesi Bildirisi'ne de yansımış; bildiride güney komşulardaki terörizm, devlet kırılğanlığı, bölgesel rekabet ve iklim kaynaklı risklerin Avrupa-Atlantik güvenliğini doğrudan etkilediği belirtilmiş ve bu doğrultuda özel bir "Güney Komşuları Temsilcisi" atanması, NATO-AB iş birliğinin artırılması ve bölge ülkeleriyle hedefe yönelik kapasite geliştirme çalışmalarının güçlendirilmesi kararlaştırılmıştır.²³

Vaşington Zirvesi'nden kısa bir süre sonra yapılan ABD'deki başkanlık seçimlerinin sonuçları, İttifak'ın Avrupalı üyelerini yeni bir kbusla baş başa bıraktı. Trump, beş yıllık bir arayı takiben Başkanlık görevini daha güçlü bir şekilde yeniden devraldı.

Seçim kampanyası sırasında Trump'ın NATO'ya yönelik sözleri, Avrupalı mttefiklerde ciddi bir kaygı dalgası yarattı. Mitinglerinde NATO ülkelerine doğrudan seslenerek, "deme yapmayacaklarsa biz de onları korumayacağız. Anladınız mı?"²⁴ ifadelerini kullanması ve müttefiklere yönelik "demek zorundasınız!"²⁵ Faturalarınızı ödemek zorundasınız" ıkışı, ABD'nin kolektif savunmaya bakışında köklü bir değişimin işareti olarak değerlendirildi. Trump'ın, İttifak'ı bir güvenlik topluluğundan ziyade "maliyet temelli yükümlülükler şirketi" gibi çerçeveleyen bu yaklaşımı, Avrupa başkentlerinde transatlantik dayanışmanın geleceğine ilişkin soru işaretlerini derinleştirdi.

Trump'ın yeniden göreve gelmesinin ardından yaptığı açıklamalar da bu kaygıları azaltmadı; aksine, Avrupalı müttefiklerin savunma için daha fazla katkı sağlaması gerektiğini yineleyerek,²⁶ ABD'nin NATO içindeki rolünü yeniden tanımlamak istediğinin sinyallerini verdi. Bu tutum, ABD-Avrupa ilişkilerinde, ortak güvenlik ve savunma mimarisinin temelini oluşturan karşılıklı güven duygusunu zayıflatan yeni ve belirsiz bir dönemin kapısını araladı.

Çalkantılı ABD-Avrupa İlişkilerinde NATO

ABD-Avrupa arasında görüş ayrılığına yol açan dönemin tüm maliyetini Trump yönetimine yükleme analitik açıdan eksik bir değerlendirmeyi temsil eder ve yanıltıcı olur. George W. Bush ile başlayan, Obama ile bir ölçüde dengelenen, Trump'ın ilk dönem Başkanlığıyla daha somut hale gelen, Biden döneminde toparlanmaya çalışılan ve nihayet ikinci Trump yöntemiyle zirveye çıkan ayrışma, transatlantik topluluk açısından yapısal nitelik kazanan uzun soluklu bir sürecin farklı dönemlerdeki halkalarını oluşturmaktadır.

G.W. Bush başkanlığında ABD'nin Anti Balistik Füze Antlaşması'ndan (ABM) tek taraflı çekilmesi sadece Rusya'da değil, NATO'nun Avrupalı mttefiklerinde de tedirginliğe

²³ Kuzey Atlantik Antlaşması rgt, "Washington Summit Declaration", 10 Temmuz 2024, <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/07/10/washington-summit-declaration>

²⁴ Zeynep Katre Oran, "Trump, NATO ile ilgili ifadelerinin arkasında durduğunu söyledi", *Anadolu Ajanşı*, 15 şubat 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-nato-ile-ilgili-ifadelerinin-arkasinda-durdugunu-soyledi/3138048>

²⁵ Güven zalp, "NATO'da Trump için gergin bekleyiş: Savunma harcamalarını artırmak mümkün mü, Türkiye ne diyor?", *BBC News Türkiye*, 17 Ocak 2025, <https://www.bbc.com/turkce/articles/ceq99g49x02o>

²⁶ Defence Turkey, "NATO 2025 Lahey Zirvesinin Kazananları Başkan TRUMP ve Türkiye Oldu!", 26 Haziran 2025, <https://www.defenceturkey.com/tr/icerik/nato-2025-lahey-zirvesinin-kazananlari-baskan-trump-ve-turkiye-oldu-6314>

yol açmıştır.²⁷

ABD'nin, kendisi ile Rusya arasındaki stratejik denge ve caydırıcılığa sekte vuran bu tasarrufu, ilerleyen yıllarda Avrupa-Atlantik güvenliğinin de dayandığı silahların kontrolü/silahsızlanma mimarisinin toptan dağılmasıyla sonuçlanan bir sürecin başlangıcını teşkil etmiştir.

Geldiğimiz aşamada ise Trump'ın, bazı ülkelerin nükleer denemelere devam ettiğini öne sürerek ABD'nin de "eşit koşullarda"²⁸ yeniden testlere başlayabileceğini açıklaması, nükleer silah kontrol rejiminde yeni bir belirsizlik yaratmıştır. Her ne kadar ABD Enerji Bakanlığı bu açıklamaların yeraltı patlamalarını değil, sistem testlerini içerdiğini belirtse de Rusya ve Çin'in benzer faaliyetlerde bulunduğu yönündeki iddialar ve Moskova'nın nükleer testlere dönme ihtimalini gündeme getirmesi, büyük güçler arasında yeni bir nükleer rekabet döngüsünün tetiklenebileceğine dair kaygıları artırmaktadır.

ABD'nin 2003'te gerçekleştirdiği uluslararası meşruiyetten yoksun 2. Körfez Harekâtı, İttifak bünyesinde "eski Avrupa" ile ABD yönetimi arasında çatlağa neden olmuştur. Almanya, Fransa, Belçika ve Lüksemburg, Brüksel'de İttifak dışında "Çikolata Zirvesi" şeklinde tanımlanan ayrı bir toplantı düzenlemek suretiyle ABD'nin Irak'ı işgaliyle sonuçlanan eyleme karşı olduklarını ortaya koymuşlardır.

Avrupalı müttefiklerin "külfet paylaşımı" esası tahtında savunmaya daha fazla pay ayırmaları meselesi, neredeyse NATO'nun kuruluşundan bu yana ABD ile Avrupalı müttefikler arasında, ABD'nin istediği çerçevede bir türlü halledilemeyen bir sına olmuştur. Barrack Obama görevi devraldıktan sonra ABD bu konuyu İttifak gündemine, deyim yerindeyse, yumuşak bir tonla taşımıştır. İttifak bünyesinde yapılan uzun müzakereler sonucunda ortaya çıkan uzlaş formülü, Avrupalı müttefik ülkelerin Gayrisafi Yurt İçi Hasıllarının (GSYH) %2'lik bir bölümünü on yıl içinde savunmaya tahsis etmeleri hedefinin 2014 Galler NATO Zirvesi'nde kararlaştırılmasıyla tecelli etmiştir. Bu hedef, Avrupalı müttefik ülkelerce hukukî bağlayıcılığı havi bir yüklenim olarak görülmemiş, siyasi bir taahhüt olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, Soğuk Savaş sonrası dönemin "barış getirisinden" büyük ölçüde yararlanan özellikle Batı Avrupalı müttefik ülkeler, Rusya'nın 2008'de Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü bozan eylemine, 2014'te Kırım'ın işgal ve ilhakına ve Galler Zirvesi'nde belirlenen hedefe rağmen savunma harcamalarını arttırmakta birkaç istisna dışında isteksiz davranmışlar ve konfor alanlarından çıkmamak için ayak sürümeye devam etmişlerdir.

2016 yılına ait NATO verileri de bu eğilimi açık biçimde ortaya koymaktadır. Fransa aynı yıl GSYH'sinin %1,79'unu, Almanya %1,20'sini, İtalya %1,18'ini ve İspanya ise yalnızca %0,81'ini savunmaya ayırmıştır.²⁹ Bu tablo, Rusya'nın 2008 Gürcistan müdahalesi ve 2014'te Kırım'ın ilhakı gibi kırılma anlarına rağmen birçok Batı Avrupa ülkesinin Galler Zirvesi'nde belirlenen %2 hedefine yaklaşmakta uzun süre isteksiz davrandığını göstermektedir.

²⁷ P. Gordon. "Bush, missile defence and the Atlantic alliance", *Survival*, 43, no.1 (2001). doi: 10.1093/survival/43.1.17.

²⁸ Thomas Latschan, "ABD yeniden nükleer bombalar mı patlatacak?", *DW Türkçe*, 9 Kasım 2025 <https://www.dw.com/tr/abd-yeniden-n%C3%BCKleer-bombalar-m%C4%B1-patlatacak/a-74647020>

²⁹ Fatih Mehmet, "NATO Ülkelerinin Savunma Harcamaları (2014-2021) ve Değerlendirmeler", *Defence Türk*, 15 Nisan 2022, <https://www.defenceturk.net/nato-ulkelerinin-savunma-harcamaları-2014-2021-ve-değerlendirmeler>

2016'da Trump'ın göreve başlaması ve genel olarak Avrupa'ya ve özellikle NATO'ya karşı mesafeli ve ön yargılı tutumu İttifak içinde çalkantılara yol açtı. Bu kez “pabucun pahalı olduğunu” anlayan Avrupalı müttefikler, savunma harcamalarını gerçek anlamda artırmak yerine, AB bünyesinde Avrupa'nın güvenlik/savunma alanında sözde stratejik otonomisini artıracak kavramsal bir zemin tesis etmeye yönelmişlerdir.

Bu çerçevede, ABD'nin NATO'ya yönelik mesafeli tutumu karşısında AB, savunma alanında kendi kapasitesini güçlendirmeye dönük adımların kavramsal çerçevesini genişletme eğilimini göstermiştir.³⁰ Bu süreçte Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği (PESCO), 2017'de yürürlüğe girerek üye devletlere ortak savunma projeleri geliştirme imkânı sağlamış; Eşgüdümlü Yıllık Savunma Gözden Geçirme Mekanizması (CARD), Avrupa savunmasındaki kapasite boşluklarını tespit etmeyi ve savunma yatırımlarını daha uyumlu hale getirmeyi amaçlayan düzenli bir inceleme süreci olarak devreye alınmıştır. Ayrıca Avrupa Savunma Ajansı'nın (EDA) rolü güçlendirilerek AB'nin ortak tedarik, Ar-Ge ve kapasite geliştirme alanlarında daha sistematik bir çerçeve oluşturması hedeflenmiştir.

Gelişmelerin bu aşamasında AB'nin 2016'da ilân ettiği yeni Küresel Strateji belgesi,³¹ güvenlik ve savunmaya bakışının geçmişe kıyasla güçlendirilmesi eğilimini ortaya koymakla kalmamış, zamanın ABD yönetiminin açık tutumu karşısında Avrupa'nın transatlantik çerçevedeki külfet paylaşımına daha anlamlı katkı vermeye yöneldiğini açığa çıkarmıştır. Aynı yılda Brexit'in gerçekleşmesi ise Rusya'nın saldırgan tutumuna rağmen AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki çabalarının geleceğini ilave bir belirsizliğe maruz bırakmıştır. Diğer yandan, bu denli çalkantılı dönemde dahi AB'nin kendi tesis etmeyi kararlaştırdığı savunmaya dönük karar ve mekanizmalarına, Türkiye gibi AB üyesi olmayan NATO üyelerinin adil sayılabilecek ölçekte methaldar kılınmalarına soğuk ve mesafeli yaklaşması kayda değerdir.

Trump'ın birinci döneminde AB üyesi ülkelerde, yeni yüzyılın başlangıcında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının köşe taşları döşenirken yapıldığı gibi AB'nin güvenlik ve savunma alanında kendine özgü bir “stratejik otonomi” sahibi olması hedefine dönük tartışmaların yeniden alevlendiği görülmüştür. AB'nin, güvenlik ve savunma dahil stratejik otonomisinin sınırlarının nerede başlayıp bittiği bugün dahi tam berraklığa kavuşmayan, üzerinde henüz Avrupa ölçeğinde mutabakat bulunmayan bir muamma olarak varlığını sürdürmektedir.

Dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker'in “Avrupa Ordusu”³² oluşturulmasına yönelik önerisi, üye devletler arasında siyasi irade ve askeri

³⁰ Selin Nasi, “Avrupa Birliği'nin Savunma Gücüne Alternatif Yaklaşımlar: İngiltere Türkiye'ye Örnek Olabilir mi?” EDAM, Eylül 2024, <https://edam.org.tr/dis-politika-ve-guvenlik/avrupa-birliginin-savunma-gucune-alternatif-yaklasimlar-ingiltere-turkiye-ye-ornek-olabilir-mi>

³¹ Avrupa Birliği. *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe*. (European Union Global Strategy, Haziran 2016), https://www.eeas.europa.eu/eeas/shared-vision-common-action-stronger-europe_en

³² Dave Keating, “Juncker calls for an EU army”, *Politico EU*, 9 Mart 2015, <https://www.politico.eu/article/juncker-calls-for-an-eu-army/>

entegrasyon konularında mutabakat sağlanamadığı için hayata geçirilememiştir. Benzer şekilde, savunma alanında karar alma süreçlerinin oy birliği ilkesinden çoğunluk esasına kaydırılmasına yönelik girişimler de bazı üye devletlerin ulusal egemenlik kaygıları nedeniyle karşılık bulmamıştır. Fransa'nın daha iddialı ve özerk bir Avrupa savunma kapasitesi çağrılarına karşın Almanya ve Doğu Avrupa ülkelerinin ABD'nin güvenlik garantilerinin vazgeçilmez olduğu yönündeki tutumları, stratejik otonominin sınırlarının nerede başlayıp nerede biteceğine ilişkin ortak bir anlayışın oluşmasını engelleyen başat unsurlardan biridir.

Trump'ın 2020'de görevi Biden'a devretmesiyle birlikte Avrupalı müttefiklerin hemen hepsi rahat bir nefes aldılar; zira ABD artık (çok taraflı politikalara) "geri döndüğünü" açıkladı. Biden yönetiminin çok taraflılığı ön plana çıkarmasından NATO da olumlu yönde etkilendi ve transatlantik topluluk içindeki "Trump pürüzü" giderilmiş oldu. Diğer yandan, Biden yönetiminin Afganistan'a dönük yaklaşımı ve Asya-Pasifik bölgesini önceleyen anlayışının, bugünlerdeki gibi olmasa da İttifak bünyesinde çatlakların ortaya çıkmasına vesile oluşturduğu gözlemlendi.

Biden döneminde NATO, iki ana sınamayla karşı karşıya kaldı. Biri, yine Doğu'dan gelen sınamanın (Rusya) 2022'nin başında Ukrayna sahasına yansıyan saldırganlığıydı. Diğeri de 2023'te yine Güney'den gelen, Hamas saldırısıyla başlayan ezeli Orta Doğu sorunsalıydı. Her iki kriz de aslında Avrupa-Atlantik bölgesi dışında cereyan etmekle birlikte sonuçları itibarıyla transatlantik güvenliği doğrudan etkileyen çatışmalara sahne oldu.

Kurallar-normlar prizmasından bakıldığında NATO'yu da kapsayan Batı dünyasının Biden döneminde nispeten başarılı bir sınav verdiğini öne sürmek mümkündür. Diğer yandan, değerler skalasında aynı tutarlılığın ve inanılabilirliğin, İsrail'in Orta Doğu'daki orantısız ve acımasız eylemleri karşısında sergilenmediği olgusal bir gerçekliktir. Bu çerçevede, NATO dahil Batı dünyası Orta Doğu sınavında başarısız kalmış, moral ve ortak nesnel değerler bağlamında güç ve itibar kaybına uğramıştır. Günümüzün kuralsızlığa dayalı ortamının özellikleri bir yana bırakılsa dahi Orta Doğu'daki trajediler manzumesi karşısında istisnalar hariç ABD başta olmak üzere Avrupa-Atlantik bölgesindeki yönetimlerin hemen çoğunun izlediği politikalar doğurmuştur. Bu tablonun sonuçları uzun yıllar İttifak'ı da kapsayacak şekilde Batı dünyası üzerinde kara bir leke olarak kalacağı söylenmelidir.

Ocak 2025'te göreve gelen Trump yönetimi, 21. yüzyılla birlikte başlayan ve emin adımlarla ilerleyen Amerikan revizyonizminin zirveye çıktığı gelişmelere meydan vermiştir.

İşbaşına geldikten hemen sonra Trump'ın, müttefik ülke toprakları olan Grönland³³ ve Kanada'yı hedef alan istekleri kayıtlara geçmiştir. Ukrayna'daki barış sürecinde Avrupalı müttefiklerini kenarda tutmaya yönelik tavrı da İttifak bütünlüğü ve uyumuna ciddi gölge düşürmüştür. Savunmaya, kendi zihnindeki ölçekte yeterli kaynak ayırmayan müttefikleri Putin'in insafına terk edeceği yönündeki söylemi de belleklerde yer etmiştir.

³³ James Landale ve Rachel Hagan, "Trump says US 'has to have' Greenland after naming special envoy", BBC News, 23 Aralık 2025, <https://www.bbc.com/news/articles/ckgmd132ge4o>

2. Dünya Savaşı sonrasında büyük ölçüde Batı dünyası bünyesinde geliştirilen kurallar, normlar ve ahlaki değerleri yerle bir eden; bu değerleri salt maddiyata indirgeyen; başta NATO olmak üzere çok taraflı kuruluşları küçümseyen ve hem Avrupa-Atlantik bölgesinde hem de geniş anlamıyla Batı dünyası nezdinde itibar ve inanılabilirliğini büyük ölçüde kaybeden bir ABD yönetiminin, NATO'nun geleceğini de belirleyecek şekilde etkin, fakat olumsuz bir rol oynadığı artık aşîkârdır.

Mevcut tabloda, Avrupalı müttefik ülkelerin Avrupa'nın güvenlik ve savunma alanındaki geleceğini de yakından ilgilendiren çaba ve tasarruflar içine girmeleri kaçınılmaz bir hâl almıştır.

Nitekim, AB, savunma alanındaki kapasite eksikliklerini gidermek amacıyla ortak savunma tedariklerini güçlendiren, savunma sanayii iş birliğini artıran ve Ukrayna ile entegrasyonu destekleyen kapsamlı bir plan benimsemiştir. Önümüzdeki yıllarda yaklaşık 800 milyar euroluk savunma yatırımı öngörülmekte; bunun SAFE adlı yeni mali araç ve gevşetilen borçlanma kurallarıyla finanse edilmesi hedeflenmektedir.³⁴ Bu kaynaklar, özellikle hava ve füze savunması, insansız sistemler, topçu kapasitesi, yapay zekâ ve elektronik harp gibi öncelikli alanlarda Avrupa'nın askeri yeteneklerini geliştirmeye yöneliktir. Plan, mühimmat üretiminin hızlandırılmasını ve cephane stoklarının artırılmasını da kapsamaktadır.³⁵ Ayrıca yol haritasında, Türkiye'nin eşit taahhüt temelinde Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) çerçevesinde yeniden yapıcı biçimde angaje edilebileceği belirtilmiş; böylece Avrupa güvenlik mimarisinde Türkiye'ye kapının tam olarak kapatılmadığı açıkça ifade edilmiştir.

Çatışmalı Yeni Yüzyılın Dinamikleri

Güç politikalarına dayalı stratejik rekabetin küresel ilişkilere yön verdiği mevcut geçiş döneminin, büyük güçler arasındaki olası bir *modus vivendiye* bağlı olarak gelecekte nasıl bir kapsam ve içerik kazanacağını, tüm yönleriyle bugünden öngörmek mümkün gözükmemektedir. Diğer yandan, öngörülebilir gelecekte küresel siyaseti, dolayısıyla İttifak'ı etkilemeye aday temel bazı eğilimler üzerine yorum yapmak mümkündür.

Yeni yüzyılın ilk çeyreği olağanüstü ölçüde sarsıcı ve sancılı bir şekilde bitmiştir. Diğer üç çeyreğin ne getirebileceği, çatışma ve rekabete dayalı mevcut geçiş döneminin nereye evrilebileceği ve yeni çağı hangi norm ve kuralların belirleyeceği tartışmalı bir analitik ortama tekabül etmektedir. Bu gözlem ışığında, küresel siyasetin çok kutupluluğa ya da merkezliliğe doğru mu kayacağı, yoksa yeni kavramsal tanımların ve değerlerin damgasını vuracağı bir evreye mi geçeceği şimdilik belirsizdir. Bu kaygan ortam, NATO'nun geleceği açısından da geçerlidir.

En azından önümüzdeki çeyrek yüzyılda ön plana çıkmaya aday eğilim ve bunların olası sonuçlarını, mevcut koşullarda şöylece toparlamak mümkündür:

³⁴ Değer Akal, "AB'nin yeni savunma planı: Türkiye'ye bir iyi bir kötü haber", DW Türkiye, 20 Mart 2025 <https://www.dw.com/tr/abnin-yeni-savunma-plan%C4%B1-t%C3%BCrkiye-bir-iyi-bir-k%C3%B6t%C3%BC-haber/a-71988817>

³⁵ Ibid.

- Trump yönetimince yeni açıklanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi,³⁶ 19. yüzyıl koşullarında ABD'nin uyguladığı tecrit politikasına esas oluşturan Monroe Doktrini'nin, Batı Yarımküre ölçeğinde 21. yüzyıla uyarlanmış halidir. Bu saptama, söz konusu stratejide açıkça ifade edilmektedir. Bu kez doktrin, "Trump Çıktısı" (*Trump Corollary*) etiketiyle tanımlanmaktadır. Stratejide NATO ve Avrupalı müttefikler adeta geçiştirilmekte; İttifak sadece savunmaya ayrılacak kaynaklar boyutuna indirgenmektedir.

- Örneğin, Avrupa ve NATO'ya yapılan atıflar da bu yaklaşımın çerçevesini açıkça göstermektedir. NATO, ABD'nin küresel öncelikleri içinde ikincil bir konuma yerleştirilmekte; Avrupa'nın ise kendi güvenlik sorumluluklarını çok daha büyük ölçüde üstlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.³⁷ Strateji, Avrupalı müttefiklerden sadece savunma bütçelerini artırmalarını değil; hava ve füze savunması, uzun menzilli vuruş kabiliyeti, lojistik derinlik ve savunma sanayii kapasitesi gibi alanlarda gerçek ve sürdürülebilir askerî güç üretmelerini talep etmektedir. Bunun ötesinde metin, Avrupa'nın mevcut entegrasyon modelini "sivilleştirici" bir unsur olarak niteleyip kıta genelinde ulusal kimlik, milliyetçilik ve egemenlik vurgusunun yeniden canlandırılmasını açıkça teşvik etmekte, dolayısıyla Avrupa'daki aşırı sağa göz kırpmakta; ABD'nin demokratik müttefiklerinin iç siyasetine müdahale etmeye hazır olduğuna işaret eden ifadelerle, Avrupa'nın mevcut demokratik yönelimini tersine çevirmeyi hedefleyen bir çerçeve sunmaktadır.³⁸ Bu yönüyle strateji, Avrupalı müttefiklerin artan yükümlülüklerle karşı karşıya bırakıldığı, ancak karar süreçlerindeki etkilerinin genişlemeyeceği daha asimetrik bir transatlantik ilişki tasavvurunu içermektedir.³⁹

- Ukrayna'daki savaşın hangi koşullarda son bulacağı şimdilik belirsizdir. Son kertede ABD-Rusya ikilisinin varacağı mutabakata bağlı olarak şekilleneceği anlaşılan bir barış çerçevesi, hiç şüphesiz Avrupa güvenlik mimarisinin geleceğini doğrudan etkileyecektir. Mevcut haliyle Ukrayna aleyhine bir sürece işaret eden düzenlemeleri, Avrupa'nın hem Ukrayna hem de kendisi lehine değiştirme şansının yüksek olduğu öne sürülemez. Özünde "toprak karşılığı barış" ve bunun karşısında şimdilik içeriği belirsiz olan güvenlik garantileri verilmesi esaslarına göre kurgulanan süreç, Avrupa'nın kendi güvenliğini ve savunmasını büyük çapta kendisinin üstlenmesini gerektirecek bir tabloya meydan verecektir. Bu durum da NATO için ABD'nin sağlayacağı nükleer caydırıcılık hariç, Avrupalı müttefiklerin daha fazla sorumluluk sırtlanmalarına, dolayısıyla İttifak bünyesindeki ABD-Avrupa dengesinin, tam olarak eşitlenmese bile yeni bir denkleme göre tasarlanmasına yol verecektir. Her hâlükârda Avrupa ile Rusya arasındaki gerilimin ve güvensizliğin yatışmasının uzun bir süre alacağı, muhtemelen önümüzdeki çeyrek yüzyıla

³⁶ The White House. *National Security Strategy of the United States of America*. The White House, Kasım 2025 <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>

³⁷ David Cattler, "What the New US National Security Strategy Really Signals for Europe", ICDS, 8 Aralık 2025, <https://icds.ee/en/what-the-new-us-national-security-strategy-really-signals-for-europe/>

³⁸ Nathalie Tocci, "Does Europe Finally Realize It's Alone?", *Foreign Policy*, 5 Aralık 2025, <https://foreignpolicy.com/2025/12/05/national-security-strategy-2025-trump-europe-russia-ukraine-war/>

³⁹ Max Bergmann, "The NSS That Could Destroy the NATO Alliance", CSIS, 5 Aralık 2025, <https://www.csis.org/analysis/nss-could-destroy-nato-alliance>

yayılacağı, bu çerçevede Avrupa savunması ve caydırıcılığının, NATO içinde oluşması kaçınılmaz olan yeni dengeye göre yeniden tertipleneceği öngörülebilir. Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk yıllarında dolaşıma giren “değişik geometri” kavramı, yeni yüzyılda NATO yeniden kurgulanırken hem İttifak bünyesindeki dengeler hem de NATO-AB ilişkileri çerçevesinde tekrar işlenmek üzere gündeme alınabilir. Ayrıca hem NATO’da kalibre edilecek denge hem de NATO-AB ilişkilerinde yine Soğuk Savaş sonrası benimsenen “ayrı fakat ayrılabilir olmayan” kuvvet yapıları ve tertiplenmeleri, farklı koşullara sahip yeni çağda Avrupa-Atlantik güvenliği ve savunmasında dolaşıma sokulacak ana esaslardan birine dönüşebilir.

- Ukrayna’da hangi koşullarda ve neyin karşılığında barış tesis edileceği, sadece Avrupa-Atlantik güvenliği açısından değil, Asya-Pasifik bölgesinin güvenliği ve Çin-Rusya ilişkisinin geleceği bakımından da sonuçlar doğurmaya adaydır. Ayrıca, ABD ile AB’nin Çin’e yönelik yaklaşım farklılıkları belirginleşmektedir. Vaşington, Pekin’i temel sistemik rakip olarak görmekte ve teknoloji sınırlamaları, tedarik zinciri kısıtlamaları ve caydırıcılık politikaları üzerinden daha sert, çevreleyici bir strateji izlemektedir. Buna karşılık Avrupa, Çin’le derin ekonomik karşılıklı bağımlılığı, kritik mineraller ve yeşil dönüşüm teknolojilerindeki yapısal zafiyetleri nedeniyle daha temkinli ve “risk azaltmaya”⁴⁰ dayalı bir çizgiyi tercih etmektedir. Bu iki farklı tutum, Ukrayna’da oluşacak barış düzeninin Çin-Rusya yakınlaşmasını zayıflatıp zayıflatmayacağı ya da yeni bir yakın stratejik hizalanma yaratıp yaratmayacağı ve bunun Asya-Pasifik’e yansımalarının ne olacağı sorusunu transatlantik gündemin merkezine taşımaktadır.

- ABD-Çin arasındaki küresel rekabet artık iyice su yüzüne çıkmıştır. Trump’ın ilk döneminde hararetlenmeye başlayan bu rekabet, ikinci döneminde daha da şiddetlenerek devam etmektedir. Çin, ABD için çevrelenmesi ve dengelenmesi gereken ana aktör ve tehdit kaynağıdır. Son yayımlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi de bu gözlemi doğrulayan tespitlere yer vermektedir.⁴¹

- Strateji belgesinin Çin’e ilişkin değerlendirmeleri, rekabetin artık yalnızca askeri boyutta değil, küresel ekonominin merkezinde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Vaşington, Pekin’i ABD’nin jeopolitik ve teknolojik konumunu doğrudan etkileyen başlıca stratejik rakip olarak tanımlarken, mücadelenin özellikle orta ve düşük gelirli ülkelerde yoğunlaştığını vurgulamaktadır. Çin’in bu ülkelerde hızla artan kredi hacmi, altyapı yatırımları ve üretim ağları aracılığıyla nüfuzunu genişletmesi, ABD tarafından yeni bir jeoekonomik rekabet cephesi olarak görülmektedir.⁴² Bu nedenle Strateji, Amerikan diplomatik temsilciliklerine artık yalnızca siyasi ilişkileri yürütme değil, büyük ihalelerden teknoloji yatırımlarına uzanan geniş bir alanda ekonomik rekabeti yönetme görevi vermekte; çok taraflı finansal kurumların kapasitesini Çin’in artan etkisini dengelemeye yönelik bir kaldıraç olarak

⁴⁰ Ursula von der Leyen, Speech by President von der Leyen at the EP plenary joint debate on EU-China relations (speech, Strasbourg, 8 Temmuz 2025), European Commission, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_25_1764

⁴¹ The White House, *National Security Strategy*

⁴² Evren Balta, Trump’ın 2025 Güvenlik Doktrini ve “İki Batı”nın Resmleşmesi, Ankara Politikalar Merkezi, 10 Aralık 2025, <https://apm.org.tr/2025/12/10/trumpin-2025-guvenlik-doktrini-ve-iki-batinin-resmlesmesi/>

konumlandırmaktadır.⁴³ Bu yaklaşım, ABD'nin Çin ile ilişkisini “değer temelli bir mücadele” olarak değil, giderek daha açık biçimde çıkar odaklı bir stratejik rekabet olarak gördüğünü ve bu rekabetin ekonomik, teknolojik ve jeopolitik alanlarda eş zamanlı olarak yürütüldüğünü göstermektedir.⁴⁴

- İsrail'in, Orta Doğu'da sınır tanımaz ve yayılmaya dönük güç politikalarının bu bölgeye Filistin-İsrail ihtilafı ve Suriye'de henüz yerli yerine oturmamış taşlar dahil yeni bir şekil verilmesine zemin hazırlamakta olduğunu saptamak için kâhin olmaya gerek bulunmamaktadır. Her hâlükârda bölgede İran'ın etkisini daha da budamaya dönük tasarruflar şaşırtıcı olmayacaktır. Benzer şekilde, Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri yönetimlerinin kendi rejimleri açısından tehdit olarak gördükleri Hamas ve benzeri yapıların, önümüzdeki dönemde Orta Doğu'da ve hatta ötesinde siyasetten tasfiye edileceklerini kestirmek mümkündür. Bu tasfiye sürecinin, bölgede ve bölge dışından bu tür yapıları destekleyen devlet ve devlet dışı aktörler açısından da bazı sonuçlar doğurması öngörülebilir. Nitekim Trump yönetiminin Şarm el-Şeyh sürecinde açıkladığı 20 maddelik plan da⁴⁵ Gazze'nin uluslararası bir istikrar gücü eşliğinde yeniden yapılandırılmasını ve bölgenin ABD öncülüğünde kapsamlı bir siyasi ve idari düzene kavuşturulmasını öngören hükümleriyle bu eğilimi açık biçimde yansıtmaktadır.

- Ukrayna'da varılacak barışla birlikte Orta Doğu'da şekillenmekte olan sürecin Avrupa-Atlantik güvenliğine yansımaları olacağı peşinen varsayılmalıdır. Bu çerçevede, her ikisi de alan dışında bulunsa da “Doğu ve Güney Sorunları”nın önümüzdeki ikinci çeyrek yüzyılda NATO'nun güvenlik gündemini doğrudan etkileyecek süreçleri içinde barındıracağına kesin gözle bakmak gerekir.

- Öngörülebilir gelecekte “Ukrayna Kapanı'ndan” çıkmakta zorlanacağı anlaşılan Rusya'nın, etki icra etmek istediği diğer coğrafyalardaki konum ve rolünde ortaya çıkan aşınma, Sovyetler Birliği döneminden kendilerine özgü travmalarla çıkan Güney Kafkasya ve Orta Asya kuşağı ülkeler için özellikle bağlantısallık jeopolitiğinde yeni fırsatlar doğurmaktadır. Üstelik Rusya'nın ister istemez bu kuşakta bıraktığı boşluğu doldurmak üzere Batı dünyası harekete geçmiştir. Bu jeopolitik hareketlenmenin, ABD'yi Trump Uluslararası Barış ve Refah Yolu (TRIPP) projesi ve C5+1 platformu üzerinden, AB ve Avrupalı aktörleri ise Küresel Geçit girişimi ve 2025 Semerkant Zirvesi çerçevesinde bölgeye daha erken ve daha iddialı biçimde yönelmeye ittiği gözlenmektedir. Bu çerçevede özellikle TRIPP'in ABD'ye tanıdığı münhasır geliştirme hakları, Rusya'nın on yıllardır sürdürdüğü arabuluculuk ve transit yolları üzerindeki hâkimiyetini aşındırarak, Vaşington'u bölgesel bağlantısallığın merkezine yerleştirmeye dönük yeni bir dinamiği beraberinde getirmektedir.⁴⁶

⁴³ The White House, *National Security Strategy*, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>

⁴⁴ Emily Harding, “The National Security Strategy: The Good, the Not So Great, and the Alarm Bells”, Center for Strategic & International Studies, 5 Aralık 2025, <https://www.csis.org/analysis/national-security-strategy-good-not-so-great-and-alarm-bells>

⁴⁵ BBC News, “Trump's 20-point Gaza peace plan in full”, *BBC News*, 9 Ekim 2025, <https://www.bbc.com/news/articles/c70155nked7o>

⁴⁶ Yusuf Kanlı, “TRIPP Anlaşması Türkiye'nin Bölgedeki Stratejik Etkisini Güçlendiriyor”, *Yetkin Report*, 11 Ağustos 2025,

- Canlanan bu süreçte, gelecek bakımından belirsizliğini şimdilik korumakla birlikte, özellikle Çin'i ileriden karşılama ve dengelemede, güvenlik boyutu itibarıyla İttifak'a bir rol düşüp düşmeyeceğini yakından izlemek gerekecektir. Bu bağlamda bölgenin jeoekonomik ve jeostratejik dönüşümünün yalnızca koridorlar ve bağlantısallık projeleriyle sınırlı olmayıp, büyük güç rekabetinin güvenlik boyutunu da yeniden tanımladığı görülmektedir. Rusya'nın etkisinin zayıflaması, Çin'in Orta Asya ve Güney Kafkasya'daki varlığını daha görünür hâle getirirken, bu hatlar üzerindeki enerji, lojistik ve dijital altyapıların korunması meselesi giderek daha kritik bir güvenlik başlığına dönüşmektedir.

- Günümüz koşullarında yeni, çığır açan ve yıkıcı teknolojiler üzerindeki rekabet, devlet aktörlerinin olduğu kadar NATO gibi çok uluslu örgütlerin de gündemlerini belirleyen bir alan oluşturmaktadır. Bu çerçevede, yapay zekâ, kuantum bilişim/hesaplama, robotik, nano-bio teknolojiler, nörosistemler, hipersonik sistemler, otonom platformlar, uzay tabanlı sistemler⁴⁷ gibi teknolojilerin, güvenlik ve savunma alanları itibarıyla önümüzdeki çeyrek yüzyıllarda da İttifak'ın gündeminde kalması kaçınılmaz görünmektedir.

- NATO, yenilikçi teknolojilerin (YT) devlet dışı aktörlerce giderek daha kolay kullanılabilmesi karşısında, savunma ve caydırıcılık yaklaşımını hızla uyarlamaktadır. ⁴⁸Bu kapsamda İttifak; yapay zekâ destekli İstihbarat–Gözlem–Keşif (Intelligence, Surveillance, Reconnaissance – ISR) kabiliyetlerini, insansız hava aracı (İHA/UAV) çözümlerini, yönlendirilmiş enerji sistemlerini, siber savunma ve kuantum şifreleme uygulamalarını güçlendirmeye odaklanmaktadır. NATO'nun DIANA ve DEXTER gibi girişimleri de⁴⁹ bu teknolojilerin kötüye kullanımını sınırlamaya ve İttifak'ın operasyonel tepkisini hızlandırmaya yönelik temel araçlar hâline gelmiştir.

Sonuç

Yeni yüzyılla birlikte yeni bir çağın başladığı artık tartışmaya kapalı bir gerçekliktir. İlk çeyrek yüzyılda, teknolojiye görülen ilerlemelere de bağlı olarak gelişmelerin ve krizlerin seyri ve akışı hızlanmıştır.

Son on yılda küresel aktörler arasında güç politikalarına dayanan jeopolitik ve jeostratejik rekabet şiddetlenmiştir. Bu çerçevede Rusya'nın saldırganlığı ve Çin'in

<https://yetkinreport.com/2025/08/11/tripp-anlasmasi-turkiyenin-bolge-deki-stratejik-etkisini-guclendiriyor/>

⁴⁷ Lisa Aronsson and Brett Swaney, "Three priorities for NATO partnerships in a contested world", *Atlantic Council*, 14 Haziran 2021, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/three-priorities-for-nato-partnerships-in-a-contested-world/>

⁴⁸ Mehmet Fatih Ceylan, "Yenilikçi Teknolojiler ve Terörizm", Ankara Politikalar Merkezi, 21 Temmuz 2025, <https://apm.org.tr/2025/07/21/yenilikci-teknolojiler-ve-terorizm/>

⁴⁹ Mehmet Fatih Ceylan, "Güvenlikte Çığır Açan Yeni Teknolojiler (Çyt): Süreç Nasıl İlerler?", *Global Panorama*, 6 Ekim 2023, <https://www.globalpanorama.org/2023/10/fc-9/>

küresel çapta yükselmesine ek olarak, Trump yönetimleri “Önce Amerika” sloganı altında ABD’yi dünya siyaseti ve NATO’yla ilişkiler bağlamında geçmişe kıyasla çok farklı ve müttefik ülkeler bakımından da ciddi ve kısa vadede giderilmekten uzak endişelere neden olacak bir yola sürüklemişlerdir. ABD’nin, 2. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sonrası dönemde inşa edilen değerler ile kurallar ve normları açıkça sorgulayan ve yer yer aşındıran bu tutumu, NATO için de yeni çağın en zorlu sınamalarından birini teşkil etmektedir.

Avrupa, bir yandan kıtada 2. Dünya Savaşı sonrasındaki en büyük ve kanlı çatışmayla, diğer yandan Orta Doğu’nun kaygan ve istikrarsız durumunun Avrupa güvenliği açısından ortaya çıkardığı zorluklarla karşılaşmaktadır. Öte yandan Trump yönetiminin tutumu nedeniyle transatlantik toplulukta patlak veren çatlağı olabildiğince gidermeye ve ABD-Çin rekabetinin göbeğinde kendisi için bir yön belirlemeye çabalamaktadır.

Güç politikalarının NATO’nun Avrupa kanadı açısından doğurduğu sınamalara ilaveten İttifak, kendi bünyesinde bulunan orta güçler veya salıncak devletler olarak tanımlanan üyelerinin kendilerine özgü otonomi arayışlarının yönetilmesi bakımından da zorluklarla karşı karşıyadır. Bu tabloya bir de Avrupalı üyelerde güç kazanmakta olan popülist, otoriter ve merkezkaç eğilimlerin dizginlenip dizginlenemeyeceği sorunsalı eklenmelidir.

İttifak’ın geleceği sorunu ele alınırken, Avrupa-Atlantik güvenliğinin mevcut koşullarda müttefikler arası dayanışmaya asgari zarar vermesini sağlayacak çabaların yanı sıra, Trump sonrası dönemde ABD’nin dış ve güvenlik politikalarında izleyeceği olası seyrin de hesaplanması gerektiği açıktır. Buradaki muamma, mevcut ABD tutumunun yapısal bir temele mi yoksa geçici bir sapmaya mı dayandığıdır. NATO için “ABD sorunsalının” kalıcı bir nitelik kazanma eğilimine girmesi, İttifak’ın ilk aşamada önümüzdeki çeyrek yüzyıldaki konum ve rolü ile kolektif caydırıcılık ve savunma dahil üstlendiği temel görevlerin özellikle Avrupalı müttefikler açısından yeniden değerlendirilmesini kaçınılmaz kılacaktır. Trump sonrası dönemde ABD, yeniden müttefiklerini ve ittifaklarını kucaklamaya açık bir yönetime kavuşsa dahi, NATO’nun geçmişteki yapılanmasının aynen ve sorgulanmaksızın devam etmesini beklememek ihtiyat payı daha yüksek bir gözlem olacaktır.

Dönem değişmiş ve güçlü sınamalara maruz kalmış olsa da İttifak’ın, kendini yeni koşullara uyarlamak suretiyle varlığını sürdüreceği yönde ilerlemesi beklenmelidir. Buradan hareketle, NATO’nun varlığına son vermek yönünde bir eğilimin, üyeleri nezdinde özgül bir ağırlık taşıdığı söylenemez.

2026’da Ankara’nın ev sahipliği yapacağı NATO Liderler Zirvesi, sadece Türkiye için değil, İttifak’ın özellikle Avrupa kanadı açısından da NATO’nun geleceğine ışık tutacak önemli dönüm noktalarından biri olmaya adaydır.

KAYNAKÇA

Akal, Değer. "AB'nin yeni savunma planı: Türkiye'ye bir iyi bir kötü haber", DW Türkiye, 20 Mart 2025 <https://www.dw.com/tr/abnin-yeni-savunma-plan%C4%B1-t%C3%BCrkiye-ye-bir-iyi-bir-k%C3%B6t%C3%BC-haber/a-71988817>

Aronsson, Lisa and Brett Swaney. "Three priorities for NATO partnerships in a contested world", Atlantic Council, 14 Haziran 2021, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/three-priorities-for-nato-partnerships-in-a-contested-world/>

Avrupa Birliği. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. European Union Global Strategy, Haziran 2016. https://www.eeas.europa.eu/eeas/shared-vision-common-action-stronger-europe_en

Balta, Evren. Trump'ın 2025 Güvenlik Doktrini ve "İki Batı"nın Resmîleşmesi, Ankara Politikalar Merkezi, 10 Aralık 2025, <https://apm.org.tr/2025/12/10/trumpin-2025-guvenlik-doktrini-ve-iki-batinin-resmilesmesi/>

BBC News, "Trump's 20-point Gaza peace plan in full", BBC News, 9 Ekim 2025, <https://www.bbc.com/news/articles/c70155nked7o>

Bergmann, Max. "The NSS That Could Destroy the NATO Alliance", CSIS, 5 Aralık 2025, <https://www.csis.org/analysis/nss-could-destroy-nato-alliance>

Cattler, David. "What the New US National Security Strategy Really Signals for Europe", ICDS, 8 Aralık 2025, <https://icds.ee/en/what-the-new-us-national-security-strategy-really-signals-for-europe/>

Ceylan, Mehmet Fatih. "Güvenlikte Çığır Açan Yeni Teknolojiler (Çyt): Süreç Nasıl İlerler?", Global Panorama, 6 Ekim 2023, <https://www.globalpanorama.org/2023/10/fc-9/>

Ceylan, Mehmet Fatih. "Yenilikçi Teknolojiler ve Terörizm", Ankara Politikalar Merkezi, 21 Temmuz 2025, <https://apm.org.tr/2025/07/21/yenilikci-teknolojiler-ve-terorizm/>

Defence Turkey. "NATO 2025 Lahey Zirvesinin Kazananları Başkan TRUMP ve Türkiye Oldu!", 26 Haziran 2025, <https://www.defenceturkey.com/tr/icerik/nato-2025-lahey-zirvesinin-kazananlari-baskan-trump-ve-turkiye-oldu-6314>

Goodman, Matthew P. "Variable Geometry Takes Shape in Biden's Foreign Policy", CSIS, 19 Mart 2021, <https://www.csis.org/analysis/variable-geometry-takes-shape-bidens-foreign-policy>

Gordon, P. "Bush, missile defence and the Atlantic alliance", Survival, 43, no.1 (2001): 17–36. doi: 10.1093/survival/43.1.17.

Harding, Emily. "The National Security Strategy: The Good, the Not So Great, and the Alarm Bells", Center for Strategic & International Studies, 5 Aralık 2025, <https://www.csis.org/analysis/national-security-strategy-good-not-so-great-and-alarm-bells>

İldem, Tacan. "NATO's Reflection Process on the Southern Neighbourhood(s)", EDAM, 9 Mayıs 2024, <https://edam.org.tr/en/foreign-policy-and-security/natos-reflection-process-on-the-southern-neighbourhood-s>

Landale, James ve Rachel Hagan, "Trump says US 'has to have' Greenland after naming special envoy", BBC News, 23 Aralık 2025, <https://www.bbc.com/news/articles/ckgmd132ge4o>

Latschan, Thomas. "ABD yeniden nükleer bombalar mı patlatacak?", DW Türkçe, 9 Kasım 2025 <https://www.dw.com/tr/abd-yeniden-n%C3%BCkleer-bombalar-m%C4%B1-patlatacak/a-74647020>

Kanlı, Yusuf. "TRIPP Anlaşması Türkiye'nin Bölgedeki Stratejik Etkisini Güçlendiriyor", Yetkin Report, 11 Ağustos 2025, <https://yetkinreport.com/2025/08/11/tripp-anlasmasi-turkiyenin-bolgedeki-stratejik-etkisini-guclendiriyor/>

Khan, Sidra. "Paradigm Shift in the US Foreign Policy towards NATO during Trump Administration", *Strategic Studies* 41, no. 3 (2021):1–14. <https://www.jstor.org/stable/48732276>

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü. Independent Expert Group Supporting NATO's Comprehensive and Deep Reflection Process on the Southern Neighbourhood: Final Report. Mayıs 2024, https://www.nato.int/content/dam/nato/legacy-wcm/media_pdf/2024/5/pdf/240507-NATO-South-Report.pdf

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü. "London Declaration", 4 Aralık 2019, <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2019/12/04/london-declaration>

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü. "Madrid Summit Declaration", 29 Haziran 2022, <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2022/06/29/madrid-summit-declaration>

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü. "NATO 2022 Strategic Concept", 29 Haziran 2022, <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/strategic-concepts/nato-2022-strategic-concept>

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü. NATO 2030: United for a New Era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General. 25 Kasım 2020, <https://fpa.org/wp-content/uploads/2025/03/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf>

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü. "Vilnius Summit Communiqué", 11 Temmuz 2023, <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2023/07/11/vilnius-summit-communicue>

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü. "Washington Summit Declaration", 10 Temmuz 2024, <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/07/10/washington-summit-declaration>

Von der Leyen, Ursula. Speech by President von der Leyen at the EP plenary joint debate on EU-China relations (Konuşma Metni, Strasbourg, 8 Temmuz 2025), European Commission, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_25_1764

Mehmet, Fatih. "NATO Ülkelerinin Savunma Harcamaları (2014-2021) ve Değerlendirmeler", *Defence Turk*, 15 Nisan 2022, <https://www.defenceturk.net/nato-ulkelerinin-savunma-harcamalari-2014-2021-ve-degerlendirmeler>

Nasi, Selin. "Avrupa Birliği'nin Savunma Gücüne Alternatif Yaklaşımlar: İngiltere Türkiye'ye Örnek Olabilir mi?" *EDAM*, Eylül 2024, <https://edam.org.tr/dis-politika-ve-guvenlik/avrupa-birliginin-savunma-gucune-alternatif-yaklasimlar-ingiltere-turkiye-ye-ornek-olabilir-mi>

Oran, Zeynep Katre. "Trump, NATO ile ilgili ifadelerinin arkasında durduğunu söyledi", *Anadolu Ajansı*, 15 Şubat 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-nato-ile-ilgili-ifadelerinin-arkasinda-durdugunu-soyledi/3138048>

Özalp, Güven. "NATO'da Trump için gergin bekleyiş: Savunma harcamalarını artırmak mümkün mü, Türkiye ne diyor?", *BBC News Türkiye*, 17 Ocak 2025, <https://www.bbc.com/turkce/articles/ceq99g49x02o>

Pifer, Steven. "One. More. Time. It's not about NATO", *Brookings*, 26 Temmuz 2022, <https://www.brookings.edu/articles/one-more-time-its-not-about-nato/>

Keating, Dave. "Juncker calls for an EU army", *Politico EU*, 9 Mart 2015, <https://www.politico.eu/article/juncker-calls-for-an-eu-army/>

Simón, Luis, eds. *NATO and the South: A Tale of Three Futures*. Real Instituto Elcano, Mayıs 2021. <https://media.realinstitutoelcano.org/wp-content/uploads/2021/07/nato-and-the-south-a-tale-of-three-futures-1.pdf>

The White House. *National Security Strategy of the United States of America*. The White House, Kasım 2025, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>

Tocci, Nathalie. "Does Europe Finally Realize It's Alone?", *Foreign Policy*, 5 Aralık 2025, <https://foreignpolicy.com/2025/12/05/national-security-strategy-2025-trump-europe-russia-ukraine-war/>

AGİT BİR YOL AYRIMINDA: ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN GERİLEME DÖNEMİNDE AYAKTA KALABİLİR Mİ?

Ersin Erçin

Büyükelçi (E), Eski AGİT Daimi Temsilciliği Müsteşarı ve Daimi Temsilci Yardımcısı

Giriş

Son otuz yılda, uluslararası ve bölgesel örgütlerin küresel ilişkileri şekillendirme konusundaki etkinliği ve verimliliği kademeli olarak azalmıştır. Günümüzde bu örgütler, tarihte eşi görülmemiş bir geçerlilik krizi ve operasyonel yetkinlik eksikliği ile karşı karşıyadır. Birleşmiş Milletler, Güvenlik Konseyi'ndeki büyük güç rekabeti nedeniyle işlevsiz hâle gelmiş; Dünya Ticaret Örgütü yaptırım yetkisini kaybetmiş; NATO derin iç bölünmelerle sarsılmakta; Dünya Sağlık Örgütü ise COVID-19 pandemisini kontrol etme konusunda beklentileri karşılayamamıştır.

Bu büyük uluslararası ve bölgesel örgütlerin çoğu, İkinci Dünya Savaşı sırasında veya hemen sonrasında kurulmuştur. Bunun sebepleri, savaşın yarattığı travma, iki savaş arası dönemin başarısızlıkları ve savaş sonrası dünya düzeninin stratejik ihtiyaçlarıdır. O hâlde, ortaklaşa inşa edilen kural temelli küresel düzen, özellikle 21. yüzyılda neden giderek çözülme emareleri gösteriyor? Bu gerilemenin başlıca nedenleri şunlardır:

- Soğuk Savaş sonrası ABD liderliğindeki tek kutuplu dönem sona ermiştir. Yükselen güçler (Çin, Hindistan, Rusya, Brezilya ve bölgesel aktörler), büyük ölçüde Batı liderliğinde şekillenmiş uluslararası kurumlara ve Batı hâkimiyetine meydan okumaktadır (Çok Kutupluluk).
- ABD-Çin rekabeti ve Rusya-Batı arasındaki yeniden tırmanan gerilim, çok taraflı kurumların işleyişini ciddi ölçüde kilitlemektedir (Büyük Güç Rekabeti).
- Uluslararası ve bölgesel örgütlerin büyük çoğunluğu, 20. yüzyılın ortalarındaki güç dengelerini yansıtmaktadır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelik yapısı, günümüzde yükselen birçok gücü dışarıda bırakmaktadır (Güncelliğini Yitirmiş Yapılar).
- Ağır bürokrasi, veto mekanizmaları ve finansman yetersizlikleri, krizlere zamanında ve etkili müdahaleyi geciktirmektedir.
- Popülizm ve milliyetçiliğin yükselişi, küresel yönetim yerine egemenliğin savunulmasını ön plana çıkarmaktadır.
- Seçici uyum: Devletler, uluslararası örgütlerin kararlarını giderek daha fazla göz ardı etmektedir.
- Finansman sorunları ve büyük güçlere olan yapısal bağımlılık.
- Siber güvenlik, iklim değişikliği ve pandemiler gibi yeni ve sınır aşan tehditlere etkili yanıt üretilmemesi.

Bu çok taraflı gerileme tablosu içinde, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) dikkate değer bir örnek teşkil eder. Vancouver'dan Vladivostok'a kadar uzanan 57 katılımcı devletiyle dünyanın en büyük bölgesel güvenlik örgütü olmayı sürdürse de elli yıl sonra AGİT marjinalleşmiş, yetersiz finanse edilen ve iç vetolara tıkanmış bir yapı hâlini almıştır.

Bu makale, AGİT'in kökenlerini, geçmiş başarı ve katkılarını, mevcut kriz ve zorluklarını ve geleceğe dair olası senaryoları incelemekte; rolünün yeniden canlandırılması için bazı politika önerileri sunmaktadır.

AGİT'in Kökenleri ve Evrimi: Doğu-Batı Diyalogu İçin Bir Platform

AGİT'in kökeni, 1970'lerin başındaki Helsinki Nihai Senedi'ne ve Soğuk Savaş boyunca Doğu ile Batı arasında diyalog ve müzakere için önemli bir çok taraflı forum olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK) kurulmasına dayanır.

1 Ağustos 1975'te 35 ülke tarafından imzalanan Helsinki Nihai Senedi, siyasi-askerî, ekonomik-çevresel ve insan hakları alanlarında bir dizi taahhüt içerir ve devletlerin birbirlerine ve kendi vatandaşlarına karşı davranışlarını düzenleyen on temel ilkeyi belirler. AGİK, 1975-1980'ler boyunca düzenlediği konferans ve toplantılarla taahhütleri geliştirip pekiştirmiş; Doğu-Batı ile bağlantısız ve tarafsız ülkeler arasında benzersiz bir diyalog kanalı işlevi görmüştür.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, Kasım 1990 Paris Zirvesi'nde kabul edilen "Yeni Bir Avrupa için Paris Şartı," AGİK'i Avrupa'daki tarihsel değişimi yönetmek ve Soğuk Savaş sonrası dönemin yeni zorluklarına yanıt vermekle görevlendirdi. Bu görev tanımı, bir sekreteryaya ile Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (DKİH/ODIHR), Medya Özgürlüğü Temsilcisi (RFoM), Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri (HCNM) ve Parlamenter Asamble gibi kurumların kurulmasını ve saha operasyonlarının konuşlandırılmasını beraberinde getirdi. Yugoslavya'nın dağılması sonrası krizlerin yönetiminde AGİK önemli rol oynadı ve demokratik geçiş süreçlerini destekledi.

1994'te örgüt, bu değişimleri daha doğru yansıtmak üzere Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) adını aldı. O tarihten beri AGİT, güvenlik tehdidi ve zorluklarına daha iyi yanıt verebilmek için evrilirken kurucu ilkelerine bağlı kalmıştır.

AGİT, güvenliği siyasi-askerî, ekonomik-çevresel ve insanî olmak üzere üç boyutta ele alan kapsamlı bir yaklaşım benimsedi. Bu sayede örgüt, katılımcı devletlerin aralarında güven inşa etmelerine ve özgür, demokratik, ortak ve bölünmez bir Avrupa-Atlantik ve Avrasya güvenlik topluluğu oluşturmalarına destek olmaktadır.

Personel ve kaynaklarının büyük bir bölümü Güneydoğu Avrupa, Doğu Avrupa, Güney Kafkasya ve Orta Asya'daki saha operasyonlarında görev yapar. Bu operasyonlar ev sahibi devletlerin daveti üzerine kurulur ve yetki alanları konsensüsle belirlenir. Ev sahibi devletlerin AGİT taahhütlerini uygulamalarına yardımcı olur.

Geçmiş: Başarılar ve Katkıları

1975 Helsinki Nihai Senedi'nden doğan ve 1990'larda kurumsallaşan AGİT, pan-Avrupa güvenliğinin temel taşlarından biri olmuştur. Yaklaşık elli yıl boyunca iş birliğine dayalı güvenlik, çatışma önleme ve insan hakları alanlarında savunma ve istikrar mekanizmalarının şekillenmesine özgün ve çok yönlü katkılar sunmuştur. Bu katkılar, yaptırımdan ziyade norm koyma, şeffaflık ve diyalog üzerine inşa edilmiştir ve Avrupa güvenliğinin “yumuşak altyapısını” oluşturur. Temel başarılar şöyle özetlenebilir:

a) Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler

AGİT'in (OSCE) en kalıcı başarılarından biri, Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında Doğu ile Batı arasında şeffaflık ve güven inşasına yönelik mekanizmalar geliştirmesi olmuştur.

b) Barışçıl Çatışma Önleme ve Kriz Yönetimi

AGİT, Avrupa güvenlik mimarisi içinde benzersiz nitelik taşıyan erken uyarı, çatışma önleme, kriz yönetimi ve çatışma sonrası rehabilitasyon araçları geliştirmiştir. Ayrıca Balkanlar, Kafkasya ve Doğu Avrupa gibi çatışma riski yüksek bölgelerde saha misyonları tesis etmiştir.

c) İnsan Hakları ve Demokratik Kurumların Teşviki

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR) ve saha misyonları aracılığıyla AGİT, Orta ve Doğu Avrupa'da Sovyet sonrası demokratik dönüşüm süreçlerini şekillendiren başlıca normatif aktörlerden biri haline gelmiştir.

d) Kapsamlı Güvenlik Kavramının Oluşturulması

AGİT, siyasi-askeri, ekonomik-çevresel ve insan hakları boyutlarını bütünleştiren “kapsamlı güvenlik” kavramına öncülük etmiştir. Daha sonra NATO ve AB doktrinlerini de etkileyen bu bütüncül yaklaşım, AGİT'i modern Avrupa güvenlik düşüncesinde norm belirleyici bir aktör konumuna taşımıştır.

e) Kapsayıcı Diyalogun Sürdürülmesi

AGİT, oybirliği (konsensüs) kuralı çerçevesinde tüm başlıca aktörlerin eşit koşullarda yer aldığı tek pan-Avrupa platformu olma özelliğini korumaktadır. Bu yönüyle, siyasi gerilim dönemlerinde dahi Doğu ile Batı arasında diyalogun sürdürülmesini sağlayan bir köprü işlevi görmüştür.

AGİT ayrıca, Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması (CFE) ile Açık Semalar Antlaşması'nın müzakere edilmesi ve uygulanması süreçlerinde siyasi bir çatı ve forum işlevi görmüştür. Hukuki ve kurumsal statüleri ile üyelik yapıları farklı olan bu iki antlaşma, şeffaflık, güven artırıcı önlemler ve askeri istikrar hedefleri bakımından AGİT'in amaçlarını tamamlayıcı nitelik taşımıştır.

Bugün: Gerileme ve Kriz

Ellyi aşkın yıllık geçmişinde AGİT, Soğuk Savaş dönemi, Soğuk Savaş sonrası “altın çağ” ve günümüzde artan jeopolitik gerilimler olmak üzere çeşitli evrelerden geçti. Son on yılda konsensüse dayalı bu örgüt, üyeler arasındaki derin ayrılıklar ve özellikle Rusya ile Avrupa arasındaki güven bunalımı nedeniyle ciddi biçimde zayıfladı.

AGİT’in, benzerlerinden daha büyük geçerlilik ve etkinlik sorunlarıyla karşılaşmasının bazı özgöl nedenleri vardır:

a) Konsensüs İlkesinin Stratejik Bir Silaha Dönüşmesi

Başlangıçta kapsayıcılığı ve ortak sahiplenmeyi teşvik etmek amacıyla tasarlanan AGİT’in oybirliğine dayalı karar alma modeli, giderek fiili bir “cep vetosu” işlevi görmeye başlamış ve Örgüt’ün zamanında ve etkili hareket etme kapasitesini ciddi biçimde sınırlamıştır. Bu veto yetkisi, Birleşik Bütçe’nin kilitlenmesinde, AGİT’in Ukrayna’daki amiral gemisi saha misyonu olan Özel İzleme Misyonu’nun (SMM) sonlandırılmasında ve Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik kapsamlı saldırılarından sonra üst düzey yönetici atamalarının sürekli ertelenmesinde kullanılmıştır.

b) Jeopolitik Felç

Rusya’nın 2014 ve 2022 yıllarında Ukrayna’ya yönelik nedensiz saldırganlığı ve devam eden işgali, AGİT’in tüm boyutlarda işlev görme kapasitesini derinden zayıflatmıştır.

c) Temel Güvenlik Araçlarının Çöküşü

Rusya, Viyana Belgesi (CSBM’ler) kapsamında her yıl sağlanması gereken verileri sunmayı durdurmuş ve belgenin modernizasyon çabalarını engellemiştir. Avrupa’nın en büyük iki askeri gücü olan ABD ve Rusya Federasyonu, 2021 yılı sonuna kadar Açık Semalar Antlaşması’ndan çekilmiştir. Buna ek olarak, Rusya Federasyonu’nun 2023 yılında CFE Antlaşması’ndan çekilmesi, AGİT’in siyasi-askeri sütununu daha da zayıflatmıştır.

d) Saha Operasyonları ve Arabuluculuk Formatlarının En Düşük Ortak Paydada Daralması

Ukrayna’daki Özel İzleme Misyonu (SMM) 2022 yılında kapatılmıştır. Diğer saha misyonları ise ciddi kısıtlamalarla veya ev sahibi devletlerin direnciyle karşı karşıya kalmıştır.

e) Normatif Uzlaşının Aşınması

Demokrasi, egemenlik ve müdahale konularındaki temel görüş ayrılıkları, Doğu ile Batı arasındaki güveni parçalamıştır.

f) Kurumsal Rekabet

Krizler turmandığında, başkentler öncelikle NATO, AB veya geçici/ad hoc koalisyonlara yönelmektedir. Bu süreçte AGİT, yararlı ancak sınırlı bir role indirgenmektedir.

Aslına bakılırsa, 9 Aralık 2025 tarihinde gerçekleştirilen en son AGİT Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda, Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi son derece eleştirel bir üslupla acil reform ihtiyacının altını çizmiş ve ülkesinin AGİT'e yönelik katılımını ve desteğini, Örgüt bünyesinde hayata geçirilecek somut ve işlevsel değişiklikler ışığında değerlendireceğini ifade etmiştir.

Aynı toplantıda, Rusya Federasyonu temsilcisi tarafından yapılan açıklamada ise AGİT'in Batılı ülkeler tarafından diğer katılımcı devletlere karşı zorlayıcı bir araç haline getirildiği güçlü bir şekilde vurgulanmış; Örgüt'ün varlığını sürdürebilmesinin, eşitlik ve karşılıklı saygıya dayanan Helsinki İlkeleri'ne geri dönülmesine bağlı olduğu ifade edilmiştir.

İki en büyük katılımcı devlet tarafından dile getirilen, derin ideolojik ve yöntemsel ayrışmaları yansıtan bu keskin ve tepkisel yaklaşımlar, AGİT'in geleceğine ilişkin karamsarlığı daha da derinleştiren beyanlar olarak kayda geçmiştir.

Gelecek: Olası Senaryolar ve Hayatta Kalma Şartları

a) Olası Senaryolar:

AGİT'in geleceği üç ana senaryo etrafında şekillenebilir:

1. Yönetilen Hayatta Kalma (Gerçekçi Senaryo)

AGİT, tamamen çöküşten kaçınır ancak stratejik konularda felç olmuş durumda kalır. Örgüt'ün varlığını sürdürmesi, asgari bütçeler ve bütçe dışı katkılarla finanse edilen teknik programlara bağlı hale gelir. Bu senaryoda AGİT, operasyonel bir aktörden ziyade sembolik bir çerçeve olarak varlığını sürdürür.

2. Reform ve Yenilenme (İyimser Senaryo)

1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi'nin 50. yılı (Helsinki+50) vesilesiyle, katılımcı devletler bu fırsatı değerlendirerek sınırlı ancak anlamlı reformlar hayata geçirir. Bunlar arasında, çok yıllık bütçe yetkilendirmelerinin oluşturulması, üst düzey atamaların siyasallaştırılmasını azaltacak usullerin geliştirilmesi, AGİT şemsiyesi altında "istekliler koalisyonlarının" pilot uygulamalarının başlatılması, Viyana Belgesi'nin, pragmatik risk azaltma önlemleriyle güncellenmesi yer alır.

Bu yaklaşım, hem Batı hem de Doğu'dan siyasi irade gerektirmektedir. Mevcut koşullar altında bu ihtimal uzak görünse de, daha geniş jeopolitik dinamiklerin istikrara kavuşması halinde mümkün hale gelebilir.

3. Önemsizleşme ve Marjinalleşme (Kötümser Senaryo)

Katılımcı devletlerin AGİT'i giderek daha fazla göz ardı etmesiyle, Örgüt niş rollerini dahi kaybeder. Seçim gözlem misyonları azalır, teknik programlar başka kurumlara devredilir, saha operasyonları kapanır ve AGİT hukuken varlığını sürdürse de fiilen işlevsiz hale gelir.

b) AGİT Hayatta Kalmalı mı?

Siyasi ve kurumsal kısıtlarına rağmen, AGİT Avrasya güvenlik ve diyalog mimarisi içinde hâlen özgün bir önem ve işlevsellik taşımaktadır. “Sert güvenlik” alanındaki rolü büyük ölçüde ortadan kalkmış olsa da, AGİT kademeli, teknik ve sembolik düzeylerde katma değer üretmeye devam etmektedir. Örgüt’ün kalıcı varlıkları ve karşılaştırmalı üstünlükleri şu şekilde özetlenebilir:

- AGİT, Vancouver’dan Vladivostok’a uzanan coğrafyada yer alan tüm devletleri eşit koşullarda bir araya getiren tek platform olma özelliğini sürdürmektedir.
- Ortak bir normatif çerçeve sunmaktadır. Helsinki Nihai Senedi, Paris Şartı ve bunları izleyen belgelerden kaynaklanan müktesebat, güvenliğin üç boyutunu kapsayan tek pan-Avrupa davranış kodunu oluşturmaktadır.
- Kanıtlanmış ve maliyet etkin araçlara sahiptir. Bu araçlar sayesinde AGİT, asgari maliyetlerle pratik istikrar sağlamaktadır.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, diplomatik açıdan AGİT’in varlığını sürdürmesine yönelik gerekçenin güçlü olduğu söylenebilir.

c) AGİT’in Kurumsal Bekâsı ve Devamlılık İçin Ön Koşullar

Teşkilat’ın gelecekteki varlığı garanti edilemez; bu durum büyük ölçüde Katılımcı Devletlerin kolektif siyasi iradesine ve yenilenmiş taahhütlerine bağlı olacaktır.

Gelecek beklentilerini birbirine bağlı dört faktör şekillendirecektir:

1. Karar Alma Prosedürleri

Konsensüs kuralı, çoğu zaman fiili bir veto işlevi görmüştür. ‘Eksi birli konsensüs’ (consensus-minus-one) veya konuya özel ‘istekliler koalisyonu’ gibi yenilikçi yorumlar, meşruiyeti zedelemekten sınırlı bir işlevselliği yeniden tesis edebilir.

2. Bütçesel Öngörülebilirlik

Bütünleşik bütçenin kabul edilmesinde yaşanan mükerrer gecikmeler operasyonları felce uğratmaktadır. Otomatik devir (rollover) hükümlerinin veya temel faaliyetler için çok yıllık finansman modellerinin getirilmesi, kurumsal sürekliliği güvence altına alacaktır.

3. Kurumsal Özerklik ve Adaptasyon

DKİH, HCNM ve RFoM gibi organların bağımsız yapıları, Teşkilat’ın güvenilirliği için hayati önem taşımaktadır. Bu organların çalışmalarının siber güvenlik, çevresel dayanıklılık ve gelişen teknolojiler gibi geleceğe dönük temalarla uyumlu hâle getirilmesi, siyasi geçerliliği tazeleyebilir.

4. Dış Ortaklıklar

AGİT, diğer örgütlerle rekabet etmek yerine onları tamamlayıcı nitelikte hareket ettiğinde en iyi şekilde işlemektedir. BM, AB ve NATO ile daha güçlü bir koordinasyon; gerilimi azaltma, diyalog ve teknik iş birliği için tarafsız bir platform olarak AGİT’in değerini katlayabilir.

Sonuç

AGİT, uluslararası örgütlerin karşı karşıya olduğu daha geniş çaplı krizlerin bir yansıması niteliğindedir. Bir zamanlar en güçlü yönlerinden biri olan kapsayıcı ve oy birliğine dayalı yapısı, büyük güçler arasındaki açık çatışma döneminde bir kırılganlığa dönüşmüştür. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, silah kontrol rejimlerinin çöküşü ve demokratik normların aşınması, AGİT'in operasyonel alanını ve etkinliğini ciddi ölçüde daraltmıştır.

Örgüt'ün sona erdiğini ilân etmek ise erken olacaktır. Sahip olduğu kalıcı varlıklar ve özgün karşılaştırmalı üstünlükler dikkate alındığında, AGİT korunmaya değer olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte, mevcut uluslararası ortam ve çok taraflılığı zorlayan siyasi dinamikler göz önünde bulundurulduğunda, bu örgütün geleceği yeniden canlanmadan ziyade yönetilen bir hayatta kalma senaryosuna daha yakın görünmektedir.

Son kertede, AGİT'in kaderi, katılımcı devletlerin onu eskimiş bir yük mü yoksa iş birliğine dayalı güvenliğin vazgeçilmez bir sütunu mu olarak algılayacaklarına bağlı olacaktır.

TRUMP'IN DÜNYA TİCARET ANLAYIŞI

Selim Kuneralp

Büyükelçi (E), Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Nezdinde Eski Daimi Temsilcisi

Geçen yılki rapora katkı olarak sunduğum yazının sonunda, Beyaz Saray'a ikinci defa gelme hazırlığında olan Trump'ın dünya ticaret sistemine indireceği darbelere hazırlıklı olmak gerektiğini belirtmiştim. Trump'ın belki en büyük özelliği, iktidarının ilk günlerinde sürpriz yapmaması, seçim kampanyasında ne söylemişse onu uygulamaya gitmesidir. Bu sadece dış ticaret için değil, her alanda öyle olmuştur. ABD'nin çıkarlarını her türlü kuralın önünde görmesi, özellikle küreselleşme ve çok taraflı sistem gibi son seksen yıl boyunca en azından Batı dünyasını şekillendiren temel ilkelere karşı duyduğu nefret, kendini hemen hissettirmişti. Nitekim en yakın çalışma arkadaşlarından Susie Wiles, Aralık ayında yayınlanan bir röportajında Trump'ın her istediğini yapabileceğine inanan bir kişiliğe sahip olduğunu anlatmıştı.⁵⁰

İkinci defa görevi devraldığında da 2016'da ilk göreve başladığında yaptığı gibi ABD'yi 2015 Paris İklim Değişikliği Sözleşmesi'nden çıkarmış,⁵¹ ardından Dünya Sağlık Örgütü'nden,⁵² UNESCO'dan⁵³ ve BM İnsan Hakları Konseyi'nden⁵⁴ ayrılmıştır. Ayrıca, ABD'nin birkaç on yıldır Afrika'nın, başta AIDS olmak üzere özellikle sağlık mücadelesinde kolayca vazgeçilmesi mümkün olmayan yardımlarda bulunan kuruluşu olan USAID'i kapatmış,⁵⁵ ABD'nin ülke dışında tanıtılmasına önem vermediğinin bir göstergesi olarak da Türkçe dâhil birçok dilde yayın yapan "Amerika'nın Sesi"nin yayınlarına ansızın son vermiştir.⁵⁶

En azından şimdilik, ülkenin belli başlı kurumları olan Kongre ve Yüksek Mahkeme üzerindeki etkisi pek sınır tanımayan bir boyutta olduğu için onu frenleyecek hiçbir güç yoktur. İlk döneminde yakın çevresinde Mike Pompeo, John Bolton, Mike Pence gibi tecrübeli ve dünyanın kaç bucak olduğunu gayet iyi bilen kişiler varken bu defa sadece ona sadakat gösteren, tek özellikleri bu olan ve kişisel tecrübeleri, daha doğrusu tecrübesizlikleri dikkate alınmayan yakın dostlarını ve akrabalarını etrafına

⁵⁰ Chris Whipple, "Susie Wiles, JD Vance, and the 'Junkyard Dogs': The White House Chief of Staff on Trump's Second Term (Part 1 of 2)", Vanity Fair, 16 Aralık 2025, <https://www.vanityfair.com/news/story/trump-susie-wiles-interview-exclusive-part-1>

⁵¹ The White House, "Putting America First In International Environmental Agreements", 20 Ocak 2025, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/putting-america-first-in-international-environmental-agreements/>

⁵² The White House, "Withdrawing the United States from the World Health Organization", 20 Ocak 2025, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/withdrawing-the-united-states-from-the-worldhealth-organization/>

⁵³ Tammy Bruce, The United States Withdraws from the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), basın açıklaması, U.S. Department of State, 22 Temmuz 2025, <https://www.state.gov/releases/2025/07/the-united-states-withdraws-from-the-united-nations-educational-scientific-and-cultural-organization-unesco>

⁵⁴ The White House, "Withdrawing the United States from and Ending Funding to Certain United Nations Organizations and Reviewing United States Support to All International Organizations", 4 Şubat 2025, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/02/withdrawing-the-united-states-from-and-ending-funding-to-certain-united-nations-organizations-and-reviewing-united-states-support-to-all-international-organizations/>

⁵⁵ Karen Feldscher, "USAID shutdown has led to hundreds of thousands of deaths", Harvard T.H. Chan School of Public Health, 20 Kasım 2025, <https://hsph.harvard.edu/news/usa-id-shutdown-has-led-to-hundreds-of-thousands-of-deaths/>

⁵⁶ Minho Kim, "Trump to Close Voice of America's Overseas Offices and Radio Stations", The New York Times, 2 Aralık 2025, <https://www.nytimes.com/2025/12/02/us/politics/trump-voice-of-america-overseas-offices.html>

toplamiş, yaptıkları hatalara rağmen onlardan vazgeçmeyeceğini göstermiştir. Bunların arasında belki de en dikkat çeken, bir zamanlar Trump'ı iflastan kurtaran golf partneri, kendisi gibi müteahhit olan Steve Witkoff'tur. Hiçbir diplomasi tecrübesi olmadan, kibreyen büyük bir özgüvenle İran'ın nükleer programı, Gazze sorunu, Ukrayna savaşı gibi maharet, bilgi ve tecrübe gerektiren konularda Trump, Witkoff ve benzerlerine güvenerek olmadık adımlar atmıştır.⁵⁷

Trump'ın bir diğer özelliği sık sık fikir değiştirebilecek bir tabiata sahip olmasıdır. Ukrayna savaşında bunu sık sık gördük, görmeye de devam ediyoruz.

Trump'ın ilk başlarda attığı adımların belki de dünya ekonomisini en fazla ilgilendireni, 2 Nisan 2025 tarihinde, kendi ifadesine göre Kurtuluş (Liberation) Günü ile başlayan bir süreçle astronomik düzeye varan yeni gümrük vergileri olmuştur.⁵⁸ Fransa Kralı XIV. Louis'in bakanlığını yapmış Colbert ve 17'nci asır merkantilistlerini andıran bir şekilde Trump, "ithalat kötü, ihracat iyidir" felsefesini benimsemektedir. Onun gözünde ihracattan daha iyi olan ise yabancı ülkelerin ABD'ye mal ihraç etmesi yerine oraya yatırım yapması ve ihraç ettikleri ürünleri orada imal ederek Amerikalı işçilere istihdam sağlamasıdır. Üstelik Trump'a göre bir ülke ABD'ye sattığı maldan çok daha azını ithal ediyorsa, boyuna, nüfusuna ve gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın cezalandırılması gerekiyordu. Dolayısıyla hatırlarda muhakkak kaldığı üzere 2 Nisan tarihinde Beyaz Saray'ın bahçesinde 141 ülkeye hemen uygulanacak olan, caydırıcı seviyelere varan gümrük vergilerini açıklamıştır.⁵⁹ Dünyanın en az gelişmiş ülkelerinden biri olan, Trump'ın daha önce adını dahi duymadığını kabul ettiği Lesotho'ya, sırf ucuz el emeğine dayalı güçlü bir tekstil sanayine sahip olduğu ve ABD ile ticaretinde fazla verdiği için %50 oranında gümrük vergisi uygulanacağı açıklanmıştır. AB, Japonya, Güney Kore, İsviçre, Vietnam gibi ABD'nin önemli ticaret partnerlerine sırf ticaret fazlasına dayalı, daha önce görülmemiş keyfi bir uygulamayla %46'ya kadar varan caydırıcı gümrük vergisi konmuştur.⁶⁰

Aslında Beyaz Saray'a dönüşünün ilk günü olan 20 Ocak 2025'te ilan ettiği "Önce Amerika Ticaret Politikası" (America First Trade Policy) talimatnamesi⁶¹ ile 2 Nisan tarihinde açıklanan tedbirlerin hazırlıklarını başlatmıştı. Daha sonra 1 Şubat'ta fentanyl adlı Çin kökenli narkotikğin ABD'ye kaçakçılığına karşı yeterli tedbir almadıkları gerekçesiyle ülkesinin sınırdaşı Meksika ile Kanada'ya %25'er ek gümrük vergisi

⁵⁷ Julian Borger, "Steve Witkoff: from property developer to global spotlight as Trump's tough-talking troubleshooter", The Guardian, 22 Şubat 2025, <https://www.theguardian.com/us-news/2025/feb/22/steve-witkoff-trump-gaza-ukraine-envoy>

⁵⁸ Al Jazeera Staff, "Trump's reciprocal tariffs: How much will each country be hit?" Al Jazeera, 3 Nisan 2025, <https://www.aljazeera.com/news/2025/4/3/trumps-reciprocal-tariffs-how-much-will-each-country-be-hit>

⁵⁹ Al Jazeera, "Trump imposes 50% tariff on Africa's Lesotho, the highest among nations", 3 Nisan 2025, <https://www.aljazeera.com/news/2025/4/3/trump-imposes-50-tariff-on-africas-lesotho-the-highest-among-nations>

⁶⁰ Al Jazeera Staff, "Trump's reciprocal tariffs"

⁶¹ The White House, "America First Trade Policy", 20 Ocak 2025, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/america-first-trade-policy/>

konacağını ilan etmiş,⁶² aynı nedenle Çin'e %10 ek vergi ilan ederek⁶³ onunla yeni bir ticaret savaşı tetiklemiştir. İki gün sonra Meksika ve Kanada'ya savrulan vergi tehdidini askıya almış,⁶⁴ bir müddet sonra Çin de karşı tedbir almış ve o günden sonra bütün önemli ticaret partnerleriyle boyutu gittikçe artan bir belirsizlik ortamı yaratılmıştır.

Dünya ticaret sisteminin omurgasını teşkil eden Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve selefi Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) sağlamaya çalıştıkları en önemli kazanım ticaretin belirgin ve istikrarlı kurallara göre yürütülmesidir. Buna göre ülkeler, bazen ikili, çoğu zaman çok taraflı müzakereler yoluyla uyguladıkları gümrük vergilerini dengeli bir şekilde indirme yoluna gitmişler, bu indirdikleri vergileri de müzakere olmaksızın tekrar yükseltmemeyi taahhüt ederek (teknik tabiriyle "bind", yani bağlamak suretiyle) ticaretin istikrarlı bir şekilde yürütülmesini amaçlamışlardır. Ticari sözleşmelerin uzunca süreleri kapsayabileceği, sipariş edilen malların tesliminin en iyi ihtimalle birkaç ay sürebileceği gerçeği dikkate alındığında, ansızın ve sık sık değişen gümrük vergilerinin bu ilişkilere verdiği zararın çok büyük olacağını düşünmek için kâhin olmaya gerek yoktur.

DTÖ kurallarının belki en temel olanı, "en fazla müsaadeye mazhar ülke" (most favoured nation - MFN) ilkesidir. Bu ne demektir? DTÖ'nün şu anki 166 üyesi⁶⁵ arasındaki ticarete, aynı mala, menşei hangi ülke olursa olsun aynı gümrük vergisinin uygulanacağı kuralı Örgüt'ün temel ilkesidir.⁶⁶ O kadar ki bu ilke DTÖ Anlaşması'nın 1. Maddesi'nde yer almaktadır. Bunun tek istisnası, serbest ticaret anlaşmaları ve gümrük birliklerine taraf ülkelerin bu düzenlemeler çerçevesinde birbirlerine uyguladıkları avantajları, bunlara taraf olmayan ülkelere uygulama zorunluluğunun bulunmamasıdır.

GATT ve DTÖ'nün yıllarca sürdürdüğü kademeli serbestleşme sayesinde ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin ortalama gümrük vergilerini %3-4'lere kadar indirmişlerdi. O kadar ki artık bu ülkelerin ticaretinde gümrük vergilerinin etkin bir engel teşkil etmediği, korumanın tarife dışı engeller vasıtasıyla sağlanacağı kanaati yaygınlaşmış ve ticaret müzakereleri gittikçe bu tür engellerin hafifletilmesi, hatta bertaraf edilmesini hedefler olmuştur.

Trump'ın yaptıkları, dünya ticaret sistemini 50-60 yıl geriye götürür oldu. Gümrük tarifesinin (tariff) İngilizce dilinin en güzel kelimesi olduğunu iddia etmiş; yükseltmeyi vaat ettiği bu vergilerden gelecek gelirle başka vergileri azaltma imkanının doğacağını, dolayısıyla beklentilerin aksine ABD vatandaşının bu işten kazançlı çıkacağını öne sürmüştür. Bu konudaki görüşlerin yeknesak olmadığını, farklı uzmanların farklı görüşleri olduğunu hatırlatmakta fayda var.

⁶² The White House, "Fact Sheet: President Donald J. Trump Imposes Tariffs on Imports from Canada, Mexico and China", 1 Şubat 2025, <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/02/fact-sheet-president-donald-j-trump-imposes-tariffs-on-imports-from-canada-mexico-and-china/>

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Natalie Sherman and Michael Race, "Trump expands exemptions from Canada and Mexico tariffs", BBC News, 7 Mart 2025, <https://www.bbc.com/news/articles/c5y03qleevvo>

⁶⁵ World Trade Organization, "Members and Observers", https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm

⁶⁶ World Trade Organization, "General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947)", https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_e.htm

Her hâlükârda, Trump'ın gümrük vergisi politikası DTÖ Anlaşması'nın temelini teşkil eden MFN kuralını bariz bir şekilde ihlal etmektedir. Daha birinci günden itibaren farklı ülkelere farklı gümrük vergileri uygulamak suretiyle bu kuralı hiçe saymış, DTÖ'nün altına bir dinamit çubuğu yerleştirip onu patlatmıştır.

Normal şartlarda bu davranışın DTÖ'de büyük çapta şikayetlere ve ihtilafların çözülmesi mekanizmasına müracaatlara yol açması beklenirdi. Ancak DTÖ sisteminin sacayağını teşkil eden bu mekanizma, yine Trump ve selefleri tarafından işlemez hale getirilmiştir. Şöyle ki DTÖ 1995 yılında faaliyete geçtiğinde, getirdiği en büyük yeniliklerin başında iki defa dörder yıllıkına seçilen ve yedi üyeden oluşan Temyiz Organı (Appellate Body) olmuştur.⁶⁷ Aşağı yukarı 20 yıl faaliyet gösteren bu Organ'ın verdiği kararlar ihtilafların çözülmesinde son sözü teşkil ediyordu.⁶⁸ Yedi üye arasında her zaman bir ABD vatandaşı olmasına rağmen, zamanla ABD yönetimleri bu Organ'ın kuralları uygulamaktan öteye, müzakerelerle belirlenmesi gereken kurallara yenilerini ilave ettiğini ileri sürmüştür. Ayrıca kendisine sunulan davalarda arka arkaya ABD aleyhine kararlar aldığını, hatta bir ara ABD'li bir hâkimi istifaya zorlayarak başka bir Amerikalının seçilmesini sağlamaya kadar gitmişti. 2013 yılından itibaren, yani Obama döneminde başlamak üzere, yeni hakimlerin seçilmesini “veto kartını” kullanarak engellemiş,⁶⁹ zaman içinde ve ilk döneminde Trump, daha sonra da Biden aynı politikayı uyguladıkları için ayrılan üyelerin yerine yenisi görevlendirilememiş ve Temyiz Organı zamanla fiilen ortadan kalkmıştır.

Belki de ihtilafların çözülmesi sisteminin felce uğratılmış olması, Trump'ın hukuksuz politikasına karşı şikâyetlerin yağmur gibi Cenevre'ye ulaşmamış olmasının bir nedeni sayılabilir. Bir şikâyet zayıflatılmış mekanizmaya yapıldığı takdirde, onu incelemekle görevlendirilen panel rapor hazırlamakta ancak ihtilafa taraflardan biri panelin tespit ve önerilerine katılmıyorsa, diğer tarafın yapabileceği tek şey karşı tedbir uygulamak için tüm üyelerden oluşan İhtilafların Çözülmesi Organı'ndan (Dispute Settlement Body-DSB) izin istemektir.⁷⁰ Burada kararlar oy birliği gerektirmediği⁷¹ için veto sorunu ortaya çıkmamaktadır. Trump'ın amacı ticareti artırmak olmadığı için ABD ihracatına karşı alınacak bu tedbirlerin onu fazlaca üzeceği söylenemez.

Ancak Trump'ın hışmına uğrayan ülkelerin bu yola müracaat etmek istememelerinin bir diğer nedeni, ortaya çıkan sorunları suhuletle çözme arzusuna sahip olmalarıdır. Japonya, Güney Kore, AB, İsviçre ve başkaları bu vergilere çarptırıldıklarında hemen karşı tedbir yoluna müracaat etmektense, ABD ile masaya oturup bir anlaşmaya varmayı tercih etmişlerdir. Birçoğu amacına ulaşmıştır. Ancak ABD ürünlerine uyguladıkları gümrük vergileri artmadığı için ihracatları, ithalatlarından çok daha yüksek vergilere

⁶⁷ World Trade Organization, “Appellate Body”, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/appellate_body_e.htm

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Gisela Grieger, “International trade dispute settlement: World Trade Organisation Appellate Body crisis and the multi-party interim appeal arbitration arrangement”, European Parliament, 17 Haziran 2024, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762342/EPRS_BRI\(2024\)762342_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762342/EPRS_BRI(2024)762342_EN.pdf)

⁷⁰ World Trade Organization, “Dispute Settlement Body”, https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_body_e.htm

⁷¹ World Trade Organization, “WTO Bodies involved in the dispute settlement process” https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_settlement_cbt_e/c3s1p1_e.htm

çarpılmaktadır. Sadece Çin ve Brezilya, karşı tedbir yoluyla Trump'ı en azından geçici bir dönem için geriletmeyi başarmışlardır. Trump'ı yumuşatmak için kullanılan bazı yöntemler kaşların kalkmasına da sebep olmuştur. Örneğin, İsviçre'ye uygulanan %39 oranındaki vergiden ülkeyi kurtarmak için Trump'ın kendisine hediye edilen altın Rolex masa saati ve külçe altın, İsviçre'de epey protesto konusu olmuştur.⁷² Trump makam masasının üstüne yerleştirdiği saatle fotoğraf çekirtmekten rahatsızlık duymamıştır.

Trump'ın genelde dış politikasını, özelde de ticaret politikasını yürütürken ülke çıkarları ile aile çıkarları arasındaki çizgiyi önemsememesi de ilginç ve alışılmamış bir husustur. Örneğin, Vietnam ile masaya oturulduğu sırada oğlu Eric Trump ülkeyi ziyaret etmiş ve ailesinin orada gerçekleştirmeye çalıştığı bir lüks otel ve golf kulübü projesine Vietnam makamları olumlu yaklaştığı takdirde gümrük tarifeleri ile ilgili müzakerelerin olumlu bir şekilde etkileneceğini açıklamaktan çekinmemiştir. Değil bir Batı demokrasisinde, çoğu gelişme yolundaki ülkelerde bile böyle aleni bir açıklama halkı ve varsa muhalefet ile medyayı ayağa kaldırırdı. ABD'de çok fazla bir tepkiyle karşılanmamış olması ülkenin Trump'ın iktidara dönüşünün üzerinden geçen birkaç ayda ne kadar değiştiğinin göstergesi sayılabilir.

Trump'ın dış ticaret politikasının özelliklerinden biri de şüphesiz bunun belirlenmesinde ticaret dışı saiklerin önemli rol oynamasıdır. Konu sadece bazı sanayi dallarını korumak, onlara yatırımı kaydırmak veya dış ticaret dengesizliğini azaltmaktan ibaret olsaydı belki yapılanlarda bir mantık aramak daha kolay olurdu. Ancak Brezilya örneğinde Trump, ülkeye uygulanan gümrük vergilerinin gerekçesinin ticari veya ekonomik değil, düpedüz siyasi olduğunu ilan etmiş; kendisinin Latin Amerika'daki önemli takipçilerinden olup darbecilik suçuyla yargılanarak 27 yıl hapis cezasına çarptırılan önceki Başkan Jair Bolsonaro'yu kurtarmak olduğunu gizlememiştir.⁷³ Buna karşılık Brezilya'nın mevcut yönetimi gerilememiş, tersine Bolsonaro'nun cezasını ev hapsinden cezaevine çevirmiştir. Brezilya'nın ABD ihraç ürünlerine koyduğu karşı tedbirler Trump'ı geriletmiş ve konu en azından geçici bir süreyle kapatılmıştır. Bu arada, şimdiki Başkan Lula'nın kontrol etmediği Brezilya Kongresi'nde Bolsonaro'nun cezasını 27 yıldan 2 yıla indirecek bir kanunun kabul sürecinin başlatıldığını⁷⁴ da kaydedelim.

Trump yönetiminin politikasının bir özelliği de zaten burada yatıyor. Varılan mutabakatlar genellikle uzun süreli ve kalıcı olmayıp ayla hesaplanmaktadır. Bu da yukarıda bahsettiğim şekilde ticari ilişkilerin ahenk ve istikrar içinde yürümesini haliyle engellemektedir.

⁷² Lisa O'Carroll, "Swiss gold and Rolex gifts to Trump arouse 'disgust' in Europe", The Guardian, 25 Kasım 2025, <https://www.theguardian.com/us-news/2025/nov/21/swiss-gold-and-rolex-gifts-to-trump-raise-questions-over-personalisation-of-us-presidential-power>

⁷³ Kanishka Singh and Ricardo Brito, "Trump imposes 50% tariffs on Brazil after spat with Lula", Reuters, 10 Temmuz 2025 <https://www.reuters.com/world/americas/trump-says-us-will-charge-brazil-with-50-tariff-2025-07-09/>

⁷⁴ Le Monde with AFP, "Brazilian lawmakers approve bid to reduce Bolsonaro's jail term after ruckus", 10 Aralık 2025, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2025/12/10/chaos-ensues-in-brazil-s-congress-over-bid-to-reduce-bolsonaro-jail-term_6748333_4.html

Aslında Trump'ın hedefinin ticareti artırmak olmadığını yukarıda belirttim. Tersine amacı yatırım çekmek, ABD'de istihdamı artırmak ve bu suretle geleneksel olarak Demokratlara oy veren, ancak son dönemlerde onu desteklemeye başlayan mavi yakalıların oylarını muhafaza etmektir. Bunu özellikle otomotiv sanayi söz konusu olduğunda görüyoruz. Almanya, Güney Kore, Japonya, hatta Çin gibi ülkeleri, şimdiye kadar büyük çapta yaptıkları şekilde ABD'ye bitmiş araç satmak yerine üretimlerini ABD'ye taşımaları için baskı yaptığına şahit oluyoruz. Örneğin Güney Kore kökenli Hyundai firması, ABD'de 26 milyar doları bulacak yeni yatırımlar yapacağını açıklamış⁷⁵ ancak Trump yönetiminin sağ elinin sol elin ne yaptığını bilmemesinin bir göstergesi olarak Georgia eyaletindeki bir fabrika inşaatında çalışan ve büyük çoğunluğu Güney Koreli olan 400 kadar işçi, suç işlemişçesine tutuklanarak sınır dışı edilmişlerdi.⁷⁶ Gerçi yapılan hatanın farkına varıldıktan sonra bizzat Trump işçileri geri dönmeye davet etmiş ancak en azından skandal patladığında gidenler bu teklifi reddetmişti. Haliyle bu tür davranışlar yatırımcıları ABD'ye yönelmeye teşvik etmemektedir.

Ancak ABD'ye yabancı yatırım çekme sözü, Trump'ın kendisini ziyaret eden konuklarla görüşmelerin bir anlamda olmazsa olmazı haline dönüştü. Örneğin Kasım ayında, Beyaz Saray'da olağan dışı bir protokolle ağırlanan Suudi Veliaht Prensi Muhammed bin Selman, 1 trilyon dolar, yani ülkemizin neredeyse bir yıllık milli gelirine⁷⁷ tekabül eden bir meblağı önümüzdeki yıllarda ABD'de yatıracakları vaadinde bulunmuştur.⁷⁸ Birleşik Arap Emirlikleri daha da ileri giderek yapay zekâ ile ilgili birtakım avantajlar karşılığında 1,4 trilyon dolarlık yatırım vaadinde⁷⁹ bulunmuştur. Aynı şekilde Avrupa Komisyonu Başkanı Von der Leyen, Trump'ın İskoçya'daki golf kulübünde 27 Temmuz tarihinde yaptıkları görüşmede Komisyon Başkanı 750 milyar dolar tutarında enerji ürünleri satın almayı,⁸⁰ 600 milyar dolar tutarında yatırım yapmayı⁸¹ da vaat etmişti. Tabii Komisyon Başkanı'nın böyle bir yetkisi olup olmadığı tartışılırken, bitmeyen müzakere süreçleri çerçevesinde Trump AB kaynaklı gümrük vergilerini %15'ten %10'a indirmiştir. Japonya'nın yeni Başbakanı Takaichi, 27 Ekim'de Trump ile Tokyo'da yaptığı ilk görüşmede yine tarife indirimleri karşılığında 550 milyar dolarlık yatırım vadetmişti.⁸²

⁷⁵ Hyundai, "Hyundai Motor Group Increases U.S. Investment to \$26 Billion to Accelerate Growth and Innovation", 26 Ağustos 2025, <https://www.hyundai.com/worldwide/en/newsroom/detail/hyundai-motor-group-increases-u.s.-investment-to-252426-billion-to-accelerate-growth-and-innovation-0000001003>

⁷⁶ BBC News, White House has apologised over Georgia raid, says Hyundai boss, 20 Kasım 2025, <https://www.bbc.com/news/articles/c8ey0nl62ypo>

⁷⁷ World Bank, "Türkiye", <https://www.worldbank.org/ext/en/country/turkey>

⁷⁸ The White House, "Fact Sheet: President Donald J. Trump Solidifies Economic and Defense Partnership with the Kingdom of Saudi Arabia", 18 Kasım 2025, <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/11/fact-sheet-president-donald-j-trump-solidifies-economic-and-defense-partnership-with-the-kingdom-of-saudi-arabia/>

⁷⁹ Steve Holland and Federico Maccioni, "UAE commits to \$1.4 trillion US investment, White House says", Reuters, 21 Mart 2025, <https://www.reuters.com/world/after-trump-meeting-uae-commits-10-year-14-trillion-investment-framework-us-2025-03-21/>

⁸⁰ The White House, "Fact Sheet: The United States and European Union Reach Massive Trade Deal", 28 Temmuz 2025, <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/07/fact-sheet-the-united-states-and-european-union-reach-massive-trade-deal/>

⁸¹ Ibid.

⁸² River Akira Davis, Japan Deals With the Price of Playing to Trump: \$550 Billion, The New York Times, 26 Ekim 2025, <https://www.nytimes.com/2025/10/26/business/japan-investment-trump-tariffs.html>

Bu vaatlerin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini hâliyle zaman gösterecektir. Ancak Trump'ın bu yaklaşımını dünyanın farklı bölgelerinden gelen liderlere dayattığını görüyoruz. Onunla ticari kolaylıklar beklentisi içine girenlerin, muazzam tutarlara varan yatırım vaatlerinde bulunmaları gerekiyor. Peki Trump'ın alışılmışın dışındaki ticaret anlayışının neticelerine bakıldığında ortaya çıkan manzara nedir?

Ekonomi uzmanları çok sert gümrük vergileri artışlarının enflasyonu kamçılacağını söylemektedir.⁸³ Trump'ın ilk açıklamalarından sonra beklenti de o yöneydi. Ancak en azından ilk dönemlerde ithalatçıların kâr marjlarını daralttıkları, fiyat artışlarını tüketiciye yansıtmadıkları gözlemlenmişti. İthalatın azalmadığı, tersine arttığı; zira yeni ve yüksek gümrük vergileri yürürlüğe girmeden önce stok yapma arzusuyla siparişlerin artırıldığı görülmüştü. Zaman içinde enflasyonist baskıların artacağı; zira gümrük vergileri sadece tüketim mallarını değil, sanayi girdilerini de hedeflediği için sanayicilerin imkân olduğunda ucuz yabancı girdi yerine pahalı yerli girdi kullanmaya zorlanacakları bellidir. Trump iktidara geldiğinde %1,5 olan yıllık tüketici enflasyonu, Eylül'de %3'e kadar yükselmiş,⁸⁴ ancak Ekim ayında biraz azalmıştır. Bu yükseliş devam ederse Kasım 2026'da gösteren işsizlik rakamları da Trump'ı rahatsız edecek niteliktedir yapılacak ara seçim ortamında Trump'ın başını ağrıtacağına şüphe yoktur. Aralık ayında yayımlanan ve artış gösteren işsizlik rakamları da Trump'ı rahatsız edecek niteliktedir.

Trump'ın iftihar ettiği bir nokta ise artan gümrük vergilerinin neticesinde Hazine gelirlerinin yükselmesidir. İlk aylarda bu artışın yıllık bazda birkaç yüz milyon doları bulması beklenmektedir. Örneğin sırf Ağustos ayında gümrük vergilerinin ABD Hazinesi'ne getirdiği gelir 30 milyar dolara ulaşmıştır.⁸⁵ Ancak ekonomistler, bu vergilerin zaman içinde ekonomiyi yavaşlatmak ve enflasyonu yükseltmek gibi etkileri düşünüldüğünde, kârdan ziyade zararla sonuçlanacağı tahmin etmektedir. Nitekim Aralık ayı rakamları bu görüşü desteklemektedir.

Ancak dünya Trump'a karşı bu alanda bir mücadeleye girmek istememektedir. Sadece Brezilya ile Çin, Trump'ın gümrük vergilerine karşı tedbirler yürürlüğe koymuşlar, her ikisi de onu gerilemeye zorlamışlardır. Buna karşılık, ABD ile stratejik bir iş birliği içinde olan AB, Birleşik Krallık, Kore ve Japonya gibi önemli ticari partnerler bu yola gitmekten kaçınmıştır. Trump'ı tahrik edip askeri iş birliğini denkleme dâhil etmesinden çekindikleri için bu yola başvurmamışlardır. Bu yola şimdiye kadar sadece Çin başvurmuştur. Yukarıda da izah ettiğim şekilde Çin'in şikayetinin sonuç vermesi oldukça zordur, en azından uzun zaman almaya mahkûmdur.

⁸³ Rebecca Patterson and Ishaan Thakker, "Trade, Tariffs, and Treasuries: The Hidden Cost of Trump's Protectionism", Council on Foreign Relations, 17 Aralık 2025, <https://www.cfr.org/article/trade-tariffs-and-treasuries-hidden-cost-trumps-protectionism>

⁸⁴ Michael Sainato, "US prices rose at a 3% annual rate in September, slightly beating forecasts", The Guardian, 24 Ekim 2025, <https://www.theguardian.com/business/2025/oct/24/consumer-price-index-report-inflation-september>

⁸⁵ Doug Palmer, "US tariff collections hit record \$30.1B in August", PoliticoPro, 9 Kasım 2025, <https://subscriber.politicopro.com/article/2025/09/us-tariff-collections-hit-record-30-1b-in-august-00557970>

Her hâlükârda, DTÖ'nün Trump üzerinde etkinliği son derece sınırlıdır. Son zamanlarda bunu pek dile getirmemekle beraber, Trump çeşitli dönemlerde ABD'yi DTÖ'den çıkarmakla tehdit etmiştir.⁸⁶ Bu, tabii, teşkilatın sonu anlamına gelmektedir. Bu tehdit şimdiye kadar gerçekleşmemiş olmakla beraber, DTÖ'nün derin bir uykuda olduğu söylenebilir. Ticaretin serbestleşmesine katkıda bulunacak müzakereler uzun yıllardan beri durmuş, yukarıda bahsettiğim şekilde ihtilafların çözülmesi mekanizması tıkanmıştır. Tek yapılan, üye ülkelerin devri olarak ticaret politikalarının inceleyen Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması'nın (Trade Policy Review Mechanism-TPRM) devam etmesidir. Ancak TPRM sürecinin temel özelliği, incelenen politikaların DTÖ kurallarına uygunluğu konusunda bir değerlendirme yapılmaması, sadece saydamlığa hizmet etmesidir.⁸⁷ Yine de bu süreç sonunda çıkan raporların uygulayıcılar için faydalı bilgiler içerdiği yadsınamaz.

Bu durumun Trump dönemi boyunca değişmesi pek beklenmiyor. Her alanda uluslararası kurallara karşı büyük bir önemsemezlik, hatta küçümseme hisleri içinde olan Trump'ın, zamanında ülkesinin oluşturulmasında kilit rol oynadığı DTÖ kurallarına karşı iktidarının son üç yılında büyük bir saygı duyması beklenemez. Dolayısıyla, mevcut yapının çok fazla hırpalanmadan bu üç yılı geçirmesi beklenebilecek en iyi şeydir.

Bu arada bazı iş insanları, derneklerinin hukuk yollarına müracaat etmeleri neticesinde Trump'ın vergi politikasının hukuki dayanağı tartışılmaya başlamıştır. Filhakika, Trump bu inişli çıkışlı gümrük vergisi politikasına dayanak olarak 1977 yılından kalma ve acil durumlarda Başkan'a Kongre'yi dışlayan tedbirler alma yetkisini veren bir kanunu kullanmaktadır.⁸⁸ Şikâyetçiler bu kanunun böyle bir yetkiyi Başkan'a vermediğini öne sürmektedirler. Yüksek Mahkeme'nin bu konuyla ilgili kararını Ocak 2026'da vermesi beklenmektedir. Ancak yorumcular, Mahkeme Trump'a hak vermezse bile onun bu vergileri kaldırmak yerine başka bir hukuki dayanak arayacağını kuvvetle muhtemel olduğunu söylüyorlar.

Ülkemizin Trump'ın dünya ticaret sistemine attığı darbelerden nasıl etkilendiğine de bakmakta fayda var. ABD ile ticaretimiz yıllardır 30 milyar dolar bandında seyrettiği⁸⁹ ve ABD lehine, küçük de olsa, dış ticaret fazlası olduğu için ülkemiz 2 Nisan ve sonrasında ABD'nin hedeflediği 140'tan fazla ülke arasında yer almamıştır. Bu nedenle, ülkemize yalnızca asgari düzey olan %15 ilave vergi uygulanmıştır.⁹⁰ Ancak aradan geçen süre içinde, başta AB ve Birleşik Krallık olmak üzere, ABD'nin ticari rakiplerimizle yaptığı anlaşmalar neticesinde onlara uygulanacak gümrük vergileri %15'in altına inmekte, dolayısıyla bizim onlara nazaran rekabet gücümüz azalmaktadır.

⁸⁶ BBC News, "Trump threatens to pull US out of World Trade Organization", 31 Ağustos 2018, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-45364150>

⁸⁷ World Trade Organization, "Trade Policy Review Mechanism", https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/29-tprm.pdf

⁸⁸ Christopher A. Casey, Jennifer K. Elsea, Liana W. Rosen, "The International Emergency Economic Powers Act: Origins, Evolution, and Use." 1 Eylül 2025, <https://www.congress.gov/crs-product/R45618>

⁸⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye - Amerika Birleşik Devletleri Siyasi ve Ekonomik İlişkileri", <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

⁹⁰ The White House, "Further Modifying The Reciprocal Tariff Rates", 31 Temmuz 2025, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/07/further-modifying-the-reciprocal-tariff-rates/>

Hatta son zamanlarda yayınlanan rakamlara bakılırsa, ABD ile ticaret hacmimiz azalmaya başlamış durumdadır.⁹¹ Her hâlükârda, mevcut ortamda yıllardan beri dile getirilen ABD ile ticaret hacmimizi yıllık 100 milyar dolara çıkarma hedefinin, en azından Trump başta olduğu sürece, gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Zaten Trump'ın hedefi, yukarıda izah etmeye çalıştığım şekilde, bu da değildir. Nitekim, iktidarımızın diğer birçok ülkeden farklı olarak ABD ile masaya oturmak gibi bir teşebbüsü olmuşsa, bu, görebildiğim kadarıyla, medyaya intikal etmemiştir. Tabiatıyla olası bir müzakerede ülkemizin ABD'ye 100 milyarlarca doları bulacak yatırım sözü verecek kapasitede olmadığı açıktır.

ABD ile ticaretin Trump zamanında bir artış potansiyeli olmaması, birçok ülkeyi alternatif aramaya sevk etmektedir. Ticaret, Trump öncesinde bile pandemi ve siyasi belirsizlikler neticesinde küreselleşmeden uzaklaşıp bölgeselleşmeye doğru yönelmeye başlamıştı. En azından önümüzdeki birkaç yıl içinde bu eğilimin güçlenmesi kaçınılmazdır. AB sadece ABD'den değil, Çin'den de çekinmekte; çeşitli alanlarda onu gittikçe partnerden ziyade tehlikeli bir rakip, hatta hasım olarak görmeye başlamakta ve özellikle yüksek teknoloji ürünlerindeki ticarete gittikçe daha ihtiyatlı bir çizgiye yönelmektedir.⁹²

Bu durum şüphesiz bizim için bir fırsat teşkil etmektedir. Zaman zaman bu konudaki haber ve değerlendirmelere medyada rastlanmaktadır. Gerçi yüksek teknoloji alanında ne Çin ne de AB ile rekabet edecek bir konumda değiliz. Ancak uygulanan yüksek kur politikasına rağmen başka sektörlerde bazı imkânlar muhakkak vardır.

Ancak AB ile ticaretin geliştirilmesi, özellikle dijital ekonomi ve yeşil dönüşüm gibi alanları da dikkate alabilmesi için sıkı bir diyalog, Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesi ve güncellenmesi gerekmektedir. Bunun şartları bellidir, ancak bu yazımımızın kapsamını aşmaktadır.

Bu arada ABD'nin DTÖ kurallarını hiçe saymaktan çekinmediğini ve herhangi bir yaptırımla karşılaşmadığını gören başkaları da bu yola gitmektedir. AB, yılın sonlarına doğru başta otomobil olmak üzere birçok sanayi dalında yerli girdi oranını %70'e çıkarma zorunluluğunu getirecek bir mevzuat üzerinde çalışmaya başlamıştır.⁹³ DTÖ kurallarını ihlal eden bu fikrin yarattığı tepki üzerine söz konusu düzenleme 2026'ya ertelemiştir.⁹⁴ Alternatif bir yaklaşım olarak ise kredi ile yapılacak işlerde AB kökenli ürünlerin kullanılmasını sağlayacak bir düzenlemeden de bahsedilir olmuştur. Türk otomotiv sektörü, haklı olarak bu tartışmalarla ilgili endişelerini dillendirmeye başlamıştır.⁹⁵ Bu konu, herhâlde sanayicilerimizin 2026'da takip etmeleri gereken hususların başında gelmektedir.

⁹¹ The U.S. Census Bureau, "Trade in Goods with Turkey", <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4890.html>

⁹² Andreea Brinza, Una Aleksandra Brzia-Čerenkova, Philippe Le Corre, John Seaman, Richard Turcsányi, and Stefan Vladislavjev, EU-China Relations: De-risking or De-coupling – The Future of the EU Strategy towards China (Brussels: European Parliament, Policy Department for External Relations, Mart 2024) https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/754446/EXPO_STU%282024%29754446_EN.pdf?utm_source=

⁹³ Alice Hancock and Andy Bounds, "Brussels pushes for 70% of critical goods content to be 'made in Europe'", Financial Times, 3 Aralık 2025 https://www.ft.com/content/b0200e50-dd3a-4e9e-8908-40ead49e7daa?utm_source=

⁹⁴ Peggy Corlin, "EU's 'Buy European' strategy delayed by division among member states", 9 Aralık 2025, https://www.euronews.com/business/2025/12/09/eus-buy-european-strategy-delayed-by-member-states-split?utm_source=

⁹⁵ Bloomberg HT, "Otomotivde AB'de üretilmiş ürün tanımına Türkiye'nin dahil edilmesi stratejik gereklilik", 22 Aralık 2025 <https://www.bloomberght.com/otomotivde-ab-de-uretilmis-urun-tanimina-turkiye-nin-dahil-edilmesi-stratejik-gereklilik-3764501>

KAYNAKÇA

Al Jazeera. "Trump imposes 50% tariff on Africa's Lesotho, the highest among nations." 3 Nisan 2025. <https://www.aljazeera.com/news/2025/4/3/trump-imposes-50-tariff-on-africas-lesotho-the-highest-among-nations>

Al Jazeera Staff. "Trump's reciprocal tariffs: How much will each country be hit?" *Al Jazeera*. 3 Nisan 2025. <https://www.aljazeera.com/news/2025/4/3/trumps-reciprocal-tariffs-how-much-will-each-country-be-hit>

BBC News. "Trump threatens to pull US out of World Trade Organization." 31 Ağustos 2018. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-45364150>

BBC News. "White House has apologised over Georgia raid, says Hyundai boss." 20 Kasım 2025. <https://www.bbc.com/news/articles/c8ey0nl62ypo>

Borger, Julian. "Steve Witkoff: from property developer to global spotlight as Trump's tough-talking troubleshooter." *The Guardian*. 22 Şubat 2025. <https://www.theguardian.com/us-news/2025/feb/22/steve-witkoff-trump-gaza-ukraine-envoy>

Bloomberg HT. "Otomotivde AB'de üretilmiş ürün tanımına Türkiye'nin dahil edilmesi stratejik gereklilik." 22 Aralık 2025. <https://www.bloomberght.com/otomotivde-ab-de-uretilmis-urun-tanimina-turkiye-nin-dahil-edilmesi-stratejik-gereklilik-3764501>

Brinza, Andreea, Una Aleksandra Brziĉa-Ĉerenkova, Philippe Le Corre, John Seaman, Richard Turcsányi, and Stefan Vladislavljev. EU-China Relations: De-risking or De-coupling – The Future of the EU Strategy towards China. Brussels: European Parliament, Policy Department for External Relations, March 2024. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/754446/EXPO_STU%282024%29754446_EN.pdf?utm

Bruce, Tammy. "The United States Withdraws from the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)." *Basın açıklaması*. U.S. Department of State. 22 Temmuz 2025. <https://www.state.gov/releases/2025/07/the-united-states-withdraws-from-the-united-nations-educational-scientific-and-cultural-organization-unesco>

Casey, Christopher A., Jennifer K. Elsea, and Liana W. Rosen. "The International Emergency Economic Powers Act: Origins, Evolution, and Use." 1 Eylül 2025. <https://www.congress.gov/crs-product/R45618>

Corlin Peggy. "EU's 'Buy European' strategy delayed by division among member states." *EuroNews*. 9 Aralık 2025. https://www.euronews.com/business/2025/12/09/eus-buy-european-strategy-delayed-by-member-states-split?utm_source=

Davis, River Akira. Japan Deals With the Price of Playing to Trump: \$550 Billion. *The New York Times*. 26 Ekim 2025. <https://www.nytimes.com/2025/10/26/business/japan-investment-trump-tariffs.html>

Feldscher, Karen. "USAID shutdown has led to hundreds of thousands of deaths." Harvard T.H. Chan School of Public Health. 20 Kasım 2025. <https://hsph.harvard.edu/news/usaids-shutdown-has-led-to-hundreds-of-thousands-of-deaths/>

Grieger, Gisela. "International trade dispute settlement: World Trade Organisation Appellate Body crisis and the multi-party interim appeal arbitration arrangement." European Parliament. 17 Haziran 2024. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762342/EPRS_BRI\(2024\)762342_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762342/EPRS_BRI(2024)762342_EN.pdf)

Hancock Alice and Andy Bounds. "Brussels pushes for 70% of critical goods content to be made in Europe." *Financial Times*. 3 Aralık 2025. https://www.ft.com/content/b0200e50-dd3a-4e9e-8908-40ead49e7daa?utm_source=

Holland Steve and Federico Maccioni, "UAE commits to \$1.4 trillion US investment, White House says." Reuters. 21 Mart 2025. <https://www.reuters.com/world/after-trump-meeting-uae-commits-10-year-14-trillion-investment-framework-us-2025-03-21/>

Hyundai. "Hyundai Motor Group Increases U.S. Investment to \$26 Billion to Accelerate Growth and Innovation." 26 Ağustos 2025. <https://www.hyundai.com/worldwide/en/newsroom/detail/hyundai-motor-group-increases-u.s.-investment-to-%252426-billion-to-accelerate-growth-and-innovation-0000001003>

Kim, Minh. "Trump to Close Voice of America's Overseas Offices and Radio Stations." *The New York Times*. 2 Aralık 2025. <https://www.nytimes.com/2025/12/02/us/politics/trump-voice-of-america-overseas-offices.html>

Le Monde with AFP. "Brazilian lawmakers approve bid to reduce Bolsonaro's jail term after ruckus." 10 Aralık 2025. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2025/12/10/chaos-ensues-in-brazil-s-congress-over-bid-to-reduce-bolsonaro-jail-term_6748333_4.html

O'Carroll, Lisa. "Swiss Gold and Rolex Gifts to Trump Arouse 'Disgust' in Europe." *The Guardian*. 21 Kasım 2025. <https://www.theguardian.com/us-news/2025/nov/21/swiss-gold-and-rolex-gifts-to-trump-raise-questions-over-personalisation-of-us-presidential-power>.

Palmer Doug. "US tariff collections hit record \$30.1B in August." *PoliticoPro*. 9 Kasım 2025. <https://subscriber.politicopro.com/article/2025/09/us-tariff-collections-hit-record-30-1b-in-august-00557970>

Patterson Rebecca and Ishaan Thakker. "Trade, Tariffs, and Treasuries: The Hidden Cost of Trump's Protectionism." *Council on Foreign Relations*. 17 Aralık 2025. <https://www.cfr.org/article/trade-tariffs-and-treasuries-hidden-cost-trumps-protectionism>

Sainato Michael. "US prices rose at a 3% annual rate in September, slightly beating forecasts." *The Guardian*. 24 Ekim 2025. <https://www.theguardian.com/business/2025/oct/24/consumer-price-index-report-inflation-september>

Sherman, Natalie and Michael Race. "Trump expands exemptions from Canada and Mexico tariffs." *BBC News*. 7 Mart 2025. <https://www.bbc.com/news/articles/c5y03qleevvo>

Singh Kanishka and Ricardo Brito. "Trump imposes 50% tariffs on Brazil after spat with Lula." *Reuters*. 10 Temmuz 2025. <https://www.reuters.com/world/americas/trump-says-us-will-charge-brazil-with-50-tariff-2025-07-09/>

World Trade Organization. "Appellate Body." https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/appellate_body_e.htm

World Trade Organization. "Dispute Settlement Body." https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_body_e.htm

World Trade Organization. "General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947)." https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_e.htm

World Trade Organization. "Members and Observers." https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm

World Trade Organization. "Trade Policy Review Mechanism." https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/29-tpm.pdf

World Trade Organization. "WTO Bodies involved in the dispute settlement process." https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/disp_settlement_cbt_e/c3s1p1_e.htm

The U.S. Census Bureau. "Trade in Goods with Turkey." <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c4890.html>

The White House. "America First Trade Policy." 20 Ocak 2025. <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/america-first-trade-policy/>

The White House. "Fact Sheet: President Donald J. Trump Imposes Tariffs on Imports from Canada, Mexico and China." 1 Şubat 2025. <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/02/fact-sheet-president-donald-j-trump-imposes-tariffs-on-imports-from-canada-mexico-and-china/>

The White House. "Fact Sheet: President Donald J. Trump Solidifies Economic and Defense Partnership with the Kingdom of Saudi Arabia." 18 Kasım 2025 <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/11/fact-sheet-president-donald-j-trump-solidifies-economic-and-defense-partnership-with-the-kingdom-of-saudi-arabia/>

The White House. "Fact Sheet: The United States and European Union Reach Massive Trade Deal", 28 Temmuz 2025, <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/07/fact-sheet-the-united-states-and-european-union-reach-massive-trade-deal/>

The White House. "Further Modifying The Reciprocal Tariff Rates", 31 Temmuz 2025, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/07/further-modifying-the-reciprocal-tariff-rates/>

The White House. "Putting America First In International Environmental Agreements", 20 Ocak 2025, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/putting-america-first-in-international-environmental-agreements/>

The White House. "Withdrawing the United States from and Ending Funding to Certain United Nations Organizations and Reviewing United States Support to All International Organizations", 4 Şubat 2025, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/02/withdrawing-the-united-states-from-and-ending-funding-to-certain-united-nations-organizations-and-reviewing-united-states-support-to-all-international-organizations/>

The White House. "Withdrawing the United States from the World Health Organization", 20 Ocak 2025, <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/withdrawing-the-united-states-from-the-worldhealth-organization/>

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "Türkiye - Amerika Birleşik Devletleri Siyasi ve Ekonomik İlişkileri." <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

Whipple, Chris. "Susie Wiles, JD Vance, and the "Junkyard Dogs": The White House Chief of Staff on Trump's Second Term (Part 1 of 2)", *Vanity Fair*, 16 Aralık 2025, <https://www.vanityfair.com/news/story/trump-susie-wiles-interview-exclusive-part-1>

World Bank. "Türkiye", <https://www.worldbank.org/ext/en/country/turkey>

ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ETKİNLİK KAYBI VE KÜRESEL YÖNETİŞİMİN GELECEĞİ: KURUMSAL TIKANMA, YENİ AKTÖRLER VE ENFORMEL HÜKÜMETLER ARASI ÖRGÜTLERİN YÜKSELİŞİ

Emel Parlar Dal

Marmara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Profesörü, Çevre ve İnsan Hakları Anabilim Dalı Başkanı

Giriş

Günümüz küresel yönetim mimarisi, özellikle son yirmi yılda yaşanan siyasi, ekonomik ve teknolojik dönüşümler sonucunda derin bir sınanmadan geçmektedir. Uluslararası kuruluşlar, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan liberal kurumsal düzenin temel unsurlarını temsil etseler de etkinlikleri ve verimlilikleri artan kırılganlıkları ile beraber her geçen gün sorgulanmaktadır. Büyük güç rekabetinin keskinleşmesi, jeopolitik bloklaşmanın yeniden güç kazanması, COVID-19 pandemisi sonrası toparlanmanın eşitsiz seyri, iklim krizi, enerji ve gıda güvenliğine yönelik tehditler, otoriterleşme eğilimleri ve ekonomik milliyetçiliğin yükselişi gibi çok boyutlu meydan okumalar; yalnızca ulus devletleri değil, aynı zamanda uluslararası kuruluşları da doğrudan etkilemektedir. Bu durum uluslararası kuruluşların karar alma süreçlerini önemli ölçüde sınırlandırmaktadır.

Bu açığın en somut göstergeleri, küresel barış ve güvenliğin merkezinde yer alan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) Ukrayna Savaşı, Suriye İç Savaşı ve Gazze'de yaşanan insani kriz gibi hayati konularda bağlayıcı karar alamaması olarak karşımıza çıktı. Büyük güçlerin çıkar ayrışmaları nedeni ile veto mekanizmalarında yaşanan tikanlıklar ile BM adeta "kilitlemiş bir forum" görünümüne büründü.⁹⁶ Benzer bir kurumsal erozyon, Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) uyuşmazlık çözüm mekanizmasının fiilen çökmesiyle küresel ticaret düzenini güncelleme ve uygulama kapasitesinin zayıflaması şeklinde de gözlemlenir. Uzun süredir etkinlikleri sorgulanan ASEAN, D8, KEİ gibi çeşitli bölgesel kuruluşlar ise üyeleri arasındaki stratejik uyumsuzluklar veya sınırlı kurumsal kapasite gibi yapısal nedenlerle etkili sonuçlar ortaya koyamamaktadır. Buna karşın BM Kalkınma Programı (UNDP) gibi belirli alanlarda görev yapan ve teknik kapasitesi güçlü kuruluşlar, politik tikanlığa rağmen sahada uygulama odaklı çalışmalarını sürdürmekte; bu durum uluslararası kuruluşların etkisizleşmesinin tek boyutlu bir süreç olmadığını göstermektedir.

Tüm bu gelişmeler, uluslararası kuruluşların yalnızca norm üretmekte değil, aynı zamanda ortaya çıkan krizlere ve liberal uluslararası düzenin zorlanmalarına karşı etkin bir şekilde cevap vermekte de zorlandığını açıkça göstermektedir. Emel Parlar Dal, Andrew F. Cooper ve Samiratou Dipama'nın Third World Quarterly özel sayısında geliştirdikleri "parçalanmış çok taraflılık" (fragmented multilateralism) kavramsallaştırması,⁹⁷ uluslararası kuruluşların girdiği çıkmazı analitik bir çerçeveye

⁹⁶ Thomas G. Weiss, *The United Nations and Changing World Politics* (New York: Routledge, 2020).

⁹⁷ Emel Parlar Dal, Andrew F. Cooper, and Samiratou Dipama, "Fragmented Multilateralism and International Institutions,"

oturtmaktadır. Bu yaklaşıma göre, günümüz çok taraflılığı, formel ve enformel, küresel ve bölgesel, büyük ve küçük ölçekli platformların iç içe geçtiği ve çoğu zaman birbirleriyle rekabet ettiği karmaşık bir kurumsal ekosistemdir. Bu ortamda, klasik uluslararası kuruluşların otoritesi zayıflarken; G20, BRICS gibi Enformel Hükümetler Arası Örgütler (Informal Intergovernmental Organizations-IIGOs) başta olmak üzere esnek, bağlayıcılığı düşük ve lider odaklı mekanizmalar giderek daha görünür hale gelmektedir.

Bu analiz, uluslararası kuruluşların etkinlik kaybını yalnızca kurumsal tasarım sorunlarına indirgemekten kaçınarak, büyük güç rekabeti, temsil ve meşruiyet açığı, kurumsal aşırı-yoğunluk ve üyelik uyumsuzlukları gibi sistemik dinamiklerle birlikte ele almaktadır. Analizin temel amacı, tarihsel arka planı kısaca özetleyerek küresel düzenin güncel krizini açıklamak, siyasal ve teknik kuruluşlar arasındaki performans farklarını ortaya koymak, IIGOs'ın yükselişini analitik bir çerçeveye oturtmak ve nihayet küresel yönetişimin gelecekte hangi modeller üzerinden şekillenebileceğine dair olasılıklar hakkında kapsamlı bir değerlendirme sunmaktır.

Uluslararası Kuruluşların Tarihsel Evrimi ve Güncel Krizin Kökenleri

Uluslararası kuruluşların gelişimi, literatürde genellikle birbirini izleyen fakat keskin olmayan üç ana aşamada ele alınır. G. John Ikenberry,⁹⁸ liberal düzen analizinde bu süreci, 19. yüzyılda Avrupa Ahengi sisteminin ortaya çıkışıyla başlayan “büyük güç yönetimi” döneminden başlayarak 1945 sonrası kurumsallaşmış liberal düzen ve Soğuk Savaş sonrası derinleşen küreselleşme aşamalarıyla açıklamaktadır. Birinci aşama, uluslararası iş birliğinin daha gevşek ve güç dengesi temelli olduğu bir döneme işaret ederken; ikinci aşama Birleşmiş Milletler, Bretton Woods kurumları, NATO ve OECD gibi örgütlerle çok daha formalize bir kurumsal mimarinin ortaya çıkışını ifade etmektedir. Üçüncü aşama ise, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle hızlanan küreselleşme dalgası, ekonomik karşılıklı bağımlılık, bölgeselcilik ve yönetim ağlarının yaygınlaşmasıyla karakterize edilmiştir.^{99 100} Avrupa Birliği (AB) bu dönemde hem üyelerini genişletmiş hem etki alanlarını derinleştirmiş; ASEAN ve Afrika Birliği gibi bölgesel örgütler kurumsal kapasitelerini artırmış; bunun yanında DTÖ küresel ticarete norm belirleyici bir rol üstlenmiştir.

2010'lardan itibaren bu mimari, artan jeopolitik rekabet, küresel eşitsizlikler ve liberal normlara yönelik meydan okumalar nedeniyle ciddi baskı altına girmiştir. Artan büyük

Third World Quarterly, Special Issue, 2024/25.

⁹⁸ G. John Ikenberry, *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order* (Princeton: Princeton University Press, 2011).

⁹⁹ Thomas Hale, David Held, and Kevin Young, *Gridlock: Why Global Cooperation Is Failing When We Need It Most* (Cambridge: Polity, 2013).

¹⁰⁰ Zürn, Michael, *A Theory of Global Governance: Authority, Legitimacy, and Contestation* (Oxford, 2018; online edn, Oxford Academic, 19 Apr. 2018).

güç rekabeti¹⁰¹ küresel eşitsizliklerdeki derinleşme,¹⁰² popülist liderlerin çok taraflılığa yönelik isteksizliği¹⁰³ ve meşruiyet krizleri, mevcut düzenin kırılma eğilimini görünür hale getirmiştir. Literatürde son yıllarda sıkça kullanılan “post-liberal düzen”,¹⁰⁴ “contested multilateralism”¹⁰⁵ ve “fragmented multilateralism”¹⁰⁶ gibi kavramlar, bu dönüşümün farklı boyutlarını vurgulamaktadır. Bu kavramların ortak vurgusu, krizin sadece kurumsal tasarım ve işleyişlerindeki aksaklıklarından değil; uluslararası sistemdeki değişen güç dengeleri, aşınan normatif temel ve zayıflayan meşruiyet kaynaklarından temellendiğidir. Dolayısıyla güncel tıkanmayı anlamak, kuruluşları sadece “etkili ya da etkisiz bürokratik yapılar” olarak görmekten daha fazlasını gerektirir. Krizin kökeni, hem liberal kurumsal düzenin tarihsel sınırlarında hem de 21. yüzyılda ortaya çıkan yeni güç merkezleri, rekabet eden norm girişimleri ve parçalanmış yönetim ağlarında yatmaktadır. Bu nedenle uluslararası kuruluşların bugünkü işlevselliğini değerlendirmek, süreklilikleri ve kırılmaları birlikte ele alan çok boyutlu bir analitik çerçeveyi zorunlu kılmaktadır.

Uluslararası Kuruluşların Güncel Krizi: Sistemik ve Kurumsal Tıkanma

Uluslararası kuruluşların bugün karşı karşıya olduğu işlevsel kriz hem sistemik hem de kurumsal faktörlerin kesişiminde ortaya çıkan karmaşık bir olgudur. Bu tıkanma, dört ana eksen etrafında derinleşmektedir. İlk olarak, büyük güç rekabetinin kurumsal yapılara yansımaları en belirgin tıkanma kaynağını oluşturmaktadır. ABD–Çin stratejik rekabeti, Rusya’nın revizyonist dış politikası ve Batı ittifakı içindeki ayrışmalar, özellikle siyasal karar alma mekanizmasına sahip kuruluşlarda ciddi bir tıkanma yaratmaktadır. BMGK’daki veto mekanizmasının sık kullanımı, kurumun karar alma süreçlerine sekte vurarak Weiss’in ifadesiyle “normatif iddia ile pratik kapasite arasındaki uçurumu”¹⁰⁷ derinleştirmektedir. Benzer biçimde AGİT’in Ukrayna merkezli gerilimler nedeniyle neredeyse tamamen felç olması, büyük güçlerin ulusal çıkarlarını çok taraflı düzenin önüne koyma eğiliminin doğrudan kurumsal sonuçlarını göstermektedir.

İkinci olarak, temsiliyet ve meşruiyet açığı sorunu, mevcut yönetim yapısına yönelik güveni aşındırmaktadır. BMGK’nın daimi üyelik yapısının 1945 güç dengelerini yansıtması ve Afrika ile Latin Amerika gibi bölgelerin dışarıda bırakılması, meşruiyet sorununu derinleştirmektedir. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası’nda

¹⁰¹ John J. Mearsheimer, “Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order,” *International Security* 43, no. 4 (2019): 7–50.

¹⁰² Thomas Piketty, *Capital in the Twenty-First Century*, trans. Arthur Goldhammer (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2014).

¹⁰³ David A. Lake, Lisa L. Martin, and Thomas Risse, eds., *Challenges to the Liberal Peace and the Multilateral Order: Implications for the European Project* (Oxford: Oxford University Press, 2021).

¹⁰⁴ G. John Ikenberry, “The End of Liberal International Order?” *International Affairs* 94, no. 1 (2018): 7–23.

¹⁰⁵ Julia C. Morse and Robert O. Keohane, “Contested Multilateralism,” *Review of International Organizations* 9, no. 4 (2014): 385–412.

¹⁰⁶ Emel Parlar Dal, Andrew F. Cooper, and Samiratu Dipama, “Fragmented Multilateralism and International Institutions,” *Third World Quarterly*, Special Issue, 2024/25.

¹⁰⁷ Thomas G. Weiss, *The United Nations and Changing World Politics* (New York: Routledge, 2020).

kota ve oy hakkı reformları her ne kadar en son yapılan reformla birlikte göreceli bir iyileşme sağlasa da hala sınırlı kalmakta ve Küresel Güney'in yükselen güçlerinin bu kurumları hala "Batı merkezli" yapılar olarak görmesine yol açmaktadır. Bu durum yükselen güçlerin mevcut kurumları içeriden dönüştürmekte zorlandıklarında BRICS ve Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) gibi alternatif platformlara yönelme eğilimini açıklamaktadır.¹⁰⁸

Üçüncü ve dördüncü eksenler ise kurumsal aşırı-yoğunluk ve üyelik uyumsuzlukları ile ilgilidir. Hale, Held ve Young, küresel yönetişimi "gridlock" kavramı ile tanımlarken,¹⁰⁹ kurumların sayısal artışı ile sorun çözme kapasitesi arasındaki orantısızlığa dikkat çeker. Bu aşırı-yoğunluk, Dal, Cooper ve Dipama'nın tarif ettiği "parçalanmış çok taraflılık" ortamını beslemekte;¹¹⁰ iklim değişikliği, küresel sağlık veya finansal istikrar gibi alanlarda BM organlarının, G20'nin ve bölgesel örgütlerin eş zamanlı ve eş güdümsüz varlığı politika tutarlılığını zayıflatmaktadır.

Dördüncü eksen, üyelik yapıları ve siyasal sahiplenme düzeylerindeki uyumsuzluklardır. Uluslararası kuruluşların başarısı, üye devletlerin ortak amaçlara yönelik siyasi irade üretme kapasitesiyle yakından ilişkilidir. NATO'da tehdit algılarının ABD ile Avrupa arasında, hatta Avrupa Birliği üyeleri arasında dönem dönem ayrışması veya ASEAN'da fikir birliği ilkesinin karar almayı yapısal olarak yavaşlatması, sahiplenme eksikliğinin kurumsal tıkanmayı nasıl derinleştirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla güncel kriz, yalnızca kurumsal tasarım sorunlarından değil; sistemik güç rekabeti, meşruiyet aşınması, yapı-kapasite uyumsuzluğu ve siyasal sahiplenme zayıflığının bütünleşik etkisinden kaynaklanmaktadır.

Küresel Yönetişimde Meşruiyet ve Kurumsal Etki: Uluslararası Örgütler Arasındaki Performans Farklılıkları

Uluslararası kuruluşların performansı, görev tanımlarının niteliğine göre önemli farklılıklar göstermektedir. Genel bir ayrım olarak, siyasal karar alma organları büyük güç rekabetinin ve veto mekanizmalarının sık kullanımı nedeniyle daha fazla tıkanma yaşarken, teknik ve operasyonel kapasitesi yüksek kurumlar görece daha dayanıklı ve başarılı görünmektedir. Siyasal nitelikli kuruluşlar (BMGK veya AGİT gibi) üyelerinin siyasi iradesine doğrudan bağımlı oldukları için jeopolitik gerilimlerden daha fazla etkilenirken, teknik örgütler daha özerk bir etki alanı yaratabilmektedir.

Bu farklılığın temelinde yalnızca dışsal siyasi koşullar değil, aynı zamanda uluslararası kuruluşların içsel kurumsal tasarımı ve bürokratik kapasitesi yatmaktadır. Kurumsalcı literatüre göre etkili bir örgüt; açık bir görev tanımına, profesyonel bir bürokrasiye ve esnek karar alma süreçlerine sahip olmalıdır. Michael Barnett ve Martha Finnemore, teknik uzmanlık ve bürokratik özerklik yoluyla örgütlerin rasyonel-legal bir otorite

¹⁰⁸ Julia C. Morse and Robert O. Keohane, "Contested Multilateralism," *Review of International Organizations* 9, no. 4 (2014): 385–412.

¹⁰⁹ Thomas Hale, David Held, and Kevin Young, *Gridlock: Why Global Cooperation Is Failing When We Need It Most* (Cambridge: Polity, 2013).

¹¹⁰ Emel Parlar Dal, Andrew F. Cooper, and Samiratou Dipama, "Fragmented Multilateralism and International Institutions," *Third World Quarterly*, Special Issue, 2024/25.

üretmek devletlerin ötesine geçen bir normatif referans alanı oluşturabildiklerini savunur.¹¹¹ Bu nedenle teknik kuruluşlar yalnızca daha hızlı hareket edebilmekle kalmaz, aynı zamanda bilgi ve norm üretimi üzerinden daha sürdürülebilir bir meşruiyet de inşa edebilirler.

Örneğin, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), kalkınma verilerinin üretilmesi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri etrafındaki koordinasyon rolüyle öne çıkmaktadır. Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Dünya Gıda Programı (WFP), insani krizlerde hızlı mobilizasyon kapasiteleri sayesinde meşru aktörler olarak kabul edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise norm üretme ve küresel standart belirleme işlevleri sayesinde uluslararası politika yapımında referans çerçeveleri oluşturmaktadır. Teknik kurumların görece özerkliği, onların hem bilgi üretme kapasitesini hem de normatif etki gücünü artırmakta; böylece operasyonel etkinliklerinin ve meşruiyetlerinin sürdürülebilir olmasına imkan tanımaktadır.

Diğer taraftan, “orchestration” kavramı,¹¹² uluslararası örgütlerin farklı aktörleri; devletler, şirketler, STK’lar gibi, bir araya getirerek politika alanlarında düzenleyici ve kolaylaştırıcı rol üstlenebildiklerini gösterir. Bu rolün örgütlerin performanslarına yansiyıp yansımadığı meselesi çok boyutlu bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumsal performanstaki farklılıklar, yalnızca dışsal siyasi koşullardan değil, aynı zamanda örgütlerin içsel bürokratik yapılarından ve uzmanlık temelli otorite oluşturma kapasitesinden kaynaklanmaktadır.

Enformel Hükümetler Arası Örgütlerin (IIGOs) Yükselişi ve Yeni Kurumsal Dinamikler

Günümüz küresel yönetim tartışmalarının en belirgin eğilimlerinden biri, IIGOs olarak adlandırılan enformel hükümetler arası platformların artan görünümü ve etki kapasitesi olarak karşımıza çıkar. IIGOs’lar formel uluslararası örgütlere kıyasla daha esnek kurumsal tasarımlar, bağlayıcılığı düşük karar alma süreçleri, lider düzeyinde yoğun etkileşim imkanı ve özellikle kriz dönemlerinde hızlı tepki verebilme kapasitesi gibi avantajlara sahiptir. Bu özellikler, söz konusu kuruluşları günümüz uluslararası sistemde giderek daha merkezi aktör haline getirmektedir.¹¹³ Bu eğilimin en belirgin örneklerinden biri olan G20, 2008 Finansal Krizi’nin ardından liderler düzeyinde kurumsallaşarak ekonomik yönetim, finansal istikrar, iklim finansmanı, borç sürdürülebilirliği ve küresel sağlık politikaları gibi alanlarda önemli bir gündem belirleyici konuma yükselmiştir. Nitekim Andrew Cooper ve Ramesh Thakur, G20’yi Bretton Woods kurumlarının etrafında şekillenen küresel ekonomik mimarinin “de

¹¹¹ Michael Barnett and Martha Finnemore, *Rules for the World: International Organizations in Global Politics* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2004).

¹¹² Kenneth W. Abbott et al., *International Organizations as Orchestrators* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015).

¹¹³ Emel Parlar Dal&Nobuhide Mert Matsumoto, “Assessing legitimacy of informal intergovernmental organizations in the context of changing multilateralism”, *International Affairs*, Volume 101, Issue 2, March 2025, Pages 419–438, <https://doi.org/10.1093/ia/iaae317>; Emel Parlar Dal, Andrew F. Cooper, and Samiratu Dipama, “Fragmented Multilateralism and International Institutions,” *Third World Quarterly*, Special Issue, 2024/25.

facto koordinasyon merkezi”¹¹⁴ olarak nitelendirmektedir.

Öte yandan BRICS ve BRICS+ genişlemesi, Küresel Güney’in uluslararası yönetimdeki kurumsal görünürlüğünü artıran bir diğer önemli gelişme olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar Batı kurumlarına alternatif bir merkez olma iddiasını güçlendirse de BRICS üyeler arası heterojenliği, farklı bölgesel öncelikleri ve kurumsallaşma düzeyinin sınırlılığı gibi unsurları nedeniyle somut çıktı üretme kapasitesini sınırlayan zorluklarla karşı karşıyadır. Bunun yanında ASEAN gibi bölgesel örgütler de formel ve enformel unsurları birleştiren hibrit yapısıyla dikkat çekmektedir. “ASEAN merkeziliği” yaklaşımı, bölgesel güvenlik ve iş birliği mimarisinde esnek, bağlayıcı olmayan ancak işlevsel bir koordinasyon sağlayıcı olarak ASEAN’ı merkeze oturtur. Acharya’nın belirttiği üzere ASEAN, zayıf kurumsallaşma ile görece güçlü normatif etkiyi birleştiren özgün kurumsal bir model sunmaktadır.¹¹⁵

Tüm bu örnekler, küresel yönetişimin geleceğine ilişkin önemli bir yapısal dönüşüme işaret etmektedir. Klasik anlamda yüksek derecede formelleşmiş, kurallara dayalı örgütsel modellerin yanı sıra; daha esnek, bağlayıcı olmayan ve liderler düzeyinde etkileşime dayalı iş birliği mekanizmalarının aldığı bir enformel kurumsal mimarinin ortaya çıktığı görülmektedir. Enformel ve hibrit örgütlerin yükselişi, uluslararası kurumların etkinliği tartışmasını yeniden şekillendirmekte ve küresel yönetişimin giderek daha çok çok-merkezli, esnek ve ağ tabanlı bir karakter kazandığını göstermektedir.

Geleceğin Küresel Yönetişim Modelleri

Küresel yönetişimin geleceğine ilişkin tartışmalar, günümüzde derinleşen jeopolitik rekabet, kriz döngülerinin hızlanması ve karmaşık küresel sorunların artması nedeniyle dört temel eğilim etrafında şekillenmektedir. Bu eğilimler, mevcut uluslararası kurumsal mimarinin işleyişindeki sınırlılıkları görünür kılmakta ve yeni yönetişim modellerine yönelik alternatif senaryolar üretmektedir.

İlk eğilim, esnek minilateralizmin güç kazanmasıdır. G20, G7, BRICS+, QUAD ve AUKUS gibi küçük grup platformları, geniş üyeli formel kurumların karşılaştığı veto, temsiliyet ve yavaş karar alma sorunlarını kısmen bertaraf ederek, belirli tematik alanlarda veya kriz anlarında hızlı karar alma ve koordinasyon sağlama kapasitesine sahiptir. İkinci eğilim ise “gridlock”¹¹⁶ analizinde vurgulandığı gibi, karmaşık küresel sorunların çözümünün tek bir kurumun kapasitesini aşması nedeniyle ortaya çıkan çok merkezli (polycentric) yönetişim modellerinin kurumsallaşmasıdır. Bu çok katmanlı yapı, bir yandan esneklik ve çeşitlilik sağlarken, diğer yandan koordinasyon ve tutarlılık sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Üçüncü eğilim, bölgesel örgütlerin yeniden yükselişidir. ASEAN, Afrika Birliği ve Avrupa Birliği gibi kuruluşlar hem bölgesel bütünleşme hem de küresel yönetişimde daha görünür roller üstlenmektedir.

¹¹⁴ Andrew F. Cooper and Ramesh Thakur, *The Group of Twenty (G20)* (Abingdon: Routledge, 2013).

¹¹⁵ Amitav Acharya, “Ideas, Identity, and Institution-Building: From the ‘ASEAN Way’ to the ‘Asia-Pacific Way?’,” *Pacific Review* 10, no. 3 (1997): 319–346.

¹¹⁶ Thomas Hale, David Held, and Kevin Young, *Gridlock: Why Global Cooperation Is Failing When We Need It Most* (Cambridge: Polity, 2013).

Afrika Birliği'nin G20'ye daimi üye olarak kabul edilmesi, bölgesel örgütlerin küresel düzeyde temsil ve etki arayışının somut bir örneğidir. Dördüncü ve potansiyel olarak en riskli eğilim ise kurumsal bloklaşmanın artmasıdır. BRICS+ genişlemesi ve G7'nin yeniden Batı koalisyonunun merkezine yerleşme çabası, uluslararası kuruluşların jeopolitik eksenler etrafında yeniden hizalanabileceğine işaret etmektedir. Bu durum, kimi alanlarda iş birliğini kolaylaştırabilse de küresel sorunların ortak çözümler gerektirdiği düşünöldüğünde bloklar arası gerilimlerin yeni tıkanmalar yaratma riskini artırmaktadır. Uluslararası örgütlerin geleceğine dair olası gelişmeler aşğıdaki gibi özetlenebilmektedir.

Eğilim	Tanım	Örnekler	Etkisi
Esnek Minilateralizm	Kriz anlarında veya belirli tematik alanlarda hızlı karar alma kapasitesine sahip küçük grup platformlarının güçlenmesi	G20, G7, BRICS+, QUAD, AUKUS	Geniş üyelikli formel kurumların tıkanıklığını kısmen aşma
Çok Merkezli (Polycentric) Yönetişim	Karmaşık küresel sorunların çözümünün tek bir kurumun kapasitesini aşması nedeniyle, farklı kurumların eş zamanlı rol üstlenmesi	İklimde UNFCCC, G20, sağıkta WHO, GAVI.	Esneklik ve çeşitlilik sağlama, ancak koordinasyon ve tutarlılık sorunlarını artırma
Bölgesel Örgütlerin Yükselişİ	Bölgesel bütünleşme ve küresel yönetimde daha görünür roller üstlenen bölgesel kuruluşlar	ASEAN, Afrika Birliği (G20 üyeliği), AB	Küresel temsil ve etki arayışının somutlaşması
Kurumsal Bloklaşma	Uluslararası kuruluşların jeopolitik eksenler etrafında yeniden hizalanması	BRICS+ genişlemesi, G7'nin Batı koalisyonunun çekirdeği haline gelmesi	Bazı alanlarda iş birliğini kolaylaştırma, ancak bloklar arası gerilimi ve yeni tıkanmaları artırma.

Bu dört eğilim birlikte değerlendirildiğinde, geleceğin küresel yönetişiminin hiyerarşik bir “dünya hükümeti” modeline değil; formel ve enformel, küresel ve bölgesel, büyük ve küçük ölçekli kurumların bir arada işlediği hibrit ve çok katmanlı bir yönetim mimarisine dayanacağı görülmektedir. Bu mimari, esnekliği artırsa da koordinasyon, meşruiyet ve bütüncül politika üretimi açısından yeni yönetim sınamalarını da beraberinde getirecektir.

Sonuç

Uluslararası kuruluşların bugünkü etki kaybı, çoğu zaman “çok taraflılığın krizi” başlığı altında tartışılrsa da aslında daha derin ve karmaşık bir dönüşüme işaret etmektedir. Geleneksel, yüksek derecede formelleşmiş örgütler; artan büyük güç rekabeti, temsiliyet ve meşruiyet açıkları ile kurumsal aşırı-yoğunluk gibi baskılar nedeniyle işlevselliklerini sürdürülebilir biçimde yerine getirmekte zorlanmaktadır. Buna karşılık, teknik ve operasyonel kapasitesi güçlü kuruluşlar ile IIGOs gibi daha esnek ve lider odaklı mekanizmalar uluslararası iş birliğinde görece daha etkili aktörler hâline gelmektedir. Küresel yönetişimin geleceği ise büyük ölçüde bu parçalı ve çok merkezli kurumlar ekosisteminin ortaya çıkardığı koordinasyon ve tutarlılık sorunlarının ne ölçüde yönetilebileceğine bağlı olacaktır.

Bu bağlamda, Global İlişkiler Forumu gibi düşünce kuruluşlarının, bu karmaşık dinamikleri analiz ederek, uluslararası iş birliğini yeniden canlandıracak yenilikçi ve kapsayıcı yönetim modelleri önermesi hayati önem taşımaktadır. Özellikle kriz dönemlerinde artan belirsizlik, hangi kurumların hangi alanlarda liderlik üstlenebileceği, farklı ölçeklerdeki örgütlerin nasıl birbirini tamamlayabileceği ve mevcut yapısal tikanıklıkların nasıl aşılabileceği gibi soruların ampirik ve kuramsal düzeyde incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Küresel yönetişimdeki bu dönüşüm, uluslararası ilişkiler disiplininin temel varsayımlarını yeniden gözden geçirmeyi ve yeni aktörlerin ve enformel yapıların rolünü daha derinlemesine incelemeyi gerektirmektedir. Bu aktörlerin uluslararası normların oluşumuna, politika koordinasyonuna ve kriz yönetimine katkılarını anlamak; disiplinin analitik kapasitesini genişletmekle kalmayacak, aynı zamanda daha kapsayıcı ve etkili bir küresel yönetim modelinin inşasına da katkı sağlayacaktır.

Teşekkür

Proje asistanım Dr. Nilay Tüzgen’e teknik ve araştırma yardımları için teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

Abbott, Kenneth W., Philipp Genschel, Duncan Snidal ve Bernhard Zangl. *International Organizations as Orchestrators*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Acharya, Amitav. "Ideas, Identity, and Institution-Building: From the 'ASEAN Way' to the 'Asia-Pacific Way'?" *The Pacific Review* 10, no. 3 (1997): 319–346.

Barnett, Michael ve Martha Finnemore. *Rules for the World: International Organizations in Global Politics*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2004.

Cooper, Andrew F. ve Ramesh Thakur. *The Group of Twenty (G20)*. Abingdon: Routledge, 2013.

Dal, Emel Parlar, Andrew F. Cooper ve Samiratou Dipama. "Fragmented Multilateralism and International Institutions." *Third World Quarterly* 46, no. 15 (2025): 1825–1837. <https://doi.org/10.1080/01436597.2025.2562908>.

Dal, Emel Parlar ve Nobuhide Mert Matsumoto. "Assessing Legitimacy of Informal Intergovernmental Organizations in the Context of Changing Multilateralism." *International Affairs* 101, no. 2 (2025): 419–438. <https://doi.org/10.1093/ia/iiae317>.

Hale, Thomas, David Held ve Kevin Young. *Gridlock: Why Global Cooperation Is Failing When We Need It Most*. Cambridge: Polity, 2013.

Ikenberry, G. John. *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton: Princeton University Press, 2011.

Ikenberry, G. John. "The End of Liberal International Order?" *International Affairs* 94, no. 1 (2018): 7–23.

Lake, David A., Lisa L. Martin ve Thomas Risse, editörler. *Challenges to the Liberal Peace and the Multilateral Order: Implications for the European Project*. Oxford: Oxford University Press, 2021.

Mearsheimer, John J. "Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order." *International Security* 43, no. 4 (2019): 7–50.

Morse, Julia C. ve Robert O. Keohane. "Contested Multilateralism." *Review of International Organizations* 9, no. 4 (2014): 385–412.

Piketty, Thomas. *Capital in the Twenty-First Century*. Çeviren Arthur Goldhammer. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2014.

Weiss, Thomas G. *The United Nations and Changing World Politics*. New York: Routledge, 2020.

Zürn, Michael. *A Theory of Global Governance: Authority, Legitimacy, and Contestation*. Oxford: Oxford University Press, 2018. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198819974.001.0001>.

EKONOMİK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA TEŞKİLATI (OECD) ve ULUSLARARASI ENERJİ AJANSI (UEA)

Mithat Rende

Büyükelçi (E), Türkiye'nin Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) Nezdinde Eski Daimi Temsilcisi

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) 14 Aralık 1960 tarihinde Paris'te imzalanan ve 30 Eylül 1961'de yürürlüğe giren OECD Sözleşmesiyle¹¹⁷, ekonomik büyümeyi, istikrarı ve refaha dayalı politika koordinasyonunu geliştirmek amacıyla kurulmuş çok taraflı bir örgüttür.¹¹⁸ Örgütün kuruluşundaki temel amaç, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden inşa edilmesini amaçlayan öncül teşkilat olan OEEC'nin (Organization for European Economic Cooperation) amaç ve hedeflerinin ötesine geçerek, sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi, ticaretin serbestleştirilmesi, istihdam ve refahın artırılması, ekonomik ve sosyal politikalar arasında uyumun güçlendirilmesi gibi daha kapsayıcı görevler üstlenmiştir.¹¹⁹

OECD günümüzde küresel sorunlara ortak çözümler üretmeyi amaçlayan bir politika ve ekonomik düşünce merkezi ve kural belirleme platformu niteliğindedir. "Daha İyi Yaşamlar için daha İyi Politikalar" (Better Policies for Better Lives) sloganı, örgütün genel yönelimini özetlemektedir. Örgüt, esasen II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) güdümünde oluşturulan küresel ekonomik düzenin bir parçasını oluşturmaktadır.

Üyeler ve Temel Organlar

OECD halihazırda 38 üye ülkeden oluşmaktadır.¹²⁰ Türkiye ilk 20 kurucu ülke arasında yer almaktadır.¹²¹ Avrupa Komisyonu, örgütün çalışmalarına tam katılımcı statüsüyle iştirak etmekte ancak oy hakkı bulunmamaktadır.¹²² Aralık 2025 itibarıyla Arjantin, Brezilya, Peru, Hırvatistan, Romanya, Endonezya ve Tayland aday ülkeler arasında yer almaktadır.¹²³

¹¹⁷ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Our history", <https://www.oecd.org/en/about/history.html>

¹¹⁸ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "About", <https://www.oecd.org/en/about.html>

¹¹⁹ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Our history"

¹²⁰ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Members and partners", <https://www.oecd.org/en/about/members-partners.html>

¹²¹ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Türkiye", <https://www.oecd.org/en/countries/turkiye.html>

¹²² Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Members and partners"

¹²³ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Members and partners"

OECD Sekreteryası Paris'te yerleşiktir.¹²⁴ Avustralya'nın eski Maliye Bakanlarından Mathias Cormann, mevcut Genel Sekreter olup 2021'den bu yana görevini sürdürmektedir.¹²⁵ Bir önceki Meksikalı Genel Sekreter Angel Gurría mesaisinin bir bölümünü Güney Amerika ülkelerinin teşkilatla ilişkilerinin geliştirilmesine harcamış ve bunda oldukça başarılı olmuştur.¹²⁶

OECD Konseyi

Konsey, OECD'nin temel karar alma organıdır.¹²⁷ Konsey, üye ülkelerin Büyükelçileri/ Daimî Temsilcilerinin katılımı ve AB temsilcisinin iştirakiyle ayda en az bir kez düzenli olarak toplanmaktadır.¹²⁸

Konsey ayrıca yılda bir kez bakanlar düzeyinde (MCM) toplanmaktadır.¹²⁹ Bu toplantılara üye ülkelerden birinin ekonomiden sorumlu bakanları başkanlık eder. Dönem başkanı bakan ve ekibi, OECD Genel Sekreteri ve sekreteryaya ile yakın iş birliği içinde Bakanlar Toplantısı'nın hazırlıklarını yürütür. Bu toplantılarda bakanlar küresel ekonomi ve ticaret başlığı altında yer alan önemli konuları görüşür ve küresel görünüm ve sınamaları dikkate alarak teşkilatı yönlendirir. Bakanlar Konseyi, bu bağlamda teşkilatın çalışmalarını gözden geçirir, geleceğe ilişkin stratejiler belirler ve çalışmalara yön verecek kararları onaylar.

Teşkilatın Konseyden sonra gelen en önemli organları Daimî Komitelerdir. İcra Komitesi, Bütçe Komitesi, Dış İlişkiler Komitesi ve Teknik Komiteler örgütün temel organlarıdır.

OECD İcra Komitesi

İcra Komitesi, Konsey'in en önemli daimî komitesidir. Daimî Temsilci Yardımcıları ve gündemde yer alan konuların önemine göre Daimî Temsilcilerin de katılımıyla toplanan komite, yüzlerce teknik komitede hazırlanan belge, rapor, analiz ve karar taslaklarını ele alır. Komite, bu belgelerin bir kısmını onaylarken, önemli kararları ve belgeleri ise tartışıp onaylamak üzere Konsey'e sunmaktadır. İcra Komitesi ayrıca, Bakanlar Konseyi toplantısının hazırlıkları ve izlenmesinden de sorumludur.¹³⁰ İcra Komitesinin Başkanı, üye ülkelerce seçimle belirlenmektedir.

¹²⁴ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Organisational structure", <https://www.oecd.org/en/about/organisational-structure.html>

¹²⁵ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Organisational structure", <https://www.oecd.org/en/about/organisational-structure.html>

¹²⁶ Birleşmiş Milletler, "Mr. Angel Gurría", <https://sdgs.un.org/panelists/mr-angel-gurría-30350>

¹²⁷ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Organisational structure"

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)", https://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati_-oecd_.tr.mfa

¹³⁰ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "The Council and Executive Committee Secretariat", <https://www.oecd.org/en/about/directorates/the-council-and-executive-committee-secretariat.html>

Dönemin Türkiye Daimî Temsilcisi, teşkilat tarihinde ilk kez 2013 yılında İcra Komitesi başkanlığına seçilmiştir.¹³¹

Dış İlişkiler Komitesi

Dış İlişkiler Komitesi örgütün küresel ilişkilerini ve diğer çok taraflı ve bölgesel kurumlar ile ortak ülkelerle ilişkilerini ve iş birliğini yürütür. Komitenin başkanı, Genel Sekreteri adına birçok uluslararası etkinliğe katılır ve teşkilatın görüşlerini dile getirir.

OECD'nin çalışmalarının önemli bir bölümü 300'ün üzerindeki teknik komite ve çalışma gruplarınca yürütülmekte, hazırlanan raporlar, strateji belgeleri ve araştırma sonuçları onay için İcra Komitesine ve Konsey'e sunulmaktadır.

Bütçe Komitesi

OECD'nin faaliyetleri, üye ülkelerin katkı paylarıyla hazırlanan bütçe yoluyla finanse edilmektedir.¹³² Katkı formülü, üye ülkelerin gayrisafi yurt içi hasılasına (GSYH) dayanmaktadır. Bazı projeler için gönüllü katkı da sağlanmaktadır.

OECD İstanbul Merkezi

OECD İstanbul Merkezi, Türkiye'nin sağladığı katkılarla kurulmuş olup Haziran 2022'de faaliyete geçmiştir. Anılan merkez, teşkilatın Güneydoğu Avrupa, Avrasya, Güneydoğu Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesel programlarının uygulanmasına ve böylece OECD'nin küresel erişimine katkıda bulunmaktadır.¹³³

OECD'nin Evrimi ve Yeni Faaliyet Alanları

OECD'nin diğer amaçları arasında ekonomik büyüme ve istikrarın sağlanması, finansal istikrarın güçlendirilmesi ve üye ülkelerdeki yaşam standartlarının iyileştirilmesi yer almaktadır.¹³⁴ Küresel ekonomik büyümeyle doğrudan ilintili olan uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, ticaretin serbestleştirilmesi ve belirlenen kurallar çerçevesinde yürütülmesi örgütün diğer hedefleri arasındadır.¹³⁵ Gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak da özel çalışmalar yürüten örgüt, bu kapsamda sosyo-ekonomik kalkınmanın hızlandırılması, iyi yönetim ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve kalkınma yardımlarının etkin kullanımı yönünde çalışmalar sürdürmektedir.¹³⁶

¹³¹ Haberler, "Türkiye'nin OECD'de Temsili", <https://www.haberler.com/guncel/turkiye-nin-oecd-de-temsili-6748004-haberi/>

¹³² Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Budget", <https://www.oecd.org/en/about/budget.html>

¹³³ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "OECD Istanbul Centre", <https://www.oecd.org/en/about/programmes/oecd-istanbul-centre.html>

¹³⁴ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Trust in Global Co-operation: The vision for the OECD for the next decade", <https://www.oecd.org/en/about/legal/trust-in-global-cooperation-the-vision-for-the-oecd-for-the-next-decade.html>

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

OECD son yıllarda, esas çalışma sahası olan ekonomi politikaları ve finans alanlarında uzmanlaşmakla kalmamış, dijital dönüşüm, yapay zeka, enerji dönüşümü, eğitim, göç, nüfusun yaşlanması, emeklilik ve sigorta sistemleri, sağlık, vergi düzenlemeleri, sürdürülebilir kalkınma, “Kimseyi Geride Bırakmama” (Leave No One Behind) ilkesi bağlamında kapsayıcı büyüme, nihayet çevre ve iklim değişikliği alanlarında da hükümetler arası çalışma ve iyi uygulama örnekleri üreten, standartlar belirleyen teşkilata dönüşmüştür.¹³⁷ Bu çerçevede, sözü edilen konularda bilgi ve veriye dayalı kapsamlı analizler yapan OECD, üye ülkelere politika önerileri sunmakta, eğitim (PİSA Standartları) uluslararası vergi standartları, Matrah Aşındırma ve Kar Kaydırma (BEPS Action Plan),¹³⁸ Kurumsal Yönetim İlkeleri, Yolsuzlukla Mücadele İlkeleri ve Yapay Zekaya alanlarında referans niteliğinde normlar oluşturmaktadır.

Konsensüs Kuralı

Bu noktada dikkate alınması gereken önemli bir husus, örgütün geliştirdiği, yukarıda sözünü ettiğimiz kodlar, ilkeler, standartlar ve normların hukuki bağlayıcılığının bulunmamasıdır.¹³⁹ Teşkilatın esas gücü, teknik komite ve çalışma gruplarında gerçekleştirilen çalışmaların, çeşitli alanlarda hazırlanan raporların, ilke ve normların üye ülkelerin tamamı tarafından konsensüsle kabul edilmesi ve uygulanmasından kaynaklanmaktadır.

OECD - G7 - G20 İş Birliği

OECD, 1970'lerden itibaren G7 grubunun çalışmalarına katkı sağlarken, 2000'li yıllardan bugüne kadar da G20'nin çalışmalarına önemli destek veren, hatta belirli alanlarda bir nevi sekreterlik görevi üstlenen bir teşkilat hüviyeti kazanmıştır. Örneğin, Teşkilatın ilgili organlarınca hazırlanan, vergi konulu belgeler G20'nin onayına sunulmuştur.

Ekonomik Sınamalara Karşı Yeni Yaklaşımlar (NAEC)

OECD, küresel sınamaların ve zorlukların yol açtığı sorunlara çözüm önerileri getirmekle görevlendirilen örgütler arasında yer almaktadır. Örneğin yaklaşık on yıl önce, 2008 finansal krizinin kök nedenlerinin araştırılması ve gelecekte benzer krizlerin önüne geçilmesi amacıyla, “Ekonomik Sınamalara Karşı Yeni Yaklaşımlar” (NAEC - New Approaches to Economic Challenges) başlıklı kapsamlı bir proje yürütmüştür.¹⁴⁰ Örgüt bu projeyi kapitalizmin ve liberal

¹³⁷ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, “Leave No One Behind”, https://www.oecd.org/en/publications/leave-no-one-behind_eadd2f8d-en.html?utm

¹³⁸ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, “Base erosion and profit shifting (BEPS)”, <https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html?utm>

¹³⁹ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, “Arrangement and sector understandings”, <https://www.oecd.org/en/topics/arrangement-and-sector-understandings.html>

¹⁴⁰ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, “New Approaches to Economic Challenges”, <https://www.oecd.org/en/about/>

ekonomik düzenin esasen pek var olmayan adil ve cömert çehresini geliştirmek için çalışmıştır. Ayrıca, kadınlar, çocuklar, yaşlılar, azınlık mensupları, göçmenler gibi kırılgan grupları ülke içinde ve ülkeler arasında kucaklamayı, ekonomik büyümeden yararlandırmayı ve yoksulluğu azaltmayı amaçlayan kapsayıcı büyüme (inclusive growth) konseptini geliştirmeye odaklanmıştır. Esasen kapsayıcı büyüme çalışması, daha önce de değinildiği üzere 2008 krizinin tekrarını önlemeyi ve kapitalist düzeni kısmen insanileştirmeyi hedeflemiş ancak henüz başarılı olamamıştır.

Kritik Mineraller

OECD son olarak, Çin'in sektördeki hakimiyeti ve icraatları nedeniyle Batılı ülkeler açısından ciddi bir sınıma teşkil eden ve acil çözüm bekleyen, kritik mineraller ve nadir toprak elementlerine erişimin sağlanması ve tedarik zincirlerinde oluşacak kopmalara karşı çözüm önerileri hazırlanmasını amaçlayan bir inisiyatif başlatmıştır.¹⁴¹ "Sürdürülebilir Büyüme ve Kalkınma için OECD Kritik Mineraller İnisiyatifi" adı verilen girişimin, bu alanda karşılaşılan güçlüklerin giderilmesine ne ölçüde katkıda bulunacağını zaman gösterecektir.

Benzer bir çalışma Uluslararası Enerji Ajansı (UEA) tarafından da yürütülmektedir. Görüleceği üzere, OECD, hazırladığı global ekonomik durum ve ülke raporlarının ötesinde, eskiden olduğu gibi bugün de küresel sorunlara çözüm üretmek üzere faaliyet göstermektedir. Sekreteryanın girişimleri ve/veya üye ülkelerin yönlendirmeleriyle, binlerce uzman katkısından ve geniş veri deposundan yararlanarak kapsamlı çalışmalar yürüten teşkilat, konumunu muhafaza etme gayretindedir.

Ülke İncelemeleri (Peer Review)

OECD'nin ön plana çıktığı faaliyetlerden biri de ülke incelemeleridir. Bu kapsamda her üye ülke, düzenli aralıklarla daha önce belirlenen uzmanlar tarafından incelemeye tabi tutulmaktadır. Bu bağlamda incelemeye alına üye ülkede ekonomik, ticari, eğitim, istihdam, inovasyon, enerji güvenliği ve çevre ve iklim politikaları açısından durum tespiti yapılmakta ve bir önceki raporlama dönemine nazaran kaydedilen olumlu veya olumsuz gelişmeler değerlendirilmektedir.¹⁴² Bu çerçevede üye ülkelere inceleme gezileri düzenlenerek, ilgili bakanlık ve kurum yetkilileriyle, ayrıca özel sektör mensuplarıyla görüşülmekte, ülkenin güçlü

programmes/naec.html

¹⁴¹ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Making critical minerals work for sustainable growth and development", <https://www.oecd.org/en/topics/sustainable-mining-for-development.html>

¹⁴² Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Development co-operation peer reviews and learning", <https://www.oecd.org/en/topics/development-co-operation-peer-reviews-and-learning.html>

ve zayıf yönleri, yatırım ortamının uygunluğu gibi hususları da içeren raporlar hazırlanmaktadır.¹⁴³ Söz konusu raporlar OECD'nin ilgili komitesinde ele alınarak tartışılmakta, bu incelemenin ardından gerektiğinde ülke makamlarıyla tekrar görüşülerek yayınlanacak ülke raporu hakkında olabilecek görüş ve yaklaşım farklılıkları giderilmektedir.

OECD Forumu

OECD Forumu, OECD sekreteryası tarafından her yıl düzenlenen bir üst düzey diyalog platformudur.¹⁴⁴ Genellikle OECD Bakanlar Konseyi toplantısı ile eş zamanlı olarak gerçekleştirilen Forum, kamu ve özel sektörü, akademiye, sivil toplumu, uluslararası kuruluşları ve iş dünyası liderlerini bir araya getirmesi bakımından önem taşımaktadır. Forum'un temel amacı, küresel sınamalar ve değişimler karşısında kapsayıcı ve sürdürülebilir politikaların etrafıca tartışılmasını sağlamak ve OECD'nin analitik çalışmalarını geniş bir paydaş kitlesiyle buluşturmaktır.¹⁴⁵ Başka bir deyişle Forum, resmi müzakere sürecinin dışında serbest fikir alışverişine olanak tanımakta, politika yapıcılarla diğer paydaşlar arasında önemli bir köprü oluşturmaktadır. Ayrıca teşkilatın faaliyetlerinin ve çeşitli güncel konulara ilişkin analiz ve önerilerinin görünürlüğünü artırmaktadır.

Forum'un gündemi yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte, son zamanlarda ele alınan konular arasında küresel ekonomik görünüm ve büyüme, enerji güvenliği, yeşil enerji dönüşümü, iklim krizi ve olumsuz etkileri, yapay zekâ ve inovasyon, dijitalleşme, kritik mineraller ve nadir toprak elementleri, eşitsizlikler ve kapsayıcı büyüme, küresel yönetim ve yolsuzlukla mücadele yer almaktadır.

Mali Eylem Görev Gücü (FATF)

Mali Eylem Görev Gücü (FATF - Financial Action Task Force) 1989 yılında Paris'te düzenlenen G7 Zirvesinde kurulmuştur.¹⁴⁶ Temel hedefi kara para aklama ile mücadele olmakla birlikte, zaman içinde terörizmin finansmanı ve kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadele ana çalışma alanları arasına girmiştir.¹⁴⁷

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "OECD Global Forum on Local Development", <https://www.oecd.org/en/networks/oecd-global-forum-on-local-development.html>

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Mali Eylem Görev Gücü, "The FATF", <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf.html>

¹⁴⁷ Ibid.

FATF, OECD bünyesinde yerleşik bir yapıdır. OECD'nin Paris merkezinde faaliyet göstermekte, sekreteryası OECD tarafından sağlanmaktadır. Ancak FATF, teşkilatla çok yakın çalışmakla birlikte hukuken bağımsız bir kuruluş olup, bu özelliği OECD üyesi olmayan ülkelerin de çalışmalarına katılmasını mümkün kılmaktadır.

Küresel mali sistemin kötüye kullanımını önlemek ve ülkeler arasında ortak asgari standartlar oluşturmakla görevli kuruluş BM, IMF, Dünya Bankası ve Interpol gibi kurumlarla yakın iş birliği içindedir.

FATF'ın önemli faaliyetlerinden biri, üye ülkeleri teknik uyum ve uygulama etkinliği açısından değerlendirmektir. Bu süreç sonucunda ülkeler, normal izleme, gri liste ve kara liste kategorilerine alınmaktadır.¹⁴⁸

FATF kararlarının ve oluşturduğu standartların hukuki bağlayıcılığı yoktur. Buna rağmen etkileri oldukça güçlüdür. Örneğin uluslararası kredi ve fon akışı, ülke risk primi (CDS) ve doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde ciddi sonuçlar doğurmaktadır.

Uluslararası Enerji Ajansı (UEA)

Uluslararası Enerji Ajansı (UEA), 1973 Yom Kippur savaşının yol açtığı petrol ambargosu ve izleyen petrol krizinin tekrarının önlenmesi maksadıyla 1974 yılında OECD çatısı altında kurulmuştur.¹⁴⁹ “İsim babasının” Henry Kissinger olduğu bilinen örgüt, petrol ithalatına yüksek ölçüde bağımlı gelişmiş ülkelerin, petrol arzında oluşabilecek ani kesintiler ve aşırı fiyat artışlarına karşı ortak politikalar ve tedbirler almayı amaçlamıştır.

1973 petrol krizi, küresel petrol piyasalarında ciddi darboğazlara yol açmış, bunun üzerine tüketici ülkeler, kendi çıkarları ve önceliklerine hizmet edecek,¹⁵⁰ “tüketici bekçisi” (consumer watchdog) olarak tanımlanan ve kesintisiz petrol arzı ve enerji güvenliğine odaklanan bir örgüt kurmuşlardır. Örgüt üyesi ülkelerin üstlendiği sorumluluklardan en önemlisi, üç aylık stratejik petrol stoku bulundurma mecburiyetidir.¹⁵¹ Sözü edilen stok, OPEC üyesi ülkelerde gelebilecek cezalandırıcı nitelikteki faaliyetlerin küresel petrol piyasasında yol açabileceği olumsuzlukların ve istikrarsızlıkların giderilmesi için bir yastık niteliğinde görülmüştür.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Uluslararası Enerji Ajansı, “History”, <https://www.iea.org/about/history>

¹⁵⁰ Uluslararası Enerji Ajansı, “Mission”, <https://www.iea.org/about/mission>

¹⁵¹ Uluslararası Enerji Ajansı, “Oil security and emergency response Ensuring quick and effective response to major supply disruptions”, <https://www.iea.org/about/oil-security-and-emergency-response>

UEA'nın başlangıçtaki temel hedefi petrol arz güvenliği olmakla birlikte, misyonu ve faaliyet alanları zamanla genişlemiştir. Bu kapsamda enerji güvenliğinin sağlanması, üye ülkeler için enerji politikaları belirlenmesi ve eksiklik hissedilen konularda tavsiyelerde bulunulmasının yanı sıra; enerji verileri, istatistikler ve yıllık Küresel Enerji Görünümü (Global Energy Outlook) gibi kapsamlı raporlar hazırlayarak enerji piyasalarının izlenmesi ajansın yeni çalışma ve faaliyet konularını oluşturmuştur.

Daha önce de değinildiği üzere, yeni gelişmeler ve sınamalar karşısında çalışma alanlarını genişleten ajans, petrol, doğal gaz, kömür, yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, net sıfır 2050 (net zero 2050) enerji dönüşümü, nükleer enerji, elektrik piyasaları, batarya teknolojisi, iklim kriziyle enerji kaynakları ilişkisi, emisyon azaltım, temiz enerji teknolojileri, kritik mineraller, nadir toprak elementleri ve tedarik zincirleri alanlarında veriye dayalı analizler ve tavsiyeler geliştirmektedir. UEA'nın diğer önemli bir işlevi, üyesi olmayan önemli enerji oyuncusu ülkeler ve ortakların enerji politikalarının izlemek ve anılan ülkelerle yakın diyalogu sürdürmektir.

Türkiye UEA'nın 16 kurucu üyesi arasında yer almaktadır.¹⁵² Son olarak Letonya, örgüte 32'nci Üye olarak katılmıştır. Global düzeyde büyük enerji oyuncularından biri olan "ortak" (associate) statüsündeki Brezilya ise Belem'de düzenlenen COP30 toplantısı marjında ajansa tam üyelik için resmi başvuruda bulunmuştur. Brezilya'nın üyeliği, UEA'nın küresel örgüte dönüşme sürecinde önemli bir merhale oluşturacaktır. Ajans'ın iş birliği yürüttüğü ortak ülkeler Arjantin, Çin Halk Cumhuriyeti, Mısır, Endonezya, Kenya, Fas, Senegal, Singapur, Güney Afrika, Hindistan, Tayland ve Ukrayna'dır. Net enerji ihracatçısı olan Norveç ise sonuçlandırılan bir anlaşma kapsamında özel bir statüye sahip olup 1974 yılından itibaren Ajans'ın üyesidir.

UEA'nın İcra Direktörlüğünü halihazırda, Ajans'ta uzun yıllar Baş Ekonomist olarak görev yapan Dr. Fatih Birol yürütmektedir.¹⁵³ 2015 yılından bu yana görevini sürdürmekte olan Birol'un kurumda başlattığı modernleşme ve genişleme süreci, 2023 ve 2024 yıllarında ivme ve derinlik kazanmıştır. Dr. Birol bu kapsamda kapılarını geliştirmekte olan ekonomilere açma, anılan ülkelerle iş birliğini geliştirme, temel sorumluluk alanı olan enerji güvenliğini günümüzün hızla değişen şartlarına göre yeniden tanımlama, nihayet daha temiz ve sürdürülebilir bir enerji sistemine geçişe önderlik etme, böylece iklim kriziyle de mücadeleye katkıda bulunma gibi önemli hedefler belirlemiştir.

¹⁵² Uluslararası Enerji Ajansı, "History"

¹⁵³ Uluslararası Enerji Ajansı, "Dr Fatih Birol", <https://iea.blob.core.windows.net/assets/24f4751c-50d1-4f52-ac88-14e6bd11d3ba/DrFatihBirol-Biography.pdf>

Sonuçta 51 yıl önce 16 kurucu ülkenin katılımıyla temelleri atılan Uluslararası Enerji Ajansı, başlangıçta petrol arz güvenliğinin sağlanması ve petrol piyasalarının izlenmesi gibi oldukça sınırlı bir yönergeyle ve tüketiciler ülkelerin çıkarlarını önceleyerek faaliyetlerine başlamıştır. Zaman içinde ise çalışma alanlarını çeşitlendirip genişletmiş, ye sayısını artırmış ve enerji konularında güvenilir çalışmalar ve analizler yapan önemli bir örgüte dönüşmüştür. Bu çerçevede, ajansın enerjinin her alanında global bir oyuncu konumuna gelmesi ve görünürlüğünün artması, İcra Direktörü Dr. Fatih Birol'un başarılı yönetimi, zamanlıca yaptığı strateji ve politika değişiklikleri ve en önemlisi enerji dünyasının ileri gelenleri ve siyasi liderlerle kurduğu özel ilişkiler sayesinde mümkün olmuştur.

KAYNAKÇA

Birleşmiş Milletler, "Mr. Angel Gurría", <https://sdgs.un.org/panelists/mr-angel-gurria-30350>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "About", <https://www.oecd.org/en/about.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Arrangement and sector understandings", <https://www.oecd.org/en/topics/arrangement-and-sector-understandings.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Base erosion and profit shifting (BEPS)", <https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html?utm>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Budget", <https://www.oecd.org/en/about/budget.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Development co-operation peer reviews and learning", <https://www.oecd.org/en/topics/development-co-operation-peer-reviews-and-learning.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Leave No One Behind", https://www.oecd.org/en/publications/leave-no-one-behind_eadd2f8d-en.html?utm

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Making critical minerals work for sustainable growth and development", <https://www.oecd.org/en/topics/sustainable-mining-for-development.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Members and partners", <https://www.oecd.org/en/about/members-partners.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "New Approaches to Economic Challenges", <https://www.oecd.org/en/about/programmes/naec.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "OECD Global Forum on Local Development", <https://www.oecd.org/en/networks/oecd-global-forum-on-local-development.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "OECD Istanbul Centre", <https://www.oecd.org/en/about/programmes/oecd-istanbul-centre.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "OECD Secretary-General", <https://www.oecd.org/en/about/secretary-general.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Our history", <https://www.oecd.org/en/about/history.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Organisational structure", <https://www.oecd.org/en/about/organisational-structure.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "The Council and Executive Committee Secretariat", <https://www.oecd.org/en/about/directorates/the-council-and-executive-committee-secretariat.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Trust in Global Co-operation: The vision for the OECD for the next decade", <https://www.oecd.org/en/about/legal/trust-in-global-cooperation-the-vision-for-the-oecd-for-the-next-decade.html>

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, "Türkiye", <https://www.oecd.org/en/countries/turkiye.html>

Haberler, "Türkiye'nin OECD'de Temsili", <https://www.haberler.com/guncel/turkiye-nin-oecd-de-temsili-6748004-haberi/>

Mali Eylem Görev Gücü, "The FATF", <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf.html>

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)", https://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati_-oecd_.tr.mfa

Türkiye Cumhuriyeti OECD Daimi Temsilciliği, "Büyükelçinin Mesajı", <https://oecd-dt.mfa.gov.tr/Mission/Message>

Uluslararası Enerji Ajansı, "Dr. Fatih Birol", <https://iea.blob.core.windows.net/assets/24f4751c-50d1-4f52-ac88-14e6bd11d3ba/DrFatihBirol-Biography.pdf>

Uluslararası Enerji Ajansı, "History", <https://www.iea.org/about/history>

Uluslararası Enerji Ajansı, "Mission", <https://www.iea.org/about/mission>

Uluslararası Enerji Ajansı, "Oil security and emergency response Ensuring quick and effective response to major supply disruptions", <https://www.iea.org/about/oil-security-and-emergency-response>

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN GEÇMİŞİ VE GELECEĞİ

Füsun Türkmen

Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Profesörü (E)

1920'li yıllarda, ünlü İtalyan siyaset düşünürü Antonio Gramsci şu sözleri sarfetmişti: “Eski dünya ölüyor ve yeni dünya doğmak için mücadele ediyor, şimdi canavarlar zamanı”. İçinde bulunduğumuz uluslararası kriz dönemini çağrıştıran bu sözler, aynı zamanda bizi bunu tetikleyen faktörler üzerinde düşünmeye sevketmektedir ve genelde çıkış noktasının 11 Eylül 2001 terör saldırılarına dayandığını söylemek mümkündür. Nitekim Soğuk Savaş'ın bitimiyle, Francis Fukuyama'nın tahayyül ettiği “tarihin sonu”, yani ideoloji savaşlarının yerini liberal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine dayalı bir barış döneminin alması topu topu 10 yıl sürmüştü ve 11 Eylül 2001 terör saldırılarının oluşturduğu kırılma noktası yeni bir dönem başlatmıştır. İdeolojilerin yerini kimlik politikaları almış ve bir yandan Samuel Huntington'un Uygarlıklar Çatışması teorisini doğrularcasına etnik/mezhpsel kutuplaşma ve bu meyanda Batı Avrupa'ya da sıçrayan terör hareketlerini de içeren çatışmalar, öbür yandan, 2008 mali krizine paralel olarak küreselleşmenin getirdiği politik ve sosyal özgürleşmeye karşın ekonomik eşitsizlikleri artırması ve Küresel Güney kaynaklı kitlesel göç hareketlerine yol açması, özellikle müreffeh Batı toplumlarında korumacı, otoriter ve ırkçı reflekslerin doğmasına neden olmuştur. Popülist sağ, sosyal medyanın da her gün büyüyen rolüyle giderek yayılmış ve başta Trump Amerikası olmak üzere iç politika sahnelerinde terk edilen “politically correct” yani politik doğruculuk söylemi ve eylemi, uluslararası ilişkilere de yansımaya başlamıştır. Sonuçta, 2. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan uluslararası hukuk kurallarına dayalı liberal dünya düzeni, demokrasi, kalkınma ve insan hakları politikalarının giderek açıkça göz ardı edilmesiyle, 1. Dünya Savaşı öncesi düzene hakim olan “might makes right” (güçten hak doğar) yaklaşımına kurban gitmeye başlamıştır. Bunun ne kadar süreceği, nasıl sonuçlanacağı henüz belli değildir. O açıdan birçok uluslararası ilişkiler uzmanı bu dönemi “büyük belirsizlik” olarak adlandırmaktadır. Bu belirsizliğin en büyük zayıyatı ise Ukrayna ve Gazze savaşları özelinde hiçe sayılan uluslararası hukuk ve insanî hukuk norm ve prensipleri ile bunlara dayanan ve bunları uygulayan uluslararası kurumların aldığı darbedir.

Nitekim, bu yıl 80. yılını idrak eden ve bu dünya düzeninin temel taşı sayılan Birleşmiş Milletler sistemi, kuruluşundan bu yana ortaya çıkan en ağır varoluşsal krizle karşı karşıyadır. Burada sistem derken BM örgütünün bir parçası olduğu çatıyı kastediyoruz. Örgütü oluşturan temel organların, yani BM Genel Kurulu, BM Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Uluslararası Adalet Divanı ve Sekreteryası'nın yanı sıra bunlar tarafından oluşturulmuş, Barış Güçleri ile UNHCR, UNRWA, UNICEF vs. gibi program ve yardımcı organlar ve üye devletlerin inisiyatifleriyle kurulmuş, IMF, DSÖ, UNESCO, IAEA, ILO gibi uzmanlık

kuruluşlarından oluşan toplam 30'dan fazla kuruluş mevcuttur. Bu sistem 80 yıl boyunca dört temel alanda faaliyet göstermiştir: barış ve güvenliğin korunması, insan haklarının geliştirilmesi, sosyal ve ekonomik iş birliği, uluslararası hukukun oluşumuna katkı. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, bunlardan birincisi toptan bir savaşın önlenmesi dışında, özellikle BMGK'nin yapısı hasebiyle başarısı kısıtlı, ikincisi norm ve prensip oluşturmada başarılı fakat uygulamada yetersiz, üçüncü ve dördüncüsü ise az bilinen ve fakat görece en başarılı performanslara imza atmıştır. Sistemin sınırları, üzerlerinde herhangi bir yaptırım gücünün olmadığı egemen üye devletlerin siyasetleri, artan bütçe sorunları ile yapısal problemler tarafından çizilmiş olsa da günümüze kadar eşi görülmemiş bir sistem olarak, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere çok taraflı kuruluşlar 1940'lardan itibaren uluslararası ilişkilere damga vurmuşlardır.

Nitekim, en doğru gösterge olan rakamlara başvuracak olursak görüyoruz ki kuruluşundan bu yana BM 40.000'i aşkın misyon gerçekleştirmiştir. Bunlar 190 ülkeyi, 68.000 barış gücü askerini, 50 milyar dolarlık insanî yardımı, savaş, açlık ve zulümden kaçan 139 milyon kişiyi, sosyal yardım programlarından faydalanan 56 milyon kişiyi, 440 milyon çocuğun yaşamını, aşı kampanyaları sayesinde hayatta kalan 3 milyon kişiyi, 90 ülkede 49.000 işkence mağdurunu, 50 ülkede 377 milyon kişinin seçmenlik haklarını, 80 insan hakları antlaşmasını ve kadın ve kız çocuğu haklarının savunulduğu 83 ülkeyi kapsamaktadır.¹⁵⁴ Tüm bu performansa rağmen yapısal alanda olduğu kadar uygulama alanında birçok eksik bulunmaktadır ve giderilmesi acildir.

80. yılında BM sistemi

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün bu yıl idrak ettiğimiz 80. kuruluş yıldönümüne yönelik olarak 2024 Eylül ayında New York'taki merkezinde Dünya Gelecek Zirvesi toplanmış ve Genel Kurul'un 79/318 numaralı kararıyla Genel Sekreter António Guterres önderliğinde hazırlanmış olan UN80 Initiative başlıklı kapsamlı reform programı, üç sacayaklı bir zirve belgesi olarak yayımlanmıştır: Bunlardan birincisi ve en önemlisi Pact for the Future (Gelecek için Antlaşma), ikincisi Global Digital Compact (Küresel Dijital Sözleşme), üçüncüsü ise Declaration on Future Generations (Gelecek Nesiller üzerine Bildirge) başlıklarını taşımaktadır.¹⁵⁵

Uluslararası sistemin büyük bir dönüşüm ve krizler silsilesine sahne olduğu bir dönemde BM'nin bunun bilincinde olduğunu ve bunu bir yenilenme fırsatına çevirmek amacını dile getiren Gelecek için Antlaşma'nın Giriş bölümünde, insanlığın geleceği için mültilateralizmde yeni bir başlangıç gerektiği

¹⁵⁴ UN80 Initiative Workstream 2: Report on the Mandate Implementation Review, United Nations, New York, September 2024.

¹⁵⁵ U.N. Summit of the Future, Outcome Documents: Pact for the Future, Global Digital Compact and Declaration on the Future Generations (New York: United Nations, September 2024).

vurgulanmaktadır. Bu bağlamda uluslararası hukuk ve BM'nin kuruluş ilkelerine sadakat çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma, barış ve güvenlik ve insan hakları BM'nin üç temel direği olarak tanımlanmaktadır.

Yani, ne Küresel Güney'in süregelen yoksulluğu, ne Ukrayna ve Gazze savaşları ne de insanî hukuk ve insan hakları ihlalleri, "BM'yi ideallerinden alıkoyamayacaktır" mesajı verilmektedir. Tabii bunun ütopya olup olmadığını zaman gösterecektir. Çünkü nihayetinde BM'nin bu üç alanda da yetersiz kalmasına neden oluşturan üye devlet politikalarıdır yani paradoksal olarak temel BM ilkelerinin en büyük düşmanları da onları koyan devletlerdir. Bunun yanı sıra reform programının ikinci aşamada *UN80 Initiative Workstream2: The Mandate Implementation Review* başlıklı objektif bir yapısal öz eleştiri içerdiği de görülmektedir. Yani ilkeler yeniden vurgulanırken iç yapının değişimi de ele alınmaktadır.

Sırayla bunları inceleyelim:

Pact for the Future, 56 eylem planı içeren 5 bölümden oluşuyor ve reform planının içeriksel önceliklerini yansıtıyor. "Sürdürülebilir Kalkınma ve Kalkınma Finansmanı" başlıklı ilk bölümde "Sürdürülebilir Kalkınma için Gündem 2030" hedeflerine tümüyle ulaşma, dolayısıyla yoksulluk, açlık, eşitsizlik, iklim krizi gibi sorunları ortadan kaldırma ve bunun için gereken kaynakları yaratma amaçları 12 eylem planı şeklinde ele alınıyor. "Uluslararası Barış ve Güvenlik" bölümü BM Sözleşmesi'ndeki temel ilkelerin yanı sıra, dünya gündeminin etkisiyle insanî krizlerin çözümü, çatışmalarda sivillerin ve özellikle kadınlarla gençlerin korunması, terör ve organize suçla mücadele gibi hedefleri içeren 15 eylem planı sunuyor. Üçüncü bölüm, "Bilim, Teknoloji, Yenilik ve Dijital İş Birliği" başlığı altında BM'nin bu alanlardaki rolünün gelişmesini ve üye ülkelere destek olmasını öngören 5 eylem planından oluşuyor. "Gençlik ve Gelecek Nesiller" bölümü ise genç nesillere sosyal ve ekonomik destek, haklarının korunması ve hem ulusal hem uluslararası faaliyetlere katılımlarının sağlanması gibi ilk kez sözü edilen bir alanda 4 eylem planı öneriyor. En kapsamlı son bölüm "Küresel Yönetişimi Dönüştürme" başlığı altında; başta Güvenlik Konseyi reformu olmak üzere Genel Kurulun faaliyetlerini canlandırılması – ki son zamanlarda Genel Kurul (GK) epey ivme kazandı; örneğin Güvenlik Konseyinde veto kullanan bir devletin bunu GK önünde açıklama yükümlülüğü bulunmaktadır. Ekonomik ve Sosyal Konseyin sürdürülebilir kalkınma çalışmalarının hızlandırılması, gerek genel olarak BM sisteminin güçlendirilmesi gerekse uluslararası finansal yapının bugünün global ve uluslararası sorunlarını omuzlayabilecek düzeye getirilmesini içeren 18 eylem planı sunulmaktadır.

Zirve dokümanının "Küresel Dijital Sözleşme" adlı birinci ekinde dijital ekonominin tüm insanlığın yararına genişletilmesi, açık, şeffaf, güvenli ve insan haklarına saygılı bir dijital ortam yaratılması, yapay zekânın uluslararası

yönetişiminin insanlık yararına geliştirilmesi gibi çok temel yaklaşımlara dayalı 5 eylem planı yer alıyor. İkinci ekte ise “Gelecek Nesiller üzerine Bildirge” başlığı altında buraya kadar zikredilen tüm hedefler, genç nesillere söz olarak verilmektedir.

Şurası bir gerçek ki, tüm bu hedef ve prensiplerin gerçekleştirilebilmesi üye devletlerin siyasî iradesine ve eldeki kaynaklara dayandığı ölçüde, BM’nin örgüt olarak kendine çekidüzen vermesine de bağlıdır.¹⁵⁶

Dolayısıyla, yukarıda gördüğümüz güncellenmiş hedefler silsilesinin ardından *UN80 Initiative, Mandate Implementation Review* (Yetki Uygulama Değerlendirmesi) başlıklı bir rapor yayımlayarak BM sisteminin daha koordineli, verimli ve sonuç odaklı bir hale getirilmesi için yapılması gerekenleri belirlemiştir. Raporun hemen başında, “mandate” (yetki) sözcüğünün bu çerçevede hangi anlamda kullanıldığına açıklık getirilmiş, bunun BM’nin temel organları veya yardımcı kuruluşları tarafından üye devletlerin karar oylamaları sonucunda barış güçleri kurulması, kalkınma hedeflerini yerine getirme, insanî krizlere çözüm ve insan haklarını geliştirme gibi alanlarda çeşitli birimlere verilen görevleri kapsadığı belirtilmiştir.

Bu raporda, üye devletlerce BM’nin çeşitli birimlerine verilen bu kapsamlı görevler üç aşamada incelenmektedir: görevin oluşturulması (*mandate creation*), uygulanması (*mandate delivery*) ve değerlendirilmesi (*mandate review*). Aynı zamanda sorunlar saptanarak çözümler önerilmektedir.

Oluşturulma sırasında genel görünürlük eksikliği, yani tüm BM kapsamında ne kadar bu tip görev olduğunun üye devletlerce anında görülememesi, çakışmalara ve lüzumsuz zaman ve kaynak kaybına yol açmaktadır. BM’nin bu koordinasyon eksikliğini dijital yoldan ve yapay zekâ marifetiyle gidermesi gerekmektedir. Ayrıca oluşturulma sırasında tasarım hataları görevin etkisini azaltabilmektedir: fazla uzun ve karmaşık karar metinleri, bütçe öngörüsüzlüğü gibi. Kararların sözcük sayısı yılda 3 milyonu geçmiştir. Bu noktalara daha baştan dikkat edilmesi ve Genel Sekretere bu konularda esneklik tanınması şarttır.

Uygulama aşamasında toplantı ve rapor enflasyonu ile hatalı iş bölümü göze çarpmaktadır. BM, yılda 360 milyon dolara mal olan ortalama 27.000 toplantıya ev sahipliği yapmaktadır (!). Ayrıca farklı alanlardaki görev alt birimleri birbirinden habersiz aynı işi yapabilmekte ve bu enflasyonu kamçulamaktadır. Bu sorunlara da yönetim birimlerine yapısal esneklikler tanınması, sınırlı rapor formatları ve “akıllı” program planlamaları ile çözüm bulunmalıdır.

¹⁵⁶ *UN80 Initiative Workstream 2: Report on the Mandate Implementation Review* (New York: United Nations)

Değerlendirme aşamasında iki temel sorun mevcuttur: sistem çapında görev değerlendirilmesinde eksiklikler ve buna bağlı olarak kısıtlı hesap verilebilirlik (accountability). Birimler düzeyinde kontrol mekanizmaları mevcutsa da bunlar arasında biçimsel bütünlük ve merkezî bir birime otomatik bilgi verme namevcuttur. Bazı görevler onlarca yıl sürebilmekte ve sonuçlandırma zorunluluğu ve zaman sınırı bulunmamaktadır. Her misyonun belli bir süresi ve aynı formatta merkeze ulaştıracağı bir sonuç raporu olmalıdır. Hesap verilebilirlik ancak böyle sağlanır.

Genel olarak daha iyi bir koordinasyon, tasarruf ve daha iyi bir organizasyon gerekmektedir ki bu görev BM'ye düşmektedir. Görevlendirme kararları da üye devletlerce bilinçli ve somut hedeflerle alınmalıdır. Güvenlik Konseyi görevlendirme sorunları üzerine özellikle eğilmekte ve daha 2015 yılında Barış Gücü Operasyonları hakkında yayımlanan Yüksek Düzey Bağımsız Panel Raporu'nda vurgulanan "Christmas Tree" (Noel Ağacı) yaklaşımı -bir BM barış gücünün kendisini aşan çok fazla misyonla görevlendirilmesi- tipi görevlendirmeleri sınırlandırmaya ve kanalize etmeye çalışmaktadır.

UN80 Initiative'in bundan sonraki ve üçüncü aşaması yapısal değişiklikleri ve programlar arası uyumu kapsayacak olup, BM'nin saha çalışmalarını da şekillendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda BM Bölge Temsilciliklerinin ve Genel Sekreterin Özel Temsilcilerinin işlevselliğini artırmak amacıyla Genel Sekreterin direktifiyle bir değerlendirme yapılacaktır. Mayıs 2025'te bununla ilgili "gizli" ibareli bir BM içi doküman Reuters ajansı tarafından ele geçirilmiş ve dışarı sızdırılmıştır.¹⁵⁷ Önceki rapor aşamasında belirlenen örtüşmeler, kaynak kayıpları ve bölük pörçük görevlendirme şemalarına dayanarak, birçok yardımcı organ ve uzmanlık kuruluşunun çalıştıkları alana göre gruplaştırılarak birleştirilmeleri (örneğin Dünya Gıda Programı, UNICEF, Dünya Sağlık Örgütü ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin tek bir insanî yardım örgütüne dönüştürülmesi ki bu örgütler buna şimdiden uzmanlaşma adına tepkilidir); bölge temsilcilikleri ve o bölgede görevli özel temsilcilerin tek yapı halinde çalışmaları (örneğin BM Afrika Birliği Ofisi'nin ile BM Büyük Göller Özel Temsilcisi Ofisi'nin birleştirilmesi, BM Orta Afrika Ofisi ile BM Orta Afrika Stabilizasyon Misyonu ve BM Kongo Cumhuriyeti Stabilizasyon Misyonlarının birleştirilmesi, Roma'daki tüm BM kuruluşlarının aynı dam altında toplanması); Güvenlik Konseyi ve Genel Kurula bağlı personel dışındaki personelin New York ve Cenevre gibi pahalı merkezlerden başka yerlere kaydırılmaları ve uluslararası memurların sayılarında azaltmaya gidilmesi - ki buna bütçe kısıntıları dolayısıyla birçok BM kuruluşunda başlanmıştır. Ayrıca bu yapısal değişimler, otomatik olarak yan masrafların da kısılmasına yol açacaktır: örneğin toplantı sayısının azaltılması simültane

¹⁵⁷ Emma Farge and John Shiffman, "Exclusive: UN Eyes Big Overhaul amid Funding Crisis, Internal Memo Shows," *Reuters*, May 2, 2025, <https://www.reuters.com/world/un-eyes-major-overhaul-amid-funding-crisis-internal-memo-shows-2025-05-01/>

çevirmen sayısının, salon tahsis ve teknik ekipman giderlerinin, raporların azaltılması sekreter ve mütercim sayısının, hatta kâğıt masrafının düşmesine yol açacaktır.

UN80 Initiative'in öncüsü, öteden beri örgütün yapı ve masraflarını eleştiren ABD olmuştur. Normal bütçeye 1.5 milyar dolar, barış gücü misyonları bütçesine 1.2 milyar dolar borcu vardır ve Trump yönetiminin kesintileri bunu katlayacaktır.

Sonuç Yerine

Fakat şunu vurgulayalım ki, tarihin bize bugüne kadar gösterdiği gibi, liderler geçer, rejimler değişir, ideolojiler yıkılır, meşru kurumlar yaralansa da yerinde kalır ve deneyimlerinden ders çıkararak dönüşür. Başkan Trump'ın 2025 Genel Kurul konuşmasında bizzat BM'yi eleştirdiği kürsüde, 1960'lı yıllarda Küba lideri Fidel Castro 15 dakikalık süreyi 269 dakikaya çıkaran ideolojik konuşmasıyla ve bu salonda SSCB lideri Kruşçev protesto amacıyla ayakkabısını çıkarıp masaya vurmasıyla gündem olmuşlardı. Şimdi ancak tarihte birer anekdot oldular. BM ise tüm sorunlarına ve eleştirilere rağmen yerli yerinde ve yenilenme çabası içindedir.

BM ve benzeri uluslararası kuruluşların tüm engel ve sorunlara rağmen insanlık için bugün her zamankinden daha gerekli ve önemli olduğunu geçenlerde İtalya Cumhurbaşkanı Sergio Mattarella, savaş kurban ve mağdurlarını anma vesilesiyle Almanya'da düzenlenen Ulusal Yas Günü törenlerinin onur konuğu olarak Alman Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada şöyle ifade etti:

*“...Bugün küresel vicdanın temsilcileri, BM gibi, Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi, barış misyonları gibi ve insanî kuruluşlar gibi mültilateral aktörlerdir. Mültilateralizm, güçlü devletlerin küçümseyici yorumuyla 'bürokrasiden ibaret' değildir, ortak sorumluluğun dilidir. Her bir bireyin hayatının kıymet garantisidir. Özellikle, güçlülerin zayıfları ezmesine karşı bir savunma aracıdır. Şunu unutmayalım: ulusal egemenlik, başkasını ezme özgürlüğü demek değildir. Ulusal çıkar, masumlara baksızlık yapmakla korunmaz, Kiev'den Gazze'ye, saldırı savaşı her daim bir suçtur. Dolayısıyla, mültilateralizm, barışın en büyük koruyucusudur.”*¹⁵⁸

Demokratik Avrupa'nın sesini yansıtan bu sözler, Birleşmiş Milletler için çizilmiş bir gelecek haritasıdır.

¹⁵⁸ Sergio Mattarella, “Discorso del Presidente della Repubblica in Occasione della Cerimonia del Giorno del Lutto Nazionale,” Berlin, November 16, 2025, *Presidenza della Repubblica – Il Quirinale*, <https://www.quirinale.it/elementi/144987>.

KAYNAKÇA

Farge, Emma, ve John Shiffman. "Exclusive: UN Eyes Big Overhaul amid Funding Crisis, Internal Memo Shows." *Reuters*, 2 Mayıs 2025. Erişim 13 Ocak 2026. <https://www.reuters.com/world/un-eyes-major-overhaul-amid-funding-crisis-internal-memo-shows-2025-05-01/>

Mattarella, Sergio. "Discorso del Presidente della Repubblica in Occasione della Cerimonia del Giorno del Lutto Nazionale." Berlin, 16 Kasım 2025. *Presidenza della Repubblica – Il Quirinale*. Erişim 13 Ocak 2026. <https://www.quirinale.it/elementi/14987>

United Nations. *U.N. Summit of the Future, Outcome Documents: Pact for the Future, Global Digital Compact and Declaration on the Future Generations*. New York: United Nations, September 2024. Erişim 13 Ocak 2026. https://www.un.org/peacebuilding/sites/www.un.org.peacebuilding/files/documents/pact_for_the_future_action_20.pdf

United Nations. UN80 Initiative Workstream 2: *Report on the Mandate Implementation Review*. New York:

United Nations, September 2024. Erişim 13 Ocak 2026. https://www.un.org/un80-initiative/sites/default/files/2025-09/2512998E_MIR_web.pdf

DÜNYANIN SANCILI DÖNÜŞÜM SÜRECİ

Selim Yenel

Büyükelçi (E), Global İlişkiler Forumu (GİF) İcra Komitesi Başkanı

Giriş: Geldiğimiz Durum Nedir?

21. yüzyılın ilk çeyreğini geride bırakırken, alıştığımız dünya dönüşüyor. Önceki yüzyılın yerleşik düzeninin giderek geçerliliğini yitirdiğine tanık olurken bizler de çoğu zaman seyirci konumuna düşüyoruz. 1945'ten sonra oluşturulan ve bugüne kadar, her ne kadar ağır aksak da olsa işlevini sürdüren sistem ise artık güncel gelişmelere ayak uyduramıyor. Bu dönüşüm, hayatımızı değiştiren internet, yapay zekâ, Bitcoin ya da insansız hava araçları gibi teknolojik atılımlarla da sınırlı kalmıyor.

Güç dengeleri farklılaşıyor; 1990'ların başında Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası ilişkilerdeki güç dengesi iki kez değişti. Önce Amerika Birleşik Devletleri küresel bir güç olarak tek başına kaldı; ardından Çin rakip olmaya başladı ve orta güçler de yavaş yavaş belirgin hale geldi. Rusya ise Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle küresel güç unvanını kaybetmesinin ardından, eski coğrafyasını ele geçirmeye çalışarak yeni bir kimlikle sahneye çıktı. Bu dönemde, özellikle iki dünya savaşının başladığı Avrupa'da, eski çatışmaların artık geride kaldığına dair yaygın bir inanç hâkimdi. Avrupa Birliği'nin genişlemesi, para birliği ve serbest dolaşım gibi gelişmelerle birlikte umutların yükseldiği bir ortam oluştu. Oysa Soğuk Savaş, esasında birçok ülkenin hareket imkânlarını kısıtlayan bir süreçti.

Bununla birlikte, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından oluşan iyimser atmosferin uzun vadede kalıcı bir istikrar yaratmaktan uzak olduğu da zamanla anlaşıldı. Küreselleşmenin itici gücüyle ekonomik büyüme artarken, aynı sürecin yol açtığı eşitsizlikler, bölgesel gerilimler ve kimlik temelli çatışmalar giderek daha görünür hâle geldi. Bu durum, Soğuk Savaş sonrası ortaya atılan “tarihin sonu” söyleminin ne denli eksik ve kırılgan olduğunu gözler önüne serdi.

Bugün geriye dönüp baktığımızda görüyoruz ki Soğuk Savaş'ın bitişi sadece bir dönemin kapanışı değil; aynı zamanda daha karmaşık, daha öngörülemez ve daha çok aktörlü yeni bir evrenin başlangıcıydı.

Batı ve Doğu arasında sıkışmak istemeyen, “Üçüncü Dünya” olarak adlandırılan ülkelerin dahi hareket imkânları sınırlıydı. Bu dar elbiseye artık kimse sığmıyordu. Soğuk Savaş sona erdiğinde ise her iki tarafta yer alan ülkeler yeni bir hareket özgürlüğü kazandı.

Seksen yıl önce ABD'nin öncülüğünde kurulan uluslararası kuruluşlar, son dönemde ortaya çıkan sorunlarla baş etmekte ve çözüm üretmekte giderek zorlanmaya başladı. Ülkeler arasındaki çatışmalarda kayda değer bir başarı gösteremediler. Özellikle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde veto gücüne sahip ülkelerin dolaylı ya da doğrudan taraf oldukları meselelerde çözüm üretilmedi. Dolayısıyla uluslararası kuruluşların etkisi zaman içinde azaldı.

Ayrıca, uluslararası kuruluşların etkisinin zayıfladığı bu dönemde, küresel ölçekte birden fazla sorun aynı anda ortaya çıkmakta ve devletlerin bu sorunlarla baş etme kapasitesi daha da sınırlanmaktadır. Devletler arasındaki çatışmalar muhalifler değişse de varlığını sürdürmekte; küresel gündemi belirleyen sorunların kapsamı da hızla genişlemektedir. Göç ve iltica sorunları, enerji güvenliğine ilişkin belirsizlikler, iklim değişikliğinin yol açtığı yıkıcı etkiler ile yapay zekâ ve kripto para gibi yeni teknolojilerin doğurduğu çok boyutlu sorunlar, ticari sıkıntılar ve derinleşen gelir eşitsizliği günümüzde hemen herkesi doğrudan etkilemektedir. Geçmişte de sorunlar vardı; ancak fark şu ki bunlar daha sınırlı sayıda ve çoğunlukla bölgesel nitelikteydi. Bugün ise yoğun biçimde birbirine bağlı bir dünyada karşı karşıya olduğumuz sorunlar küresel bir boyut kazanmıştır.

Karşılaşılan Sınamalar

Günümüzde bilgiye erişimin anlık hâle gelmesi, herkesin her türlü bilgiye anında sahip olabilmesi sorunların artık yerel düzeyde kalmamasına yol açmaktadır. Ayrıca, kuşakların olaylara farklı perspektiflerden baktığını ve sosyal medya aracılığıyla özellikle gençlerin daha etkin bir aktör hâline geldiğini görüyoruz. Önem verilen veya öncelikli görülen meselelerin ve amaçların sadece ülkeden ülkeye değil, nesiller arasında da farklılaştığını gösterebiliyor.

Dijital çağın getirdiği bu hız, sadece bilgi dolaşımını değil; aynı zamanda algıları ve toplumların krizlere verdikleri tepkileri de dönüştürüyor. Günümüz gençliği, önceki kuşakların aksine daha az sabırlı, daha talepkâr ve daha hızlı çözüm bekleyen bir yapıya sahip. Bu durum da siyaset yapma biçimlerini, uluslararası ilişkileri ve toplumsal öncelikleri derinden etkiliyor.

İçinde bulunduğumuz dönemi tek kelimeyle izah etmek gerekirse bunu “karmaşıklık” veya “belirsizlik” olarak nitelemek mümkün.

Belirsizlik çağının bir diğer özelliği ise “öngörülemezliktir”. Jeopolitik krizlerin birçoğu artık geleneksel güç dengeleriyle açıklanamıyor; zira devlet dışı aktörlerin, teknoloji şirketlerinin, hatta bireysel girişimcilerin küresel düzeyde etkide bulunabildiği bir dünyaya geçmiş bulunuyoruz. Bu da devletlerin uzun vadeli hesap yapma kapasitesini sınırlıyor ve uluslararası ilişkilerde sürekli bir “kriz yönetimi” anlayışını zorunlu kılıyor.

Ekonomik alanda da benzer bir dönüşüm yaşanıyor. Günümüz ekonomisi artık yalnızca mal ticaretine dayanmıyor; bilgi, beceri, teknoloji ve güven ağlarının belirleyici olduğu küresel ekosistemler içinde şekilleniyor. Bu yapı, ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığı artırıyor. Coğrafya hâlâ önemli olsa da her zaman belirleyici olmuyor; jeopolitik gelişmeler, giderek güç dengeleri ve doğal kaynaklar gibi yapısal faktörlerle birlikte daha çok liderler arası ilişkilere bağlı hâle geliyor.

Liderlerin kişisel çıkarlarının ulusal çıkarların önüne geçmesi bir yana, bu sürecin önümüzdeki dönemde de bu şekilde devam edeceği görülüyor. Artık ideolojilerde ziyade kişisel tercihler ve egolar öne çıkıyor, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan kurumlar, kurallar ve sistemler yerine liderlerin kişisel hırsları hem iç hem de dış siyaseti yönlendiren başlıca unsur hâline geliyor.

İkinci Dünya Savaşı Sonrası Düzenin Yıkılması

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin kurduğu düzen, artık kendi çıkarlarına hizmet etmediği için bizzat Vaşington tarafından yıkılmaktadır. Soğuk Savaş döneminde dünya büyük ölçüde siyah-beyaz görünümündeydi; gri alanlara yer bırakılmıyordu. Uluslararası sistem kabaca Doğu-Batı, Komünist-Kapitalist eksenleri üzerinden şekilleniyordu. Üçüncü Dünya ya da Gelişme Yolundaki Ülkeler gibi gruplaşmalar bulunsada ülkelerin büyük bölümü bu iki kamptan birine dâhil ya da onlara yakındı.

Avrupa, uzun yıllar boyunca güvenliği konusunda ABD'ye dayanmış ve bunu doğal bir durum olarak kabul etmiştir. Sovyet tehdidinin kırk yılı aşkın süre devam etmesi, Avrupa ülkelerini Amerikan kalkanına alıştırmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Vaşington, Rusya'nın artık varoluşsal bir tehdit olmadığına karar vermiş ve diğer NATO ortaklarının katkılarını artırmalarını istemiştir. Bu talebi anlamayan veya görmezden gelen Avrupa, bugün kendi kibrinin bedelini ödemektedir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve Başkan Trump'ın ikinci dönem yönetiminde alınan kararlar, AB'yi nihayet uyusukluktan uyandırmaya başlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle bloklar kalkmış ve ülkelerin hareket alanları genişlemiştir. Ancak bu kez ilişkiler daha karışık ve karmaşık bir hale gelmiştir. Bölgesel ittifaklar ortaya çıkmıştır. Örneğin İsrail, Azerbaycan'la birlikte Ermenistan'a karşı aynı cephede yer alırken, İran'ın Ermenistan ile yakınlaştığı görülmüştür.

Dünya bu süreçte aynı anda hem çok kutuplu hem de çok katmanlı bir yapıya bürünmektedir. Güç dağılımı artık yalnızca ABD, Avrupa Birliği, Çin veya Rusya arasında şekillenmemekte; Brezilya, Hindistan, Türkiye, Körfez ülkeleri,

Güney Afrika gibi orta güçler de “çok yönlü ittifak” (multialignment) politikası izlemektedir. Çok kutuplu ve çok katmanlı derken bunu kastediyoruz. Bu ülkeler bir kampa bağlanmak yerine konuya göre çıkar arayışı içinde hareket ediyor. Örneğin, Hindistan indirimli Rus petrolü alırken, aynı zamanda Batı yatırımlarını ve teknoloji transferlerini çekmeye çalışıyor. Suudi Arabistan ABD ile çok yakın ilişki içine girerken, bu ülkenin İran’la olan arasını Çin buluyor.

Bu durum yeni değil, geçmişte de zayıf ülkeler büyük güçleri birbirine karşı kullanmaya çalışırdı. Bugün “Küresel Güney” olarak tanımlanan ülkeler de benzer bir yaklaşımı izliyor.

Başkan Trump’ın davranışları ve aldığı kararlar tüm ülkelerin politikalarını gözden geçirmelerine yol açtı. “Önce Amerika” politikası ile Vaşington ticarete yönelik kararlarıyla birçok ülkeye ayar veriyor, tehditler savuruyor ve kendine uygun politikaları izlemeyen ülkeleri, ister müttefik ister rakip olsun, tarifelerle cezalandırıyor. Ama bir yandan da içe dönerek iklim değişikliği gibi birçok küresel konuda liderliği bırakmakta ve bir boşluk yaratmaktadır. Eskiden başı çektiği alanlarda bu yük giderek başkalarının omuzlarına kalmaktadır.

Geri Gelen Sert Güç

Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından bir süre yumuşak güç söylemleri ön plandayken, bunun geçersiz olduğu, sert gücün yeniden sahneye çıkmasıyla anlaşıldı. Bu durum sadece Rusya’nın Ukrayna’yı işgaliyle değil, daha önce ABD’nin Irak ve Afganistan müdahaleleriyle de ispatlandı. Karabağ gibi “donmuş” sayılan bir çatışma askerî yollarla çözüme kavuşturuldu. Zira otuz yıl boyunca yürütülen diplomatik girişimler bir netice getirmedi. Sonunda Azerbaycan hem ekonomik hem askerî açıdan güçlenince uluslararası ortamın hareketsizliğinden yararlanarak Karabağ’ı geri aldı ve iş çözümlendi. Hatta şimdi Azerbaycan ve Ermenistan arasında barış antlaşması yapıldı. Bu da herhangi bir uluslararası kuruluşun girişimleri sayesinde olmadı.

Bu bağlamda sert gücün geri dönüşü, dünyanın yalnızca askerî yöntemlere yönelmesi anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda devletlerin ulusal çıkarları için geleneksel olmayan baskı yöntemlerini, örneğin ekonomik yaptırımlar, teknoloji ambargoları, enerji kartı gibi hususları yoğun şekilde kullanmalarını da içermektedir. Enerji fiyatlarının bir dış politika silahı hâline gelmesi veya kritik minerallerin ihracatının stratejik kararlara bağlanması bunun güncel örnekleridir. Bu durum, küresel tedarik zincirlerinin ne kadar kırılgan olduğunu gösterdiği gibi, ülkelerin stratejik özerklik arayışlarını da hızlandırmıştır. Avrupa Birliği’nin savunma kapasitesini artırmaya yönelik çabaları, Çin’in kendi teknolojik ekosistemini inşa etme çabası ve ABD’nin üretim merkezlerini ülke içine çekme girişimleri hep bu genel eğilimin parçalarıdır.

Bunların anlatılmasının nedeni, seksen yıl önce kurulan ve hata ve sevaplarıyla işleyen bir düzenin ve bu çerçevede oluşturulan uluslararası kurumların zaman içinde etkisiz hâle gelmesidir. Bu kurumların aldıkları kararlar artık genellikle uygulanmamaktadır. Bunların arasında en önemlisi, dünyada barışı sağlaması için kurulan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Daimî Üyelerinin veto yetkileri nedeniyle işlevsiz hale gelmiş durumdadır. Sadece bu organ değil, daha birçok kurum dışleri sökülmiş hale gelmiştir. Bunun en çarpıcı örneği Dünya Ticaret Örgütü'dür. Dünya ticaretini kolaylaştırmak için kurulan ve anlaşmazlıkları çözmek için oluşturulan mekanizmalar bugün çalıştırılmamaktadır. Birleşmiş Milletler, ne Rusya-Ukrayna ne de İsrail-Hamas savaşlarında etkili bir rol oynayabilmiştir. Avrupa Birliği ve Çin de bu süreçlerde belirleyici olamamış, sonuçta yine gözler ABD'ye çevrilmiştir.

Uluslararası kuruluşlar, ancak üyelerinin verdiği değer ölçüsünde başarılı olabilmektedir. Alınan kararlara uyulmamaya başlanması hâlinde o kuruluşların meşruiyeti ve etkinliği iyice azalmaktadır.

Uluslararası kuruluşların itibar kaybının bir başka nedeni de küresel güç dağılımının bu kurumların kuruluş dönemindeki dengelerden tamamen uzaklaşmış olmasıdır. 1945'in siyasi ve ekonomik koşullarını yansıtan bu kurumlar, günümüzün çok merkezli dünyasını temsil etmekte zorlanmaktadır. Örneğin Afrika'nın, Latin Amerika'nın veya Güney Asya'nın küresel yönetişimde hak ettiği oranda söz sahibi olmaması, özellikle Küresel Güney ülkelerinde ciddi bir temsil adaletsizliği algısı yaratmaktadır.

G7, dünyanın en gelişmiş yedi ülke ekonomisini bir araya getirmek için kurulmuştur. Soğuk Savaş'tan sonra işgal faaliyetlerine başlamasına kadar Rusya da bir ara dahil olmuş ve G8 olarak adlandırılmış, ancak yine Birleşmiş Milletlerin çözüm üretmekte geri kalması nedeniyle ve küresel ortamı biraz daha iyi temsil etmesi için ülkemizin de dahil olduğu G20 kurulmuştur. Zaman içinde G20 toplantılarına başka ülkeler de davet edildiyse de bu oluşumun da çok başarılı olduğu söylenemez. Diğer taraftan, G20'ye dahil olsalar da Batı dünyası içinde bulundukları pek söylenemeyecek ülkeler BRICS çerçevesinde bir araya gelmiştir. Bu gruba dahil ülkeler de etkin netice üretememişlerdir. Uluslararası ortamlarda birlikte hareket ettikleri görülmemiştir. Hatta BRICS içinde Çin ile Hindistan arasında ciddi bir rekabet bulunmaktadır.

ABD Başkanı Trump'ın ikinci kez iktidara gelmesi ve ilk döneminde olduğu gibi artık kendisini uyayabilecek veya bazı konularda dengeleyebilecek mekanizmaların zayıflaması, Vaşington'un dış politikasında daha öngörülemez bir çizgiye savrulmasına neden olmaktadır. Bu durum dünyayı etkilemektedir. Başkan Trump ittifaklara değer vermediği; Batı'nın güvenlik alanındaki temel direği NATO'ya bile mecburen katlandığı görülmektedir. 2026'da G20'ye

ev sahipliği yapacak olsa da Trump'ın kişisel hareketleri baskın çıkmaktadır. 2025'de G20'nin ev sahibi olan Güney Afrika'daki Zirve'ye ABD hiç kimseyi göndermezken, Trump Güney Afrika'yı Miami'deki Zirve'ye davet etmeyeceğini açıklamıştır.

Dünya yalnızca askerî çatışmalarla değil; sağlık, iklim ve göç gibi birbirini tetikleyen ve giderek küresel nitelik kazanan sorunlarla da karşı karşıyadır. Bu koşullar altında iki temel seçenek ortaya çıkmaktadır: ya mevcut sistem içindeki kurumlar reform edilerek yenilenecek ve herkesin kabul edebileceği daha kapsayıcı bir yapıya kavuşturulacak ya da belli başlı ülkeler bir araya gelip mevcut ortak kurallara uymayı kabul edeceklerdir.

Küresel ölçekte tek bir liderlik beklentisi artık gerçekçi görünmemektedir. Seksen yıl boyunca ABD'nin öncülük ettiği düzen geride kalmıştır. ABD, bu rolünü ekonomik, askerî ve kültürel gücü sayesinde sürdürebilmiş; kendi çıkarlarına hizmet etse dahi benzer dünya görüşüne sahip ülkeleri bir araya getirmeye önem vermiştir. Çin de bu düzene, çıkarlarıyla örtüştüğü ölçüde uyum sağlamıştır. Ancak ABD, artık bu sistemin kendi aleyhine çalıştığı kanaatine varmış ve düzeni dönüştürmeye yönelmiştir. Kasım 2025'te yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi, ABD'nin birçok küresel konuda diğer ülkelerle birlikte hareket etmeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır. İklim değişikliği ve küresel sağlık gibi alanlarda da ABD'nin mevcut eğilimlerin ters yönünde pozisyon aldığı görülmektedir.

Reform Ama Nasıl?

Bu koşullar altında, etkisiz hâle gelen kuruluşların reform edilmelerine daha fazla odaklanmak yararlı olacaktır. Bu duruma neden gelindiği, aksaklıkların nerede olduğu gerçekçi bir şekilde incelenmelidir. Alınacak kararlara uyulacağı kabul edilmelidir. Ancak bu kurumları da dengeli ve gerçekçi bir şekilde hareket ettikleri de ortaya koyulmalıdır.

Uzun zamandır ortak değerlerden söz edilmektedir. Bunlar gerçekten ortak mı? Değerlere dayalı küresel bir toplum mümkün mü? Ve daha önemlisi bu değerler kimin değerleri olacak? İnsan hakları, ifade özgürlüğü ile azınlıklar ve kadınlar için fırsat eşitliğinin gözetilmesi mi, yoksa egemenlik ve güvenliği önceleyen değerler mi? Liberal ve liberal olmayan görüşler bu konuda çarpışmaktadır. Eğer “küresel değerlerden” bahsedeceksek, bunların ister istemez çoğunluğun benimsediği görüşlerle örtüşecek biçimde daraltılması ve yeniden tanımlanması gerekecektir. Bunun da ne kadar yararlı olacağı tartışmalıdır.

Afganistan ile Kuzey Avrupa ülkelerinin değerleri aynı mı? Olaylara bakışları aynı mı? Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinde ülkelerin yaklaşımları da sadece bu çatışmaya olan fiziki uzaklıktan kaynaklanmıyor. Bakış açıları değişebilmektedir. Küresel Güney ülkelerinin birçoğu bunu Batı'nın kendi iç meselesi olarak görmekte ve egemenliğe karşı bir saldırı olarak değerlendirmemektedir.

Bugün “evrensel değerler” üzerine yapılan tartışmaların derinleşmesi, aslında küreselleşmenin kültürel ve siyasi sınırlarına da işaret ediyor. Dijital çağda fikirler daha hızlı yayılırken, toplumların buna verdiği tepkiler daha keskin olabiliyor. Bir ülkede özgürlük olarak görülen bir uygulama başka bir ülkede tehdit olarak algılanabiliyor. Bu nedenle “ortak değerler”in tespiti giderek daha zor hale geliyor.

Bu durum sadece devletler arasında değil, toplumların kendi içlerinde de kutuplaşmayı artırıyor. Değer temelli politik ayrışmaların birçok ülkede demokratik kurumları zorladığına, hatta zaman zaman işlevsiz bıraktığına tanık oluyoruz.

İnsanlığın refah içinde yaşayabilmesi için küresel ölçekte yönetme, yenilik yapma, iş birliği kurma ve birlikte var olma kapasitesini güçlendirmesi gereken bir dönemden geçiyoruz. Yapay zekâdan nükleer enerjiye, iklim değişikliğinden küresel sağlığa kadar pek çok alanda olumlu etkileri en üst düzeye çıkarmak ve riskleri azaltmak ancak ortak çabayla mümkün olacaktır.

Bu nedenle önümüzdeki yıllar, uluslararası kurumların yenilenmesi, yeni iş birliği modellerinin geliştirilmesi ve devletlerin karşılıklı bağımlılık koşullarını yeniden tanımlaması açısından kritik öneme sahiptir. Teknolojinin hızına ayak uyduramayan sistemlerin revize edilmemesi hâlinde küresel düzeyde kopuşlar, bölgeselleşme eğilimleri ve stratejik rekabet kaçınılmaz olacaktır.

Ama mevcut ortamda hiç olmazsa belli görüşler ve sorunlar üzerinde birlikte hareket etmeye çalışmaktan başka bir çözüm mümkün gözüküyor. Dolayısıyla mevcut sistem kendini yenileyene kadar önümüzdeki dönemde sorunların en fazla ad hoc düzenlemelerle ele alınabileceği anlaşılmaktadır.

Bu geçiş döneminin sancılı olacağı aşikârdır. Ancak tarihin bize gösterdiği bir gerçek varsa, o da krizlerin aynı zamanda yeniliklerin önünü açtığıdır. Dolayısıyla bugünkü belirsizlikler, yarının daha kapsayıcı ve daha işlevsel bir düzeninin inşası için bir fırsat olarak da değerlendirilebilir.

Global İlişkiler Forumu (GİF), üyelerini ve tüm ilgili bireyleri, uluslararası ve global ilişkilere dayalı konuları sorgulayıp, tartışabilecekleri bir platformda buluşturmayı amaçlayan bağımsız bir dernektir.

GİF, uluslararası platformlarda Türkiye'yi temsil etmiş ve saygınlık kazanmış, siyasetçi, büyükelçi, akademisyen, silahlı kuvvetler mensubu, sanatçı, hukuk insanı, basın mensubu, iş adamı, iş kadını ve bürokratlardan oluşan 40 kişilik bir grup tarafından kurulmuştur. GİF 11 Mayıs 2009 tarihinde tüzel kişilik kazanmış, 9 Kasım 2009 tarihinde ilk Genel Kurulu'nu gerçekleştirmiştir.

GİF, farklı düşüncelerin uyum içinde varolduğu ve yaratıcı bir şekilde harmanlandığı bir kültürü destekleyip, daha da ileri götürmeyi hedeflemektedir. GİF'in tüm faaliyetlerinde sınırsız merak, analitik sorgulama, rasyonel tartışma, yapıcı üslup ve nesnel sentez esastır. GİF; barış, refah ve ilerlemeye giden yolun herkese açık, kolay erişilebilir ve adil olması gerektiği anlayışını benimser ve destekler.

Çalışma Grupları, Yuvarlak Masa toplantıları, üst düzey misafir konuşmacıların katıldığı toplantılar, uluslararası temaslar ve gençlere yönelik seminer programları mevcut faaliyetler arasındadır. GİF, ayrıca, dünya ve Türk dış politikasına dair güncel konularla ilgili bağımsız değerlendirmeleri web sitesinde yayımlayarak tartışmalara katkıda bulunmaktadır.

Global İlişkiler Formu
Yapı Kredi Plaza A Blok
Levent 34330 İstanbul, Türkiye
T: +90 212 339 71 51
F: +90 212 339 61 04
www.gif.org.tr

GİFGRF

GLOBAL İLİŞKİLER FORUMU GLOBAL RELATIONS FORUM